

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

SIMONA SAMIENĖ
VERSLO TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

SUTARČIŲ LAISVĖS PRINCIPO NEGATYVIEJI APRIBOJIMAI: TEISMŲ PRAKTIKA IR
LYGINAMOJI ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Olga Petroševičienė

Vilnius, 2017

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SUTARČIŲ LAISVĖS PRINCIPŲ TURINYS	9
1.1 Sutarčių laisvės principo elementai	9
1.2 Sutarčių laisvės principo apribojimai	17
2. SUTARČIŲ LAISVĖS PRINCIPŲ NEGATYVIEJI APRIBOJIMAI TARPTAUTINIŲSE SOFT LAW INSTRUMENTUOSE	23
2.1 Sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų reglamentavimas PECL	23
2.2 Sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų reglamentavimas DCFR.....	26
2.3 Sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų reglamentavimas UNIDROIT principuose.....	28
3. SUTARČIŲ LAISVĖS PRINCIPŲ NEGATYVIŲJŲ APRIBOJIMŲ VERTINIMAS LIETUVOS TEISĖS DOKTRINOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE	31
3.1 Silpnesniosios sutarties šalies apsaugos doktrinos aspektai	31
3.2 Imperatyvių teisės normų pažeidimai	39
3.3 Sutarčių, pažeidžiančių viešąją tvarką ir gerą moralę, atvejai	45
4. SUTARČIŲ LAISVĖS PRINCIPŲ NEGATYVIŲJŲ APRIBOJIMŲ TAIKYMO PASEKMĖS	51
4.1 <i>Ultima ratio</i> priemonės	51
4.1.1 Sutarčių negaliojimas	53
4.1.2 Sutarčių nutraukimas	60
IŠVADOS.....	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS	67
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	76
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	78
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	81

IVADAS

Tiriama problema. Ar sutarties šalių ketinimai ir valia praranda prasmę sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų kontekste?

Baigiamojo darbo aktualumas. Civilinė teisės šaka ypatingai pasižymi asmens autonomijos ir dispozityvumo principo sukuriama verte ir laisve. Sutarčių teisės institute yra įtvirtintas vienas iš pagrindinių bei didžiausią pridėtinę vertę sukuriančių principų – sutarčių laisvės principas. Šio principo pirmosios ir pamatinės nuostatos apie asmens ūkinę veiklos laisvę ir iniciatyvą yra reglamentuotos Lietuvos Respublikos (toliau – LR) Konstitucijos¹ 46 str. Tiksliai sutarties laisvės principo sąvoka yra įtvirtinta LR civilinio kodekso (toliau – CK) 6. 156 str., kuriame nurodyta, kad „šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir šio kodekso nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams“².

Nors sutarčių laisvės principas sutarties šalims suteikia plačias galimybes susitarimui, tačiau šalys negali pakeisti, apriboti ar panaikinti imperatyviųjų teisės normų, sudarydamos apsimestinius ar tariamus sandorius, siekiant išvengti mokesčių prievolių ir kita. Atsižvelgiant į tai, kad sutarčių laisvės principas nėra absoliutus, kyla daug klausimų dėl šio principo įgyvendinimo ribų, taikomų apribojimų ir jų turinio, galimų teisinių pasekmių nesilaikant įtvirtintų apribojimų.

Šiame magistro baigiamajame darbe tiriama tema yra itin svarbi dėl plačių sutarčių laisvės ribų, siekiant nustatyti situacijas, kuomet sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai ir sutarties šalių valia neužtikrina tinkamos teisinės pusiausvyros.

Tyrimo mokslinis naujumas. Sutarčių laisvės principo klausimais, kurie yra susiję su sutarties šalių autonomija, pačio principo esme bei turiniu, tam tikromis ribomis, yra pasisakęs ne vienas žinomas autorius Lietuvoje: J. Gumbis, S. Drazdauskas, R. Lazauskaitė, D. Bublienė, D. Ambrasienė ir S. Cirtautienė, M. Gedeikis, G. Šulija bei kiti, tačiau, autorės nuomone, jų darbuose dažniausiai buvo nagrinėjami bendri sutarčių laisvės principo požymiai, tam tikri šio principo apribojimai nagrinėjami tam tikroje srityje, pavyzdžiui, aviacijos sandorių prasme, todėl nebuvo akcentuojamos atskiros konkrečios situacijos, kada sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai sukelia daugiausiai klausimų, neišskiriant vienos srities. Atsižvelgiant į tai, trūksta sistemškai išanalizuotų negatyviųjų apribojimų visumos, detalesnės teismų praktikos analizės. CK įtvirtinti apribojimai kelia ne vieną klausimą dėl sutarčių laisvės principo negatyviųjų

---

¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas,“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).

apribojimų taikymo, ar tam tikrų apribojimų sampratos, dėl netikslumų, kylančių teismų praktikoje nagrinėjant bylas, kuriose analizuojami sutarčių teisės klausimai, sutarties šalims pažeidus imperatyviasias teisės normas, sutarčių sąlygoms, kurios nevisiškai atitiko sutarties šalių tikruosius ketinimus. Nors pasirinkta problema tam tikrais tyrimo metodais jau buvo analizuojama anksčiau, dėl teismų praktikos stokos, šiame baigiamajame darbe bus tiriama, bandoma išsiaiškinti ir išanalizuoti praktinius sutarčių laisvės principo ribų, t. y. negatyviųjų apribojimų, atvejus teismų praktikoje, tiriama kokiais atvejais yra pažeidžiamas sutarčių laisvės principas, nesilaikoma numatytų apribojimų, kokios yra pažeidimų pasekmių alternatyvos – sutarties nutraukimas ar sandorio pripažinimas negaliojančiu.

Tiriamos problemos ištyrimo lygis. Sutarčių laisvės principo esmė ir turinys yra gana plačiai pateikiamas tiek LR teisės doktrinoje, tiek užsienio literatūroje. Lietuvos privatinės teisės vadovėlyje buvo paminėtas rusų autorius M. Braginskis, kuris sutarčių laisvės principo apribojimus suskirstė į negatyviusius ir pozityviusius³.

J. Gumbio daktaro disertacijoje⁴ nagrinėjama sandorio šalies laisvė sutartiniuose santykiuose, aiškinamos sutarčių laisvės principo ribojimo sąlygos ir problematika. S. Drazdauskas savo disertacijoje analizuoja sutarties laisvės principo ribas, pabrėžiant, kad „sutarties laisvės ribojimai yra išskaidyti įvairiausiuose institutuose nuo sutarties sudarymo (įskaitant ikisutartinius santykius) iki jos galiojimo, turinio, aiškinimo, vykdymo“⁵. R. Lazauskaitė moksliniame straipsnyje apibūdino bei akcentavo sutarčių laisvės negatyviųjų apribojimų reikšmę, kalbant apie tai, kad sutarties šalys gali remtis sutarčių laisvės principu susitariant dėl atsakomybės ribojimo tiek, kiek tai neprieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms⁶.

D. Bublienė moksliniame straipsnyje teigia, kad sąžiningumo principo sampratą, plėtojamą taikant jį teismų praktikoje, lemia sutarties laisvės principo turinys ir jo ribos⁷.

Lietuvos teisės moksle sutarčių laisvės principas plačiau nagrinėjamas ir laikomas svarbiausiu teisės principu prof. habil. dr. V. Mikelėno monografijoje „Sutarčių teisė“⁸, kuri iki pat šių dienų turi ypatingą pamatinę reikšmę. Minėtoje monografijoje aptariami sutarčių laisvės

³ Dangutė Ambrasienė ir kt., *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009), 111.

⁴ Jaunius Gumbis, „Sutarties laisvės teisinės ribos“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2002).

⁵ Stasys Drazdauskas, „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2008), 82, <http://web.vu.lt/tf/s.drazdauskas/files/2011/09/DISERTACIJA-SD-080527-print-v3.pdf>

⁶ Rūta Lazauskaitė, „Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis“, *Socialinių mokslų studijos*, 1 (2010): 169–184.

⁷ Danguolė Bublienė, „Silpnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas“, *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 9, 99 (2007): 41–47.

⁸ Valentinas Mikelėnas, *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija* (Vilnius: Justitia, 1996), 34-41.

principo turinio elementai, šio principo prigimtis, turinio kaita, apribojimo galimybės, pabrėžiant, kad sutarčių laisvės principas nėra absoliutus ir nekintantis. D. Ambrasienės, E. Baranausko, D. Bublienės ir kt. vadovėlyje „Civilinė teisė. Prievolių teisė“⁹ pateikiama sutarčių laisvės principo turinio samprata ir ribos, kurios pabrėžia, kad sutarties šalių laisvė yra ribojama viešosios tvarkos bei visuomenės moralės principų reikalavimų. M. Gedeikis¹⁰ analizuoja sutarčių laisvės principą ikisutartiniuose santykiuose, šio principo ribas bei problematiką, pabrėžiant, kad moksliniuose darbuose trūksta Lietuvos teismų praktikos analizės šio principo ribų klausimu.

UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principuose (angl. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*¹¹) (toliau – UNIDROIT principai) taip pat svarbią reikšmę užima sutarčių laisvės principas. UNIDROIT principų 1.1 ir 1.4 str. komentare atsispindi, kad visgi principuose yra įtvirtintos tam tikros nuostatos nuo kurių nukrypti nevalia. Europos sutarčių teisės principų (angl. *Principles on European Contract Law*) (toliau – PECL) 1:102 str. įtvirtinta nuostata, kad „sutarties šalys gali laisvai sudaryti sutartį ir nustatyti jos turinį, laikydamosi sąžiningumo ir teisingo elgesio reikalavimų bei šių principų nustatytų privalomų taisyklių“¹². PECL principų 1:102 str. komentare nurodomos sąlygos, kurios yra neatsiejamoms nuo sutarčių laisvės formuluotės – jos apribojimai: sąžiningumo principas, privalomosios PECL nuostatos ir privalomosios nacionalinės teisės nuostatos¹³. Bendros principų sistemos metmenyse (angl. *Draft Common Frame of Reference*¹⁴ (toliau – DCFR)) – aptariamoms nuostatom, kurios reglamentuoja sutarčių, kurios pažeidžia imperatyvias teisės normas, negaliojimą. Todėl šiame baigiamajame darbe bus detaliau analizuojami tiek UNIDROIT principuose, tiek PECL ir DCFR įtvirtinti tam tikri sutarčių laisvės principo elementai bei negatyvieji apribojimai.

Sutarčių laisvės principas analizuojamas ne viename iš užsienio šalių teisės šaltinių. Vienas iš žymesnių yra P. S. Atiyah¹⁵ darbas, kuriame aprašoma sutarčių laisvės principo istorija, aptariami šio principo ribojimai. Profesorius M. E. Storme aptarė sutarčių laisvę, privalomų ir neprivalomų taisyklių kontekste, Europos sutarčių teisėje, analizavo asmens laisvę ribojančias nuostatas, sandorio negaliojimo pagrindus, numatytus PECL tokiais kaip: „klaida

⁹ Dangutė Ambrasienė, *supra note*, 3: 110-112.

¹⁰ Mindaugas Gedeikis, „Sutarties laisvės principas, kai yra ikisutartiniai santykiai“, *Juristas*, 2006.

¹¹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2010, žiūrėta 2017 rugsėjo 22 d. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

¹² The Principles of European contract law, žiūrėta 2017 rugsėjo 21 d. https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/.

¹³ Lando Ole, *Principles of European contract law* (The Hague; London; Boston: Kluwer Law International, 2000), 99.

¹⁴ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Outline Edition. 2009, žiūrėta 2017 rugsėjo 27 d., http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf

¹⁵ Atiyah Patrick Selim, *The Rise and Fall of freedom of contract* (Oxford: Oxford University Press, 2003).

(4:103), apgaulė (4:107), grasinimai ar prievarta (4:108)¹⁶. Tam tikrus aspektus, pavyzdžiui, sutarčių laisvės principo esmę, istoriją, šio principo apribojimus analizavo daugelis kitų užsienio šalių mokslininkų, tokių kaip: P. Richards¹⁷, C. Elliot ir F. Quinn, L. Koffman ir E. Macdonald¹⁸, H. Beale, R. Zimmermann, J. Gordley, S. Grundmann, M. W. Hesselik, Ch. Mak, J. W. Rutgers, R. Brownsword, M. Trebilcock, B. McDowell, M. Pettit, A. Schwarz, E. R. Scott, S. A. Smith, S. N. Wilson, G. Gilmore, M. A. Eisenberg, O. Lando¹⁹ ir kt.

Vis dėlto, autorės nuomone, daugelis iš aukščiau paminėtų tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių analizavo pavienius klausimus, susijusius su sutarčių laisvės principo esme ir ribomis, dažniausiai analizuojant vieną iš sutarčių laisvės principo apribojimų, pavyzdžiui, formalumų laikymąsi. Visgi teisės doktrinoje trūksta teismų praktikos ir atskirų situacijų analizės, sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų lyginamosios analizės.

Baigiamojo darbo reikšmė. Atliktas tyrimas galėtų būti naudingas tiek teisę taikantiems subjektams, tiek būsimų ar esamų sutarčių šalims. Taip pat šio tyrimo metu susisteminta informacija padėtų studijuojantiems aiškiai suprasti sutarčių laisvės principo ribas, negatyviųjų apribojimų taikymo ypatumus tiek LR bei užsienio teismų praktikoje pagal LR CK normas, tiek vadovaujantis tarptautiniais *soft law* instrumentais.

Tyrimo originalumas. Iki šiol sutarčių laisvės principas daugiausiai buvo nagrinėjamas bendrai, apimant tam tikrą sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimą, t. y. neištiriant kompleksiskai šio principo negatyviųjų apribojimų, todėl šis tyrimas bus teigiamas indėlis civilinės teisės disciplinai, siekiant susisteminti sutarčių laisvės principo negatyvius apribojimus bei lyginamosios analizės pagalba pateikti pagrindinius jų skirtumus ir taikymo sąlygas.

Tyrimo tikslas. Ištirti sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų visumą ir atskirties taškus teisės doktrinoje bei nustatyti negatyviųjų apribojimų taikymo probleminius atvejus teismų praktikoje.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant įgyvendinti anksčiau nurodytą tikslą, šiam baigiamojo magistro darbo tyrimui keliami tokie uždaviniai:

1. Atskleisti sutarčių laisvės principo turinį, elementus bei apribojimus.
2. Apibūdinti sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų sampratą, taikymo aspektus tarptautiniuose *soft law* instrumentuose.

---

¹⁶ Matthias Edward Storme, *Freedom of Contract: Mandatory and Non-mandatory Rules In European Contract Law*, 8-9, žiūrėta 2017 rugsėjo 28 d., <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/Storme-Juridica.pdf>.

¹⁷ Paul Richards, *Law of contract* (Harlow: Longman, 2006).

¹⁸ Laurence Koffman ir Elizabeth Macdonald, *The Law of Contract* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2007).

¹⁹ Lando Ole, *supra note*, 13:113.

3. Išanalizuoti kokia apimtimi yra taikomi sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai LR teismų praktikoje bei atlikti šių apribojimų lyginamąją analizę.
4. Nustatyti teigiamas ir neigiamas teises sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų pasekmes.

Tyrimo metodika. Šiame magistro baigiamajame darbe naudojami šie metodai:

1. Dokumentų analizės metodas naudojamas LR CK bei kitų įstatymų, susijusių su sutarties laisvės principo negatyviųjų apribojimų reglamentavimu, LR ir užsienio teismų nutarčių, tyrimui.
2. Lyginamasis metodas naudojamas identifikuoti skirtingų sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų turinį ir taikymo sąlygas, skirtumus bei panašumus tarp LR CK ir tarptautiniuose *soft law* instrumentuose įtvirtintų sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų visumos ir jų taikymo LR teismų praktikoje.
3. Analizės metodas naudojamas siekiant įvertinti, ar sutarčių laisvės principo aiškinimas teismų praktikoje atitinka įstatyminių šio principo reglamentavimą bei išanalizuoti kokiais atvejais dažniausiai kyla teisminiai ginčai sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų kontekste.
4. Lingvistinis metodas naudojamas siekiant atskleisti, ar griežtas įstatymų pažodinis taikymas yra pagrįsta ir efektyvi priemonė sutarties šalių atžvilgiu, taip pat siekiant identifikuoti atvejus, kai sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai yra absoliutinami ar yra nepakankamai apibrėžti.
5. Apibendrinamasis metodas naudojamas pateikiant išvalgas apie kiekviename skyriuje ir poskyryje išnagrinėtus klausimus, atvejus, susijusius su sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų taikymu teismų praktikoje.
6. Sisteminė analizė naudojama siekiant sugretinti ir atskirti sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų visumą, sistemiškai ir kompleksiskai įvertinus, pateikti dažniausiai kylančių teisinių ginčų atvejus bei LR teismų priimamus sprendimus.

Tyrimo struktūra. Tyrimą sudaro įvadas, 4 skyriai, suskirstyti į poskyrius, kurių pagalba tyrime atskleidžiami pagrindiniai sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų taikymo aspektai Lietuvos ir užsienio teisės doktrinoje, teismų praktikoje. Pirmajame skyriuje daugiau dėmesio skiriama sutarčių laisvės principo elementams ir apribojimams, antrajame skyriuje tiriami *Unidroit* principai bei kiti tarptautiniai *soft law* instrumentai, kuriuose įtvirtinti sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai ar numatytos tam tikros šia tema aktualios nuostatos. Trečioje dalyje analizuojami ir tiriami atskiri sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai, jų taikymo problematika LR teismų praktikoje. Paskutiniajame skyriuje sistemiškai nustatomos

sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų teigiamos bei neigiamos teisinės pasekmės, pateikiami galimi skirtingi probleminių aspektų sprendimo variantai.

Ginamasis teiginys. Sutarčių laisvės principo apribojimai sukelia teisinius ginčus dėl netikslaus teisinio reglamentavimo.

1. SUTARČIŲ LAISVĖS PRINCIPO TURINYS

1.1 Sutarčių laisvės principo elementai

Šiame baigiamojo darbo poskyryje analizuojami sutarčių laisvės principo elementai, jų samprata, turinys bei apribojimai.

CK 6.156 str. 1 ir 2 dalyje yra įtvirtinti sutarčių laisvės principo elementai: „šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir šio kodekso nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams“ ir „draudžiama versti kitą asmenį sudaryti sutartį, išskyrus atvejus, kai pareigą sudaryti sutartį nustato įstatymai ar savanoriškas įsipareigojimas sudaryti sutartį“²⁰.

Paprastai mokslinėje literatūroje pagal šį straipsnį yra išskiriami pagrindiniai sutarčių laisvės principo elementai, t. y. laisvė sudaryti sutartį, laisvė atsisakyti sudaryti sutartį ir laisvė nustatyti sutarties turinį, įskaitant ir sudaryti sutartis, kurių įstatymas nenustato, tačiau nedraudžia, nepažeidžiant imperatyviųjų teisės normų. Profesorius V. Mikelėnas išskaido sutarčių laisvės principą į keturis elementus: „laisvė sudaryti sutartį; laisvė laisvai nustatyti sutarties turinį, t. y. jos sąlygas; laisvė sudaryti sutartis, kurių įstatymas nenumato, jeigu tokios sutartys neprieštarauja teisei ir gerai moralei“²¹. Galime teigti, jog esminio skirtumo skirstymas į tris ar keturis elementus nesudaro, kadangi paskutinis yra susijęs su sutarties turinio nustatymu.

Taigi, atsižvelgiant į šį suskirstymą, pažymėtina, kad sutarčių laisvės principas yra efektyvus ir įgyvendintas teisėtai, kai šalys sutartį sudaro laisva valia, neverčiami, vadovaujantis kitais pamatiniais teisės principais, imperatyviomis teisės normomis, viešosios tvarkos ir geros moralės nuostatomis.

Laisvė sudaryti sutartis. Kalbant apie šį elementą, labai svarbu išvelgti jo svarbą – jis užtikrina sutarties šalims galimybę apsispręsti, ar sudaryti sutartį, ar ne. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad elementas yra iš tiesų elementarus, tačiau šio elemento tiek teisinę, tiek asmeninę naudą įvardina S. Drazdauskas savo disertacijoje. Autorė pritaria šio mokslininko minčiai, kad „iš tiesų sutarčių teisė turi prasmę tik todėl, kad yra pripažįstama laisvė apsispręsti, sudaryti sutartį ar ne, jei sudaryti, tai su kuo ir kokiomis sąlygomis. Jeigu tokio apsisprendimo laisvės nebūtų, susitarimas, kaip kylantis iš šalių valios, netektų savo prasmės, o kartu išnyktų ir pagrindinis sutarčių teisės tikslas užtikrinti laisva valia sudarytų susitarimų privalomumą“²².

²⁰ „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas,“ Valstybės žinios 74, 2262 (2000).

²¹ Valentinus Mikelėnas, *supra note*, 8: 34.

²² Stasys Drazdauskas, *supra note*, 5: 78.

Kitaip tariant, laisvė sudaryti sutartis reiškia, kad asmuo sudaro sutartis su kuo nori ir kada nori²³.

Anksčiau minėtame LR CK 6.156 str. yra įtvirtinta sutarčių laisvės koncepcija, kuri, iš tikrųjų, atitinka UNIDROIT principų 1.1 str. „šalys gali laisvai sudaryti sutartį ir nustatyti jo turinį“²⁴ bei PECL principų 1:102 str. „šalys gali laisvai sudaryti sutartį ir nustatyti jos turinį, laikydamosi sąžiningumo ir teisingo elgesio reikalavimų bei šių principų nustatytų privalomų taisyklių“²⁵ turinį. CK įtvirtintų sutarčių laisvės principo elementų, t. y. laisvės sudaryti sutartį ar jos nesudaryti bei nustatyti turinį, esmė yra tokia pati kaip ir UNIDROIT ir PECL principuose, tačiau CK yra taip pat įtvirtinta laisvė sudaryti CK neįtvirtintas, t. y. nereglamentuotas, sutartis. Ankstesniuose moksliniuose darbuose jau yra pakankamai išnagrinėtas klausimas dėl laisvės sudaryti sutartį teisiniu, istoriniu ir teoriniu aspektais, todėl svarbu išsiaiškinti, kada sutarties šalis gali atsisakyti sudaryti sutartį, kokie keblumai kyla atsisakant sudaryti sutartį bei kokioje derybų stadijoje ir kokioms sąlygoms esant atsisakymas būtų laikomas teisėtu.

Laisvė atsisakyti sudaryti sutartį. Antrasis sutarčių laisvės principo elementas yra laisvė atsisakyti sudaryti sutartį. Kaip jau ir minėta anksčiau, CK 6.156 str. yra įtvirtintas draudimas versti kitą asmenį sudaryti sutartis. Taigi, asmuo negali būti verčiamas sudaryti sutartį prieš savo valią, jei sutartis neatitinka jo lūkesčių, nors ir buvo davęs laisvanorišką sutikimą sudaryti pagrindinę sutartį. Šis elementas yra labai svarbus kalbant apie ikisutartinius santykius, kuomet asmenys pasirašo preliminarįsias sutartis. Pagal CK 6.165 str. 1 d. „preliminariąja sutartimi laikomas šalių susitarimas, pagal kurį jame aptartomis sąlygomis šalys įsipareigoja ateityje sudaryti kitą – pagrindinę – sutartį“²⁶. Ši teisės norma suponuoja privalomumą, įsipareigojimą sudaryti pagrindinę sutartį. Atsižvelgiant į tai, kyla klausimas, kada atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį yra pagrįstas, ar yra atkreipiamas dėmesys į preliminariosios sutarties šalies, kuri nori atsisakyti sudaryti pagrindinę sutartį, pastangas pagrindinės sutarties sudarymui, ar yra atkreipiamas dėmesys į kitos šalies įdėtus materialius ir ne materialius išteklius. Todėl atsakant į šiuos klausimus, labai svarbu išnagrinėti mokslininkų pasisakymus bei LR teismų praktikos pavyzdžius, kadangi laisvė atsisakyti sudaryti sutartį yra pateisinama, kuomet atsisakymas nepažeidžia CK 6.163 str. 1 d. įtvirtinto sąžiningumo principo ikisutartinių santykių metu. Profesorius V. Mikelėnas pabrėžė, kad „būtinasis sutarties elementas yra savanoriškumas,

---

²³ Valentinas Mikelėnas, *supra note*, 8: 34.

²⁴ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2010, žiūrėta 2017 spalio 30 d. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>

²⁵ The Principles of European contract law, žiūrėta 2017 spalio 30 d. https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas,“ Valstybės žinios 74, 2262 (2000).

nesuderinamas su jokia prievarta²⁷. Akivaizdu, kad kyla daug klausimų, kuomet nagrinėjame sutarčių laisvės principo apribojimus sutarties atsisakymo ikisutartinių santykių metu, išvelgiant sutarčių laisvės principo ir sąžiningumo principo disbalansą.

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktiką „preliminarioji sutartis – tai ikisutartinių santykių stadijoje sudaromas organizacinio pobūdžio susitarimas dėl kitos sutarties sudarymo ateityje; tai nėra susitarimas dėl konkrečių veiksmų (turinčių tam tikrą vertę savaime arba tokių, kuriais perduodama tam tikra vertybė) atlikimo; vienas iš esminių preliminariosios sutarties bruožų yra tas, kad jos negalima reikalauti įvykdyti natūra, tačiau jos pažeidimo (nepagrįsto vengimo ar atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį) atveju kaltoji šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“²⁸. Taigi preliminariosios sutarties objektas yra ne turtas, veiksmų rezultatas, dėl kurių įgijimo susitaria sutarties šalys, bet kitos sutarties sudarymas ateityje. Nors pagal LAT praktiką preliminariosios sutarties objektas – pagrindinės sutarties sudarymas ateityje, o ne konkretus kilojamasis ar ne kilnojamas daiktas, visgi labai svarbu, kad sutarties šalys būtų sąžiningos, kitu atveju, neteisėtai vengianti sudaryti pagrindinę sutartį šalis privalėtų atlyginti kitos šalies patirtus nuostolius.

UNIDROIT principų 2.1.15 str. 1 – 3 dalyse nurodyta, kad „šalis gali laisvai derėtis ir nėra atsakingas nesėkmės atveju, nepavykus pasiekti susitarimo, tačiau šalis, kuri derasi arba nutraukia derybas nesąžiningai, yra atsakinga už nuostolius kitai šaliai; tai yra nesąžininga tęsti derybas, kai neketinama pasiekti susitarimo su kita šalimi“²⁹. Galime teigti, kad PECL 2:301 str. yra įtvirtintos tos pačios nuostatos, kaip ir UNIDROIT principų 2.1.15 str., kuriame pabrėžiama, kad šalys yra laisvos derėtis, gali nutraukti derybas nesudarę susitarimo, tačiau šalys turi būti sąžiningos. Taigi PECL principuose yra pabrėžiama šalių sąžiningumo principo svarba. Akivaizdu, kad *soft law* instrumentuose taip pat įtvirtinama laisvė vesti derybas bei galimybė atsisakyti sudaryti sutartį, tačiau sutarties atsisakanti šalis privalo būti sąžininga.

Vienas iš dažnesnių atvejų, pasireiškiančių teismų praktikoje, yra prarastos galimybės metu atsiradusių nuostolių atlyginimas taikant kainų skirtumo principą. Tai yra situacijos, kuomet sutarties šalis vengia sudaryti pagrindinę sutartį ir atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, o tuo metu turtas nuvertėja, todėl šalis turi sudaryti pagrindinę sutartį su kitu asmeniu prastesnėmis sąlygomis. Tokiu atveju, LAT pasisako, kad „sąžininga preliminariosios sutarties šalis, besiremianti šiuo principu, turi įrodyti, kad dėl derybų su nesąžininga preliminariosios sutarties šalimi ji prarado galimybę sudaryti pagrindinę sutartį su kitais asmenimis palankesnėmis

²⁷ Valentinas Mikelėnas, *supra note*, 8: 194-195.

²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73-687/2016“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6448047c-2621-4bc7-999a-aedad1c2c5b4>

²⁹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2010, žiūrėta 2017 m. spalio 15 d. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>

sąlygomis ir turėjo sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu su blogesnėmis sąlygomis. Kainų skirtumas, t. y. prarastos konkrečios galimybės pinigine verte, nustatomas palyginant kainą, kuria pagrindinė sutartis būtų buvusi sudaryta su nesąžininga preliminarią sutartį pažeidusia sutarties šalimi, ir nesudarytą sutartį pakeičiančios sudarytos pagrindinės sutarties kainą. LAT praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai sąžininga preliminarosios sutarties šalis nesudaro pagrindinės sutarties su trečiuoju asmeniu, kainų skirtumo principas objektyviai negalėtų būti taikomas³⁰. Taip pat Kasacinio teismo praktikoje akcentuojama, kad, bet kokių atveju, turėtų būti nustatyta kaltė bei priežastinis ryšys tarp atsakingo asmens veiksmų ir tokių veiksmų padarinių. Taip pat turėtų būti nustatyti subjektyvūs ir objektyvūs veiksniai, kurie padarė įtaką tokiam šalies sprendimui atsisakyti sudaryti pagrindinę sutartį, t. y. atidumas, rūpestingumas, galėjimas numatyti galimus padarinius, jei nebūtų sudaryta pagrindinė sutartis, nepriklausantys nuo šalių valios veiksniai. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, kyla dviprasmiška situacija, ar į nuostolius įeina ir prarastos galimybės pajamos, o taip pat, kokia atsakomybė turėtų būti taikoma už ikisutartinių santykių pažeidimus. Šiuo atveju reikėtų paminėti D. Ambrasienės ir S. Cirtautienės poziciją, kad ikisutartinių santykių pažeidimo atveju atsakomybė yra vertinama kaip savarankiška atsakomybės rūšis – *sui generis*, t. y. kitokia atsakomybės rūšis, kurios taikymo apimtį lemia dėl pasitikėjimo teisinių santykių pažeidimo atsiradę nuostoliai, todėl jai negali būti iki galo taikomos nei deliktinės, nei sutartinės atsakomybės taisyklės³¹.

Autorės nuomone, kalbant apie atsisakymą sudaryti sutartį, svarbu ne tik derybų stadija, preliminarioji sutartis, tačiau ir bendrieji pamatiniai ir konstituciniai principai, kurie galioja bet kokiaje sutarties sudarymo, vykdymo ar nutraukimo stadijoje. Taigi, viena iš svarbiausių dogmų yra reglamentuota LR Konstitucijos 29 str., kuriame įtvirtintas bet kokios diskriminacijos draudimas. Kitos pateisinamos atsisakymo sudaryti sutartį priežastys turėtų būti laikomi CK 1.91 str. įtvirtinti pagrindai, t. y. apgaulė, smurtas, ekonominis spaudimas ar realus grasinimas. Šiais pagrindais sudarytas sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu.

Sutarčių laisvės principas nėra absoliutus, todėl kiekvienas šio principo elementas taip pat turi atitikti įstatyme įtvirtintas teisės normas, negali virsti piktnaudžiavimu teise, atsižvelgiant į vienos iš šalių stipresnę ir didesnę įtaką turinčią padėtį. CK 6.161 str. numatyta, kad viešąsias paslaugas teikiantis verslininkas (transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kt. organizacijos) privalo sudaryti sutartis su visais, kas tik kreipiasi ir tik išimtiniais, įstatyme

---

³⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73-687/2016,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=5c35ef29-2e5e-435d-afe7-04567cc05988>

³¹ Dangutė Ambrasienė ir Solveiga Cirtautienė, Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinės, deliktinės ar *sui generis*, *Jurisprudencija, mokslo darbai* 10 (112), 2008, 61.

numatytais atvejais, gali būti padaromos išimties³². Galimi tokie atvejai, kuomet kalbama apie atsisakymą sudaryti viešąsias sutartis dėl pagrindinių poreikių atsirenkant klientus, ekonominius veiksmus, kuomet monopolinėms įmonėms draudžiama atsisakyti sudaryti sutartis su tam tikromis įmonėmis pažeidžiant sąžiningos konkurencijos principus ir kita. Europos Sąjungoje atsisakymas sudaryti sutartį gali būti pripažintas piktnaudžiavimu teise, nes tokie veiksmai pažeidžia Europos Bendrijų steigimo sutarties³³ 81 ir 82 straipsnius, kuriuose pabrėžiamas draudimas riboti arba kontroliuoti gamybą, rinkos, technikos raidą arba investicijas, dalintis rinkomis arba tiekimo šaltiniais ir kita.

Europos Bendrijų Komisija mano, kad „žala vartotojams gali atsirasti, pavyzdžiui, kai konkurentai, kurių galimybes riboja dominuojanti įmonė, dėl atsisakymo negali rinkai pateikti naujoviškų gaminių ar paslaugų ir (arba) greičiausiai bus sustabdomos tęstinės inovacijos. Taip ypač gali nutikti tais atvejais, kai tiekti reikalaujanti įmonė nesiruošia iš esmės tik atkartoti tų pačių dominuojančios įmonės jau siūlomų prekių arba paslaugų vartotojų rinkoje, bet ketina gaminti naujų ir patobulintų prekių ar teikti naujų ar patobulintų paslaugų, kurios gali turėti paklausą tarp vartotojų arba gali prisidėti prie technikos raidos³⁴“.

Laisvė nustatyti sutarties turinį ir sudaryti nereglamentuotas sutartis. Šis elementas, autorės nuomone, yra esminis bei lemiantis sutarties galiojimą, teisėtumą ir pagrįstumą. Kalbant apie laisvę nustatyti sutarties turinį, šalys turi teisę savo nuožiūra, tačiau laikantis imperatyviųjų teisės normų, viešosios tvarkos bei geros moralės nuostatų, nustatyti tarpusavio teises ir pareigas. Taip pat šalims yra sudaryta galimybė sudaryti įstatyme nenumatyto tipo sutartis, kurioms aiškinti turėtų būti taikomi sutarčių teisės principai bei bendros sutarčių teisės normos. Pagal CK 1.56 str. 4 d. svarbiausia, kad sutarčių nustatytos sąlygos neprieštarautų imperatyvioms įstatymų normoms, tiek sudarant CK reglamentuotas sutartis, tiek nereglamentuotas. „Pasak P. S. Atiyah, sutarties turinys, kaina yra sutarties šalių laisvė ir tik pačios šalys savo noru ir gali būti teisėjais, galinčiais įvertinti riziką ir sąlygas ateityje³⁵“.

Kaip jau ir minėta anksčiau, UNIDROIT principų 1.1 str. numato, kad šalys yra laisvos sudaryti sutartį ir nustatyti jos turinį. PECL 1.102 str. taip pat nurodo, jog šalys yra laisvos sudaryti sutartį ir savo nuožiūra nustatyti jos turinį, atsižvelgiant į geros valios ir sąžiningų derybų („*good faith and fair dealing*“) principą. Sudarydamos sutartį šalys pačios turi teisę

³² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, „*Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).

³³ 2006 m. gruodžio 29 d. Europos Sąjungos ir Europos Bendrijos steigimo sutarties suvestinės redakcijos <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce321200612291t00010331.pdf>

³⁴ Europos Bendrijų Komisija, *Komunikatas - Rekomendacijos dėl Komisijos įgyvendinimo prioritetų taikant EB sutarties 82 straipsnį dominuojančių įmonių piktnaudžiaujamam antikonkurenciniam elgesiui*, žiūrėta 2017 m. lapkričio 2 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52008DC0832>

³⁵ Beale Hugh, *Contract. Cases & Materials. Fifth Edition*, (Oxford: Oxford University Press, 2006), 48.

nustatyti sutarties sąlygas, kurių sudariusios sutartį šalys privalės laikytis. Teisės doktrinoje³⁶ sutarties sąlygos klasifikuojamos į: esmines, įprastines ir atsitiktines, aiškiai nurodytas ir numanomas, aptartas ir neaptartas, standartines ir nestandartines (individualiai aptartas), netikėtas (siurprizines) ir kita.

Taigi, sudarydamos sutartį šalys tariasi dėl sąlygų, t. y. aptariama kokybė, kaina, terminai, atsikaitymo vieta, laikas, ir kitos sąlygos. CK yra įtvirtintos kai kurios sąlygos, kurios yra laikomos esminėmis, be kurių sutartis negalėtų būti laikoma sudaryta, pavyzdžiui, CK 6. 397 str. 1 d. nurodyta, kad nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutartyje privalo būti nurodyta kaina, kuri pagal šio straipsnio analizę yra laikoma esmine sutarties sąlyga. Esminėms sutarties sąlygoms taip pat yra numatyti tam tikri reikalavimai, kurių šalys privalo laikytis, pavyzdžiui, sutarties šalys abipusiu susitarimu nustatydamos sutarties turinį, laisva valia prisiima sutartinius įsipareigojimus ir įsipareigoja jų laikytis. Pabrėžtina, kad teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis pagal CK 6.189 str. sutarties šalims turi įstatymo galią³⁷.

Analizuojant tarptautinius *soft law* instrumentus, galime atkreipti dėmesį, kad UNIDROIT³⁸ principuose taip pat kalbama apie sutarties turinį, kuriame yra numatytos standartinės sąlygos, įtvirtintos 2.1.19 str. 2 d., kuomet sąlygos yra parengiamos daugkartiniam naudojimui, kurios yra taikomos šalims nesiderant, taip pat siurprizinės sąlygos ir kita. Galime įžvelgti, kad UNIDROIT principuose vyrauja plati laisvė pačioms šalims nustatyti sutarties sąlygas. PECL 2:103 str. 1 d. nurodyta, kad pakankamas susitarimas yra tada, kai šalys pakankamai apibūdino sąlygas taip, kad sutartis gali būti vykdytina, o taip pat, kad sąlygos nustatytos remiantis šiais principais. To paties straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad, jei viena iš šalių atsisako sudaryti sutartį, o taip pat jei nesutaria tam tikru klausimu, nėra sutarties, jeigu susitarimas nėra pasiektas³⁹. H. Beale taip pat analizavo anksčiau aptartą PECL 2:103 str. 1 d. bei palygino, kad Prancūzijos teisėje susitarimas bus pakankamas tik tuomet, jei bus susitarta dėl esminių sąlygų, t. y. dėl sutarties objekto ir kainos⁴⁰. Autorė pritaria H. Beale nuomonei, kad nepaisant skirtumų, svarbiausia, kad sutartis nebus vykdytina kol šalys nesusitars dėl pakankamų sutarties sąlygų ir tai turi padaryti pakankamai aiškiai, kad teismas galėtų pripažinti jas vykdytinomis⁴¹.

³⁶ Dangutė Ambrasienė, *supra note*, 3: 111.

³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200-219/2015“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaiseska/tekstas.aspx?id=027ea8ed-2d58-4afb-9962-272c3fa7503f>

³⁸ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2010, žiūrėta 2017 spalio 15 d. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>

³⁹ The Principles of European contract law, žiūrėta 2017 spalio 15 d. https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/.

⁴⁰ Beale Hugh and etc., *Cases, Materials and Text on Contract law*, (Oxford and Portland, Oregon, 2010), 45.

⁴¹ *Ibid.*

DCFR II knygos 4.103 str. 1. d. yra įtvirtintos sąlygos, kuriomis vadovaujantis susitarimas yra laikomas pakankamu: a) sutarties šalys pakankamai apibūdino sutarties sąlygas taip, jog sutartis būtų įvykdyta, arba, b) jei sutarties sąlygos ar teisės ir įsipareigojimai pagal sutartį pakankamai apibrėžti sutarties įgyvendinimui⁴². To paties straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad, jei viena iš šalių atsisako sudaryti sutartį ir kol šalys nesusitars tam tikru klausimu, tol nebus laikoma sutartimi, kol susitarimas nėra pasiektas⁴³.

Kalbant apie laisvę sudaryti *nereglamentuotas sutartis*, pabrėžtina, kad šalys privalo laikytis bendrųjų sutarčių teisės principų, imperatyviųjų teisės normų, o taip pat ir bendrųjų teisės principų, tokių kaip teisingumas, protingumas ir sąžiningumas. Sudarius tokio pobūdžio sutartį, kurios nėra įtvirtintos CK, kilus ginčui sprendimas būtų priimamas taikant teisės ir įstatymo analogiją⁴⁴. Akivaizdu, kad sparčiai tobulėjant tendencijoms versle, praktikoje gali atsirasti vis daugiau sutarčių, kurios gali būti neregamentuotos CK. Pabrėžtina, kad svarbiausia yra sutarties sąlygos, kurias kiekviena iš šalių nustatė, akcentuojant, kad būtent jų nustatyti įsipareigojimai viena kitos atžvilgiu neprieštarautų tiek anksčiau aptartiems principams, tiek imperatyvioms teisės normoms. Žinoma, taip pat labai svarbu, kad sutarties turinys atitiktų tikruosius šalių ketinimus ir valią. Paminėtina, kad tais atvejais, kai šalys sudaro CK neregamentuojamą sutartį, ji gali būti kvalifikuojama kaip panašius požymius turinčios rūšies sutartis arba kaip mišri sutartis, kuriai taikomos bendrosios sutarčių teisės bei specialiosios skirtingas sutartis reglamentuojančių institutų normos⁴⁵. Atlikus teismų praktikos analizę šiuo klausimu, pažymėtina, kad teismų praktikos dėl CK neregamentuotų sutarčių praktiškai nėra, tačiau atsižvelgiant į anksčiau aptartus atvejus, matyti, kad parengus neregamentuotą CK sutartį būtų taikomi skirtingos teisės normos, bendrieji sutarčių ir teisės principai, kvalifikuojama kaip panašius požymius atitinkanti arba mišri sutartis.

Akcentuotina, jog kalbant apie laisvę nustatyti sutarties turinį, taip pat apie galimybę sudaryti neregamentuotas sutartis, labai svarbu atkreipti dėmesį kokia yra tikroji šalių valia ir ketinimai, kadangi ginčo dėl sudarytos sutarties atveju, teismas būtent jais ir vadovausis, siekiant išsiaiškinti koks buvo sutarties tikslas. LAT yra ne kartą pasisakęs, kad įstatymas reikalauja, kad sandoryje išreikšta valia atitiktų jo dalyvių tikrąją valią. Todėl būtina, jog sandorio dalyvių valia formuotųsi normaliai, kad nebūtų išorinių aplinkybių, kurios iškreipia tikrąją valią, „esant ginčui

---

⁴² Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Outline Edition. 2009, žiūrėta 2017 spalio 27 d., http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Valentinas Mikelėnas, *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas*, (Vilnius: Justitia, 2003), 40.

⁴⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2-2013,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/277323477887221/3K-7-2/2013>

dėl sutarties turinio bei jos sąlygų, sutartis aiškinama nustatant tikruosius sutarties dalyvių ketinimus, o ne vien remiantis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu, sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes, taip pat turi būti atsižvelgiama į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo, sutarties vykdymo ir kitas reikšmingas aplinkybes. Kartu sutarties sąlygos turi būti aiškinamos taip, kad aiškinimo rezultatas nereikštų nesąžiningumo vienos iš šalių atžvilgiu⁴⁶. „UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.4 straipsnio analizė rodo, kad ne tik sutarties sąlygos, bet ir išsireiškimai (*expressions*) vertinami visos sutarties kontekste. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.193 straipsnio, reglamentuojančio sutarčių aiškinimo taisyklės, 2 dalis pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką aiškinama plečiamai, pažymint, kad sutartis turi būti aiškinama sistemiškai, nepaliekant neaptrato nė vieno reikšmingo sutarties punkto⁴⁷. Autorė pritaria, jog kad ir kokią svarbią reikšmę užimtų šalių ketinimai sudarant sutartį, kuriai taikomos kelias sutarčių rūšis reglamentuojančios nuostatos, teismas ginčo atveju sutarties sąlygas turėtų vertinti nesureikšminant tik subjektyvaus metodo bei vadovautis ne tik ketinimais, tačiau ir lingvistine sutarties teksto analize, kuri padėtų įvertinti, kokių visgi sutarčių nuostatos turėtų būti taikomos mišriai sutarčiai. Taip pat esant situacijai, kuomet sunku įvertinti sutarties šalių ketinimus, reikėtų vadovautis objektyviuoju sutarčių aiškinimo metodu, kuris atspindi ne absoliutų formalizmą, o taisyklę, jog sutartį reikia aiškinti pagal tą reikšmę, kurią protingas asmuo veikdamas kaip sutarties šalis suteiktų sutarčiai tokiomis pačiomis aplinkybėmis⁴⁸.

Apibendrinant sutarčių laisvės principo elementus, galima teigti, kad tiek CK, tiek tarptautiniuose *soft law* instrumentuose įtvirtinta sutarčių laisvės principo sąvoka ir reikšmė yra panaši. Tačiau sistemiškai analizuojant sutarčių laisvės principo elementų sąveiką, akivaizdu, kad *soft law* sutarčių laisvės principo elementai yra šiek tiek „švelnesnio“ pobūdžio, kadangi tiek pačiam susitarimui nekeliama pernelyg sudėtingi reikalavimai, tiek sutarties atsisakymas yra galimas be ypatingų apribojimų. Taip pat pažymėtina, kad analizuojant *soft law* instrumentus išryškėjo sąžiningumo principo prioritetas. Atsižvelgiant į tai, galime daryti pagrįstą išvadą, kad sutarčių laisvės principas praranda prasmę, jei šalys nėra sąžiningos, nesivadovaujančios sąžininga dalykine praktika.

CK 6.158 str. įtvirtintos nuostatos dėl sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos yra, galima sakyti, tiesiogiai perkeltos iš UNIDROIT principų, tačiau reikėtų pabrėžti, kad šalių

⁴⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-309-378/2017,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5a67f1ce-5850-498b-8b0a-0da335d30953>

⁴⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013,“ LITEKO <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d1dd2901-1eab-4e81-b7e6-f8f1f17298ce>

⁴⁸ Olga Petroševičienė, *Sutarčių aiškinimo metodai ir jų ribojimų problemos*, Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas 65, 3 (2007): 30.

sąžiningumo principas yra privalomas ne tik sutartinių santykių metu, tačiau dar vykstant deryboms dėl sutarties ar pasikeičiant bendromis išvalgomis. Nagrinėjant teismų praktiką, teismas vadovaujasi anksčiau aptartais tarptautiniais *soft law* instrumentais, pabrėždamas juose įtvirtintas nuostatas, principus bei jų reikšmę. Sutarties atsisakyti galima dar iki sudarant pagrindinę sutartį, tačiau, bet koku atveju, šalys privalo būti sąžiningos ir atlyginti patirtus nuostolius kitai šaliai atsisakant sudaryti sutartį nesant objektyvių aplinkybių. Pažymėtina, kad visi sutarčių laisvės principo elementai yra svarbūs, tačiau juos aiškinant ir taikant, autorės nuomone, turėtų būti vadovaujamosi ne tik sutarčių teisės principais, tačiau taip pat ir bendraisiais teisės principais, tarptautiniais *soft law* instrumentais, objektyviomis faktinėmis aplinkybėmis. Taip pat svarbu, kad sutartyje atspindėtų tikroji šalių valia ir ketinimai, kadangi pažodinis sutarties tekstas ar sutarties pavadinimas ne visada atspindi tikrąjį sutarties tikslą.

1.2 Sutarčių laisvės principo apribojimai

Sutarčių laisvės principas suteikia asmenims plačias galimybes derėtis, sudaryti sutartis patiems nustatant sutarties sąlygas, tarpusavio teises ir pareigas, o taip pat ir galimybę atsisakyti sudaryti sutartį, ar sudaryti sutartis, kurios nėra įvardintos CK. Bet koku atveju, ši laisvė nėra absoliuti, turi tam tikrus apribojimus. Kad ir kokia bebūtų demokratiška ir šiuolaikiška valstybė, tačiau valstybė negali būti visiškai abejinga ir pasyvi kalbant apie sutarčių laisvę. Ne išimtis ir mūsų valstybė, kuri pasilieka teisę įsikišti į sutarties šalių sutartinius santykius, jeigu yra objektyvus ir teisėtas pagrindas, siekiant kontroliuoti ne tik sutarties šalių veiksmus, bet ir sutarties turinio, t. y. sąlygų, teisėtumo užtikrinimą, kuomet yra pažeidžiamas viešasis interesas.

Šiame tyrimo poskyryje analizuojamas sutarčių laisvės principo apribojimų suskirstymas ir įgyvendinimas, nagrinėjami sutarčių laisvės apribojimai daugiau teoriniu aspektu, o trečiajame šio baigiamojo darbo poskyryje konkretūs apribojimų pavyzdžiai teismų praktikoje.

Pabrėžtina, kad CK įtvirtinta daug įvairių apribojimų, kurie yra reglamentuoti tiek sutarčių teisės institute, pradedant nuo sutarčių formos reikalavimų, esminių sąlygų įvardinimo, sutarčių teisės principų įgyvendinimo, visuomenės moralės ir viešosios tvarkos normų bei kitų imperatyvių normų, kurios į sutartis gali būti neįtraukiamos, tačiau jos galioja *ex officio* bei kituose. Kalbant apie teorinį sutarčių laisvės principo apribojimų suskirstymą, galime išskirti dvi apribojimų rūšis, t. y. *negatyvieji* ir *pozityvieji*, sutarčių laisvės principo apribojimai. Šis suskirstymas yra pateiktas viename iš šaltinių, kuriame nurodyta: „M. Braginskis visus galimus sutarčių laisvės ribojimus skirsto į dvi grupes: negatyvius ir pozityvius ribojimus. Negatyvieji – nustatyti atvejai, tarp kokių subjektų ir kokios sutartys negali būti sudaromos.

Pozityvieji – privalomi sutarčių sudarymo atvejai ir/arba privalomas tam tikrų sąlygų numatymas sutartyse. Tiek negatyvieji, tiek ir pozityvieji ribojimai yra galimi ir pagal subjektus, ir pagal objektus⁴⁹. Atsižvelgiant į šį suskirstymą pagal subjektus reiškia, kad tam tikras sutartis, pvz. lizingo, faktoringo ir kitas, gali sudaryti tik verslininkai, taip pat priskiriami ribojimai dėl subjekto veiklos licencijavimo, ribojimai dėl objekto, pavyzdžiui, kad lizingo sutarties dalykas gali būti tik bet kokie nesunaudojami kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, išskyrus žemę ir gamtos išteklius⁵⁰.

Autorė sutinka su S. Drazdausko pozicija, jog „galima konstatuoti, kad Civilinio kodekso 6.153 str. įtvirtintas sutarties laisvės principas yra suformuluotas pagal UNIDROIT Principų 1.1 str., todėl jo apimtis, laipsnis ir jo ribojimai turi būti analizuojami remiantis UNIDROIT Principais“⁵¹. Atsižvelgiant į tai, kitame skyriuje daugiau dėmesio skiriama negatyviesiems apribojimams, kurie yra įtvirtinti tarptautiniuose *soft law* instrumentuose.

R. Lazauskaitė analizavo klausimą dėl sutartinės atsakomybės ribojimo, paliečiant sutarčių laisvės negatyvius apribojimus bei atkreipė dėmesį į K. Zweigerto ir H. Kötzto išskirtą Europos sutarčių principą „sutarties teisingumą“, siekiant nustatyti sutarčių laisvės ribas, kurį apibūdino kaip apsaugantį sutarties šalis (ypač vartotojus) nuo nesąžiningų sutarčių sąlygų, įskaitant ir atsakomybę pašalinančius arba ribojančius susitarimus⁵².

Pozityvieji sutarčių laisvės principo apribojimai. Kaip jau ir minėta anksčiau, pozityvieji apribojimai reiškia privalomus sutarčių sudarymo atvejus ar tam tikrų sąlygų įtraukimą sutartyse. Kalbant apie šiuos apribojimus, pirmiausiai aptarsime viešųjų bei vartojimo sutarčių sudarymo atvejų tam tikrus probleminius aspektus. Atribojant šias sutarčių rūšis svarbu atkreipti dėmesį, kad skiriasi sutarties sudarymo šalys. Viešųjų sutarčių atveju, į verslininką besikreipianti kita šalis gali būti juridinis ar fizinis asmuo, kadangi šios sutartys pasižymi būtinųjų poreikių tenkinimu, t. y. elektros, vandens ar šildymo tiekimu bei kita. Priešingai nei kalbant apie vartojimo sutartis, kurių viena iš šalių būtinai privalo būti verslininkas, t. y. fizinis asmuo, užsiimantis individualia komercine veikla, arba juridinis asmuo, o kita šalis, t. y. silpnesnioji šalis – vartotojas, tik fizinis asmuo, todėl šioms sutartims skiriamas ypatingai didelis dėmesys, siekiant apginti silpnesniosios šalies interesus. Atsižvelgiant į tai, nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas analizuosime vėlesniame šio baigiamojo darbo skyriuje.

CK 6.161 str. numato įstatyminę pareigą sudaryti sutartis verslininkui, parduodančiam prekes ar paslaugas, kurios yra būtinojo reikalingumo, su kita šalimi, kuri besikreiptų. Šio

---

⁴⁹ Dangutė Ambrasienė, *supra note*, 3: 111.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Stasys Drazdauskas, *supra note*, 5: 82.

⁵² Rūta Lazauskaitė, *supra note*, 6: 171.

straipsnio pirmoje dalyje yra pateikiamas pavyzdinis veiklų sąrašas, pavyzdžiui, transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų ir kita. Atsižvelgiant į pateiktą sąrašą, galime išskirti keletą populiariausių sutarties rūšių, t. y. CK 6.725 str. „asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartis“, CK 6.812 str. „vežimas viešuoju (bendrojo naudojimo) transportu“, CK 6.383 str. „energijos pirkimo – pardavimo sutarties samprata“ ir kitos. Šios sutarties įstatyminis reguliavimas bei įtvirtinta pareiga verslininkui numatytas sutartis sudaryti su kiekvienu asmeniu, kuris kreipiasi, siejama su aplinkybe, kad verslininkas, teikiantis anksčiau nurodytas paslaugas, nepiktnaudžiautų išskirtinėmis teisėmis, kadangi vartotojai bei juridiniai asmenys neturi kito pasirinkimo ir galimybės pasirinkti kitą tiekėją.

Anot profesoriaus V. Mikelėno „šios sutarties atsiradimas CK aiškinamas ta aplinkybe, kad kol kas Lietuvos ūkyje veikia ne viena natūrali monopolija, o valstybė specialiai reglamentuoja tam tikras ūkio šakas, kur konkurencija nėra pakankama“⁵³.

Įstatymų leidėjas, įtraukdamas viešosios sutarties institutą į CK, siekė racionalių tikslų, todėl sutarčių laisvės principo ribojimas yra pateisinamas, nes tai daroma visuomenės intereso labui, todėl išanalizavus CK 6.161 str. komentaro išvalgas, galima daryti pagrįstą išvadą, kad viešosios sutarties institute sutarčių laisvės principo ribojimai yra leidžiami gyvybiškai svarbių sričių civiliniuose santykiuose, ypatingai, kai vartotojas atsiduria nepalankesnėje padėtyje⁵⁴.

Autorė pritaria T. Wilhelmson nuomonei, kad viena iš pagrindinių standartinių sutarčių problemų yra jų „vienpusiškumas“, t. y. neišvengiamas sutartį rengiančios šalies siekis įtraukti į sutartį tokių sąlygų, kurios prisijungiančios šalies sąskaita suteiktų jai privalumų⁵⁵. Todėl kita sutarties šalis, neturėdama kito pasirinkimo, priims siūlomas sąlygas galbūt net neišsiaiškinusi visų aplinkybių. Verslininkas ne visada atkreipia dėmesį į tai, kad kita sutarties šalis būtų tinkamai informuota ir visos sutarties sąlygos būtų atskleistos, nors ir turi tokią įstatyminę pareigą.

Kalbant apie viešąsias sutartis, LAT yra pasisakęs, kad „įstatyme nustatyti viešosioms sutartims keliami reikalavimai ir su jais susiję sutarčių laisvės principo ribojimai nereiškia, kad tokiose sutartyse nėra sąlygų, dėl kurių šalys galėtų susitarti savo nuožiūra. Įstatymų leidėjas viešųjų sutarčių atveju neriboja šalių galimybės dėl kokių nors sąlygų susitarti kitaip, svarbiausia, kad nebūtų pažeisti viešieji tikslai, dėl kurių tokių sutarčių sudarymo laisvė ribojama“⁵⁶. Taigi, galima daryti pagrįstą išvadą, kad sutarčių laisvės principas, iš vienos pusės,

---

⁵³ Valentinas Mikelėnas, *supra note*, 8: 202.

⁵⁴ *Ibid.*, 194-195.

⁵⁵ Arthur Hartkamp, *Towards a European Civil Code* (Netherlands: Kluwer Law International, 2004), 431.

⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2012,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprenimupaieska/tekstas.aspx?id=12d52f65-4358-41b6-b7d4-efac0ff94357>

viešųjų sutarčių kontekste nepraranda prasmės, kadangi šalys gali susitarti dėl tam tikrų sąlygų, pavyzdžiui, apmokėjimo terminų atidėjimo ir kita. Autorės nuomone, susitarimas dėl tokių sąlygų nepažeistų viešųjų tikslų ir kitų asmenų interesų. Tačiau sutarčių laisvės principas yra apribojamas žiūrint iš verslininko pusės, kadangi jis neturi teisės pasirinkti sudaryti sutartį ar ne, siekiant apsaugoti paslaugų gavėjus nuo piktnaudžiavimo. Autorės nuomone, verslininkas, norėdamas atsisakyti sudaryti sutartį, turėtų tai daryti tik išimtiniais atvejais, kuomet kita šalis, pavyzdžiui, nevykdo pareigos įsirengti tam tikro techninio priėjimo ar kita. Taigi, net ir tokioje situacijoje šalys privalėtų bendradarbiauti ir būti sąžiningos.

Sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai. Kaip jau minėta anksčiau, šie apribojimai siejami su atvejais, kai tarp tam tikrų subjektų tam tikros sutartys negali būti sudaromos, arba, autorės nuomone, sutartys, prieštaraujančios imperatyvioms teisės normoms ar bendriems teisės principams apskritai negali būti sudaromos. Analizuojant CK VI knygos II dalies, t. y. sutarčių teisės institute įtvirtintas teisės normas, randame daugelį apribojimų, kurie yra nustatyti skirtingose stadijose, apimantys tiek sutarčių sudarymą, jog būtinas susitarimas dėl esminių sąlygų, formos reikalavimus, sutarčių pakeitimo reikalavimus bei daugelį kitų. Pavyzdžiui, CK 6.157 str. 1 d. yra įtvirtintas draudimas pakeisti, panaikinti ar apriboti imperatyviasias teisės normas⁵⁷.

Autorės nuomone, negatyvieji apribojimai – visi CK, plačiąja prasme, ir įstatymuose, poįstatyminiuose teisės aktuose įtvirtinti reikalavimai, draudimai, įpareigojimai, kurių nesilaikymas lemtų sandorio neteisėtumą bei negaliojimą. Tai yra lyg tam tikros srities teisės normų rinkinys, kurio privalo laikytis visos sutarties šalys, tiek derybų stadijoje, tiek ikisutartinių santykių metu, tiek sudarius sutartį, ją vykdant ar norint nutraukti tarpusavio įsipareigojimus. Kiekvienas šalies veiksmas sukelia tam tikrą atoveiksmį. Kalbant apie negatyvius apribojimus, iškyla ne vienas klausimas, susijęs su galimais padariniais, pavyzdžiui, ar įtvirtintų reikalavimų nesilaikymas lemtų sandorio negaliojimą, kada galima atlikti papildomus veiksmus siekiant, kad sutartis taptų įstatymo galią turinčiu dokumentu, privalomu sutarties šalims. Kaip jau buvo minėta anksčiau, aiškinant sutartį svarbiausia atskleisti sutarties šalių tikrąją valią ir ketinimus, taigi, analizuojant negatyvius apribojimus, labai svarbu įvertinti, ar šalių valia nepraranda prasmės prieš negatyvius apribojimus, tiek imperatyviųjų normų ar viešosios tvarkos ir geros moralės nuostatų kontekste.

Žiūrint iš verslo ir komercinių santykių pusės, bet kokie biurokratiniai ar kiti bent kiek verslo subjektus ar fizinius asmenis varžantys apribojimai sukelia iš tiesų nemažai pasipiktinimo,

---

⁵⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas,“ Valstybės žinios 74, 2262 (2000).

todėl neretai šalys vengia laikytis numatytų įsipareigojimų, sudaro apsimestinius ar tariamus sandorius. Žinoma, labai sunku įvardinti, kurie kriterijai yra daugiau varžantys sutarties subjektus, kurie mažiau. Autorė pritaria, kad šiuolaikinė tarptautinė verslo teisė yra grindžiama nuostata, kad sutartiniai šalių santykiai neturėtų būti ribojami, nebent tarp šalių sudaryti susitarimai akivaizdžiai neprotingai suvaržo vieną iš susitariančių šalių⁵⁸. Tačiau yra sudėtinga nurodyti kriterijus, kurie varžo daugiau, kurie mažiau, akivaizdu, kad santykiai turėtų būti varžomi, kuomet susitarimas turi reikšmės visuomenei bei viešajam interesui, paliečiant silpnesnias sutarties šalis, sąžiningą konkurenciją ir kita. Pasitaiko ne vienas atvejis, kuomet šalys, prisiimdamos komercinę riziką, sudaro sutartis, prisiima įsipareigojimus, neišnagrinėjusios tam tikrų faktinių aplinkybių, po ko vykdant sutartį, kuomet susiduria su sunkumais, bando nugincyti sandorį dėl suklaidinimo, faktų neatskleidimo ir kita. Tokiu atveju, labai svarbu įvertinti sutarties šalių tarpusavio padėtį, įvertinti, ar viena iš sutarties šalių buvo ženkliai pranašesnė, ar sutarties sąlygos buvo tinkamai atskleistos.

„Pažymėtina, kad pats paklusimas įstatymui ar įstatymo buvimas pats savaime nėra laisvės ribojimas – I. Kanto požiūriu, kuris šiuo atveju sutampa su J. J. Rousseau pozicija, „laisvė yra siejama su įstatymų numatytais draudimais, tačiau pastarieji ne riboja laisvę, o esti jos prielaida“⁵⁹. Todėl reikėtų pritarti A. Stonio nuomonei, kad tam tikros imperatyvios nuostatos, nukreiptos į sutartinių santykių reguliavimą, nebūtinai turi būti traktuojamos kaip sutarties laisvės varžymas, „teisės aktų nustatomas reguliavimas nebūtinai yra orientuotas į šalies ar abiejų šalių laisvės varžymą, priešingai, tam tikrais atvejais (pvz. kai teisiniame santykiyje dalyvauja iš esmės nelygios šalys, viena iš šalių yra monopolininkas ir pan.) tokios įstatyminės nuostatos užtikrina, kad abi šalys galėtų vienodai naudotis laisve“⁶⁰. H. Beale aptarė Prancūzijos CK 6 str., kuriame įtvirtinta, kad „šalims draudžiama nukrypti nuo įstatymų dėl viešosios tvarkos ar geros moralės“⁶¹. Taigi, kad ir kokia būtų demokratiška valstybė, sutarčių laisvės principas negali būti absoliutus ir nevaržomas.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galime daryti išvadą, kad neigiamieji apribojimai apriboja sutarties šalių laisvę, tačiau negalime teigti, kad minėti apribojimai sukelia vien neigiamas pasekmes, jog šalys yra apkraunamos tam tikrais įpareigojimais. Valstybė iš vienos pusės bando apsaugoti visuomenę, ginti viešąjį interesą, kad nebūtų sudaromos sutartys dėl, pavyzdžiui, draudžiamų produktų pirkimo – pardavimo, siekiant apsaugoti tiek sveikatą, tiek

⁵⁸ Gintautas Šulija, „Sutarties laisvės principas ir jo taikymo ribos: analizė tarptautinių aviacijos sandorių pavyzdžiu“, *Teisės problemos* 4 (78), 2012, 3.

⁵⁹ Jaunius Gumbis, *supra note*, 4: 21.

⁶⁰ Arnas Stonys, „Reguliacinės sutartys viešojoje teisėje“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013), 111, <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1906903/datastreams/MAIN/content>

⁶¹ Beale Hugh, *supra note*, 35: 296.

visuomenės saugumą. Autorė pritaria G. Lastauskienės nuomonei, kad „ūkinės veiklos laisvės ribojimas siejamas su tokiais ribojimus pateisinančiais veiksniais: vartotojų interesų gynimas, sąžiningos konkurencijos, aplinkos, visuomenės (žmogaus) sveikatos apsauga, kitų Konstitucijoje įtvirtintų vertybių apsauga, pabrėžiant, kad tam tikro ūkio subjekto teisės ir teisėti interesai negali būti ribojami daugiau, nei būtina viešajam interesui užtikrinti, konstitucinėms vertybėms apsaugoti, ir kad ribojimu negali būti paneigta ribojamos laisvės esmė“⁶². Autorės nuomone, valstybė negali palikti absoliučios laisvės sutarties šalims, siekiant užtikrinti silpnesniųjų šalių apsaugą, sritis, kurioms reikia ypatingos priežiūros ir saugomo. J. Beatson nuomone, „sutarčių laisvė nukentėjo nuo tendencijų moderniam socialiniame gyvenime ir politikos“⁶³. Atsižvelgiant į tai, šiomis dienomis vis daugiau pasitaiko situacijų, kuomet tiek imperatyvios normos, tiek bendros moralės normos lieka užnugaryje teisės ir sutarčių laisvės principo esmės.

Apibendrinant sutarčių laisvės principo apribojimus, galima akcentuoti, kad pozityvieji sutarčių laisvės principo apribojimai yra siejami su tam tikrais atvejais, kai sutarties šalys privalo sudaryti sutartis, arba įtraukti tam tikras nuostatas. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad visos sutarties sąlygos turi būti atskleistos ir šalys apie jas turi būti tinkamai informuotos, siekiant apsaugoti tiek verslininką, tiek vartotoją. Juolab, kad viešųjų sutarčių subjektai, verslininkai, yra prižiūrimi valstybės, todėl jie gali tartis su teisininkais ir atitinkamos srities specialistais dėl sutarties sąlygų parengimo, išaiškinimo ir atskleidimo. Autorės nuomone, vartotojas turėtų nepamiršti būti taip pat sąžiningu ir aktyviu piliečiu, domėtis išipareigojimais, kuriuos prisiima. Todėl verslininkai, atliekantys statistinę analizę apie kylančius ginčus dėl vartotojų skundų, turėtų įvertinti situaciją ir pasirūpinti tiek viešomis rinkodaros priemonėmis, tiek vidinėmis, kad klientai būtų tinkamai informuojami, nediskriminuojami ir kita.

Autorės nuomone, kalbant apie negatyvius apribojimus, reikėtų juos įvardinti ne tik kaip atvejus, kuomet tam tikros sutartys tarp tam tikrų asmenų negali būti sudaromos, tačiau aiškinant sistemiškai, įvertinti, kad sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai – imperatyvių teisės normų, sutarčių teisės ir bendrųjų teisės principų, taip pat CK 1.91 str. numatytų sutarčių negaliojimo pagrindų, t. y. apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo, grasinimų ir kitų CK įtvirtintų principų, kurių panaudojimas priverčia kitą sutarties šalį sudaryti sandorį jam nepalankiomis aplinkybėmis, visuma nuostatų, kurių negalime pažeisti, siekiant, kad sutartis būtų teisėta ir turėtų sutarties šalims įstatymo galią.

---

⁶² Giedrė Lastauskienė, „Ūkinės veiklos laisvė ir krizė: Lietuvos viešosios valdžios veiksmų įvertinimas“, *Teisė* 94 (2015): 20.

⁶³ Jack Beatson, *Anson's Law of Contract, 28th Edition*, (Oxford University Press, 2002), 4.

2. SUTARČIŲ LAISVĖS PRINCIPO NEGATYVIEJI APRIBOJIMAI TARPTAUTINIULOSE *SOFT LAW* INSTRUMENTULOSE

2.1 Sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų reglamentavimas PECL

Ankstesniame šio baigiamojo darbo skyriuje aptarėme PECL straipsnius, kurie yra aktualūs kalbant apie laisvę sudaryti sutartis, nustatyti sutarčių turinį, o taip pat apie galimybę atsisakyti sudaryti sutartį. Šiame poskyryje analizuojami PECL straipsniai, kurie yra susiję su sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų taikymu.

PECL principų rinkinys užima svarbų vaidmenį ne tik tarptautiniu, bet ir nacionaliniu lygmeniu, kadangi teismai pripažįsta šiuos principus, remiasi jais nagrinėjant teismines bylas, nors PECL įtvirtinti principai ir nuostatos yra rekomendacinio pobūdžio, nebent sutarties šalys pasirinko, jog joms nuostatos yra privalomos. Taigi, jog būtų paprasčiau išanalizuoti apribojimus, kurie yra įtvirtinti PECL principuose, analizuojami pagrindiniai, atskirų straipsnių skyriai, susiejamos ir sistemiškai palyginamos juose įtvirtintos nuostatos su CK teisės normomis, o taip pat atkreipiamas dėmesys į teismų praktikoje priimamus sprendimus.

Apie PECL svarbą pasisakė ne vienas anksčiau minėtas mokslininkas, nagrinėdamas tam tikras PECL principų dalis. E. Klimas⁶⁴ nagrinėjo PECL principus bendradarbiavimo principo kontekste, aptarė šio principo sąveiką su kitais principais. Autorius atkreipė dėmesį, kad pasikeitė sutarčių laisvės principo samprata. Iš esmės reikėtų pritarti autoriaus nuomonei, kad „šiuo metu visuotinai priimtina, kad sutarčių laisvės principas negali būti laikomas išskirtiniu sutarčių teisės principu, o didžiulė reikšmė yra skiriama ir kitiems principams, tokiems kaip sąžiningumas, teisingumas, bendradarbiavimas, socialinis solidarumas ir pan.“⁶⁵. Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojant anksčiau pateiktą LAT praktiką, akivaizdu, kad kasacinis teismas priimdamas sprendimą vadovaujasi ne tik sutarčių laisvės principu, tačiau šį principą sistemiškai sieja su kitais sutarčių teisės principais.

Išsamiau nagrinėjant PECL principus, pirmiausiai bus aptartos bendrosios nuostatos, kurios siejamos su sutarčių laisvės apribojimais sudarant sutartis. Taigi, kaip jau buvo minėta anksčiau, kalbant apie laisvę sudaryti sutartis, PECL ypatingą dėmesį skiria sąžiningumo principui.

PECL principų 1:102 str., įtvirtinta, kad sutarties šalys turi laisvę nustatyti sutarties turinį, tačiau taip pat privalo elgtis sąžiningai ir laikytis principuose numatytų įpareigojimų⁶⁶.

⁶⁴ Evaldas Klimas, „Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2011), <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1923683/datastreams/MAIN/content>

⁶⁵ *Ibid.*, 9.

⁶⁶ The Principles of European contract law, žiūrėta 2017 spalio 30 d. https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad sąžiningumo principas galėtų būti laikomas sutarčių laisvės principo sudėtine dalimi, kitaip tariant, jei šalis nėra sąžiningos, sutarčių laisvė praranda prasmę. PECL principų 1:102 str. komentare nurodomos sąlygos, kurios yra neatsiejamos nuo sutarčių laisvės formuluotės – jos apribojimai: sąžiningumo principas, privalomosios PECL nuostatos ir privalomosios nacionalinės teisės nuostatos⁶⁷. PECL principų antrosios dalies „Bendros pareigos“ 1:201 str. pirmoje ir antroje dalyje, įtvirtinta, kad šalis privalo elgtis sąžiningai, o taip pat negali šios pareigos apriboti ar atsisakyti⁶⁸. Minėtina, kad ypatingo dėmesio sutarties formai PECL principuose neskiriama, PECL 2:101 str. 2 d. įtvirtinta, kad „nėra reikalavimo sutarties formai, kad ji privalo būti rašytinė, pabrėžiama, kad sutartis gali būti įrodyta bet koku būdu, įskaitant liudytojus“⁶⁹.

Tęsiant mintį apie keliamus formos reikalavimus, PECL 2:105 str. yra įtvirtinta, kad „bet koks sutarties pakeitimas ar nutraukimas šalių susitarimu turi būti rašytinis, įtvirtina tik prezumpciją, kad susitarimas pakeisti ar nutraukti sutartį sukels teises pasekmes tik tokiu atveju, jeigu jis bus išreikštas raštu“⁷⁰. Tačiau kyla abejonė dėl PECL 2:106 str. 2 d. įtvirtintos nuostatos, kad „šalies pareiškimai arba elgesys gali užkirsti kelią remtis tokia nuostata, jeigu kita šalis protingai pasikliovė tokiais pareiškimais (elgesiu)⁷¹“. Profesorius M. E. Storme⁷² pakankamai išsamiai nagrinėjo PECL principus asmens autonomiją ribojančių normų kontekste. Autorius išskiria tradicinius asmens sutikimą ribojančius pagrindus, sandorio negaliojimo pagrindus, t. y. tokius kaip klaida (4:103), apgaulė (4:107), grasinimai ar prievarta (4:108)⁷³. PECL principų ketvirtojoje dalyje „Galiojimas“, yra kalbama apie kitos šalies informavimo reikšmę, galime teigti, kad PECL 4:106 str. yra įtvirtinta pareiga atskleisti tinkamą informaciją kitai šaliai, „šalis, kuri sudarė sutartį, remdamasi klaidinga informacija, kurią nurodė kita šalis, gali susigrąžinti patirtą žalą pagal 4:117 str. 2 ir 3 dalyse nurodytus atvejus, išskyrus atvejus, kai šalis, kuri suteikė informaciją, turėjo priežasčių manyti, kad informacija buvo teisinga. Be to, šioje dalyje yra aptariamas nuostolių atlyginimo klausimas, kai sutarties šalis vengia vykdyti sutartinius įsipareigojimus, taip pat įtvirtintas draudimas riboti teisių gynimo priemonės ir kita. Šeštoje PECL principų dalies „Turinys ir poveikis“, 6:111 str. kalbama apie pasikeitusias aplinkybes. Šio straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „sutarties šalis privalo įvykdyti savo įsipareigojimus net ir tada, kai našumas tapo sunkesnis, nes padidėjo našumo sąnaudos arba sumažėjo jo gautų rezultatų

---

⁶⁷ Ole Lando, *supra note*, 13: 99.

⁶⁸ The Principles of European contract law, žiūrėta 2017 spalio 30 d. https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*

⁷² Matthias Edward Storme, *supra note*, 16: 8 – 9.

⁷³ *Ibid.*

vertė⁷⁴. Tačiau to paties straipsnio 2 dalyje įtvirtina, kad jei sutarties įvykdymas tampa pernelyg sudėtingas dėl aplinkybių pasikeitimo, šalys privalo pradėti derybas dėl sutarties pakeitimo ar sutarties perdarymo terminuota, jeigu, pavyzdžiui, aplinkybių pasikeitimo galimybė nebuvo tokia, į kurią būtų galima pagrįstai atsižvelgti sudarant sutartį ir kt. LAT ne kartą vadovavosi tarptautiniais *soft law* instrumentais, nurodant, kad „tiek UNIDROIT, PECL, tiek CK nuostatų turinio ir praktinio taikymo analizė leidžia daryti išvadą, kad sutarties pakeitimas dėl pasikeitusių jos vykdymo sąlygų galimas tik konstatavus sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimą, kuris nustatomas pagal iš esmės padidėjusią įvykdymo kainą arba iš esmės sumažėjusią įvykdymo vertę⁷⁵. Taip pat LAT konstatuoja, kad „tiek esminis vykdymo išlaidų padidėjimas, tiek esminis vykdymo vertės sumažėjimas turi būti pagrindžiami objektyviais kriterijais, patvirtinančiais, jog atitinkamas pasikeitimas tikrai įvyko; šalis, prašanti keisti sutarties sąlygą, turi pateikti įrodymus, pagrindžiančius, kaip jos nurodytos aplinkybės iš esmės pakeitė šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą⁷⁶. Analizuojant anksčiau nurodytus apribojimus, galime teigti, kad visgi kiekvienas apribojimas turi tam tikrų išimčių, tačiau, kad išimtis būtų taikoma, visos aplinkybės privalo būti pagrįstos objektyviais įrodymais.

Akcentuotina, kad PECL principų 15:101 str. yra pabrėžiama Europos Sąjungos valstybių narių teisės normų reikšmė. Šiame straipsnyje nurodyta, kad sutartis negalioja ta apimtimi, kiek nuostatos prieštarauja Europos Sąjungos valstybių narių teisės aktuose įtvirtintiems fundamentaliems principams. Šio straipsnio komentare pateikiama, jog vienos valstybės narės nacionalinė fundamentalaus principo koncepcija neturėtų daryti įtakos sutarties, kuriai taikomi PECL principai, galiojimui⁷⁷.

Apibendrinant PECL principus, galima daryti pagrįstą išvadą, kad CK normos praktiškai atitinka PECL įtvirtintus principus. Lietuvos teismai ginčo atveju turėtų remtis PECL principais, atkreipti dėmesį į įtvirtintas nuostatas, ypač kalbant apie tam tikras imperatyvias normas, kurios numato tam tikrus apribojimus, sutarčių laisvės negatyviųjų apribojimų prasme. Galima teigti, kad PECL įtvirtintas sutarčių laisvės principas yra glaudžiai susijęs su sąžiningumo, šalių bendradarbiavimo ir informavimo principais. Jeigu šalys būdamos laisvos nustatyti sutarties turinį bus nesąžiningos, tinkamai neinformuos kitos šalies apie tam tikras reikšmingas aplinkybes, informacijos neatskleidusi šalis privalės atlyginti nuostolius kitai šaliai arba įrodyti, kad informacija buvo neatkleista ne dėl jos valios priklausančių aplinkybių,

⁷⁴ The Principles of European contract law, žiūrėta 2017 spalio 30 d. https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/

⁷⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514-2014,“ LITEKO, <http://eteismai.lt/byla/104839863848314/3K-3-514/2014>

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ Ole Lando, *Principles of European contract law*. (The Hague; London; Boston: Kluwer Law International 3, 2002), 212.

vadovaujantis objektyviais įrodymais. Taigi, sutarčių laisvės principas nėra absoliutus, PECL principuose yra įtvirtinta nemažai reikalavimų tiek sutarties šalims sudarant sutartį, tiek ją įgyvendinant, tiek norint sutartį pakeisti ar nutraukti.

2.2 Sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų reglamentavimas DCFR

DCFR yra laikoma priemone, kuri padeda teismui aiškinti teisę, taip pat šios priemonės pagalba yra kuriami teisės aktai. DCFR įtvirtintos nuostatos yra lyg standartinių sąlygų rinkinys, kuris galėtų būti taikomas Europos Sąjungos valstybėse. Taigi, nors DCFR nėra privalomas teisės aktas, tačiau šio rekomendacinio pobūdžio dokumentas sukuria ypatingą naudą tiek sutarties šalims, tiek teisininkams ir teismams aiškinant teisę.

DCFR yra įtvirtinta nemažai sutarčių laisvę apribojančių normų, sąlygų, kurios turi būti atskleistos sutarties šalims, todėl šiame poskyryje išanaluosime straipsnius, kurie yra daugiau aktualūs sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų kontekste.

DCFR principai pabrėžia ne tik sutarčių laisvės principo, tačiau sąžiningumo bei bendradarbiavimo principų svarbą. Sąžiningumo reikalavimas yra įtvirtintas daugelyje straipsnių pradedant nuo sutarčių sudarymo, DCFR II knygos 3:301 str. nuostatų iki sutarčių negaliojimo pagrindų, įtvirtintų DCFR II knygos – 7:201 str., 7:205 str., 7:207 str., 7:216 str. ir kita. Sistemiskai išanalizavus DCFR nuostatas, galima sakyti, jog į DCFR yra perkeltos PECL nuostatos, tokios, kaip: fundamentalių principų nesilaikymas yra pripažįstamas kaip vienas iš sandorio negaliojimo pagrindų, žalos atlyginimo sąlygos, imperatyvių normų pažeidimai ir kita.

DCFR principų II knygos 1:102 str., pateikiamos nuostatos, kurios pagrindžia, kad sutartis būtų pakankama nereikia jokių papildomų elementų, tik valios ir pakankamo aiškaus susitarimo⁷⁸. Nepaisant to, kituose DCFR straipsniuose galime aptikti ne vieną nuostatą, ribojančią sutarčių laisvės principą. DCFR II knygos 1:106 str. 2 dalyje numatyta, jog „tada, kai sutartis ar kitas sandoris yra negaliojantis dėl to, kad nebuvo laikytasi nurodytos formos, konkrečiu atveju, viena šalis (pirmoji šalis) yra atsakinga už kitos šalies (antrosios šalies) bet kokius nuostolius, kuriuos ji patyrė klaidingai, bet protingai, pasitikėdama sutarties galiojimu, jeigu pirmoji šalis: a) žinojo apie sutarties negaliojimą; b) žinojo arba iš jos buvo galima protingai tikėtis, jog ji žino, kad antroji šalis veikia klaidingai pasitikėdama sutarties galiojimu ir dėl to gali turėti nuostolių; c) prieštaraujant sąžiningumo ir sąžiningos praktikos taisyklės, leido antrajai šaliai tęsti veikimą tokiu būdu“⁷⁹. Akivaizdu, kad tam tikrais nustatytais atvejais, kuomet visgi sutartis turi būti rašytinė, labai svarbu kitos šalies sąžiningumas, ar šalis elgėsi sąžiningai ar

⁷⁸ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Outline Edition. 2009, žiūrėta 2017 lapkričio 2 d., http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf

⁷⁹ *Ibid.*

ne. Kalbant apie toje pačioje knygoje pateiktus apribojimus, galime paminėti 3:102 str., kuriame įtvirtintas įpareigojimas, kai versle yra parduodamos prekės, kitas turtas ar paslaugos vartotojui, šalis privalo nesuteikti klaidinančios informacijos. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į 3:303 str. įtvirtintą pareigą tinkamai atskleisti informaciją, t. y. tinkamu laiku dar iki sutarties sudarymo. Atsižvelgiant į tai, matyti, kad kiekviena iš šalių privalo tinkamai atskleisti informaciją ir bendradarbiauti. Su šiuo minėtu straipsniu galėtume kartu sieti ir 3:106 str., kuriame įtvirtinama, kad susitarime informacija turi būti aiški ir tiksli, išreikšta tiksliai ir suprantama kalba.

Tos pačios knygos 7 skyriaus „Negaliojimo pagrindai“ 7:101 str. yra pateikiami tokie sutarčių negaliojimo pagrindai, kaip: klaida, sukčiavimas, grasinimas ar nesąžiningas naudojimas, pagrindinių principų ar privalomų taisyklių pažeidimai⁸⁰. Nagrinėjant šiuos negaliojimo pagrindus matyti, kad didžioji dalis nuostatų yra perkeltos iš PECL principų. Visi anksčiau nurodyti atvejai gali būti laikomi negatyviaisiais apribojimais, kurių pagrindu negali būti sudarytos sutartis, arba jeigu sutartis jau yra sudaryta, tuomet yra pagrindas sutartį pripažinti negaliojančia. Pavyzdžiui, DCFR II knygos 7:205 str. „Apgaulė“ nurodyta, kad šalis gali išvengti sutarties, kai kita šalis paskatino sudaryti sutartį, suteikus apgaulingą ir klaidingą informaciją, ar žodžiais, elgesiu arba nesąžiningai neatskleistos informacijos pagrindu, kuri sąžiningai turėtų būti atskleista⁸¹.

Analizuojant kitus DCFR straipsnius sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų kontekste, svarbu paminėti nesąžiningas sąlygas, kurioms esant sutartis tampa negaliojančia. Taigi, pagrindines nuostatas dėl nesąžiningų sąlygų galime aptikti DCFR II knygos 9:401 - 9:410 straipsniuose. Didžioji dalis nuostatų, įtvirtintų nurodytuose straipsniuose, saugo vartotoją nuo verslininko nustatytų sutarties sąlygų. Pavyzdžiui, 9:403 str. nurodyta, kad sąlyga, dėl kurios nebuvo deramasi, sutartyje tarp vartotojo ir verslininko yra nesąžininga „Nesąžiningų sąlygų“ skyriaus prasme, jei ji yra nustatyta iš verslininko pusės ir numatytos sąlygos sukelia žalą vartotojui ir yra priešingos sąžiningai prekybai⁸².

Akivaizdu, kad visos DCFR įtvirtintos nuostatos yra glaudžiai susijusios, kadangi tiek apibendrinant nuostatas dėl nesąžiningų sąlygų, tiek anksčiau aptartas nuostatas, pastebime, kad svarbiausia, jog šalys būtų sąžiningos, tinkamai informuotos, o taip pat jei sąlygos yra nustatytos verslininko, jos turi būti aiškiai ir nedviprasmiškai atskleistos. Akcentuotina, kad DCFR II 9 skyriaus nuostatos pabrėžia vartotojų teisių apsaugą. DCFR III knyga didžiąją dalį skiria įpareigojimams, pavyzdžiui, 1:104 str. numatyta, kad skolininkas ir kreditorius privalo

---

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Outline Edition. 2009, žiūrėta 2017 lapkričio 2d., http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf

bendradarbiauti tarpusavyje, kiek tai pagrįstai galima tikėtis dėl skolininko pareigos⁸³. Kituose skyriuose yra numatytos tam tikros pareigos sutarties šalims, kada turi būti įvykdyta sutartis, perduoti daiktai ir kitos bendros nuostatos. Pavyzdžiui, DCFR IV knygos 4:402 str. nurodyta, kokia turi būti pateikta informacija, frančizės sutarties sudarymo atveju, t. y. franšizės davėjo įmonė ir patirtis, atitinkamos intelektualinės nuosavybės teisės, komercinis sektorius ir rinkos sąlygos, sutarties sąlygos ir kita⁸⁴.

Taigi, apibendrinant DCFR bendrąsias nuostatas, susijusias su sutarčių laisvės principo negatyviaisiais apribojimais, galime akcentuoti, kad daugelis nuostatų yra perkeltos iš PECL principų, tačiau DCFR nuostatos pateiktos išsamiau. Anksčiau aptarti apribojimai, numatyti DCFR principuose, suteikia šalims laisvę susitarti dėl sutarties turinio, atsisakyti sutarties ar nutraukti sudarytą sutartį, tačiau visi šalių veiksmai turi būti sąžiningi, paremti sąžininga dalykine praktika ir atspindintys tikrąją šalių valią. Taip pat DCFR pabrėžia bendradarbiavimo principą, kurio šalys privalo laikytis.

2.3 Sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų reglamentavimas UNIDROIT principuose

UNIDROIT principai yra komerciniuose santykiuose taikomi principai, todėl šiuose principuose, lyginant su anksčiau aptartais *soft law* instrumentais, neaptiksime vartotojų, t. y. fizinių asmenų, santykius ir jų apsaugą reglamentuojančių nuostatų.

UNIDROIT principų 1.1 str. yra įtvirtinta sutarčių laisvė komerciniuose santykiuose, užtikrinanti galimybę sutarties šalims nustatyti tarpusavio teises ir pareigas. Tačiau to paties straipsnio komentare⁸⁵, pažymima, kad sutarčių laisvė nėra absoliuti, kad šalys privalo vadovautis privalomomis taisyklėmis, kurios gali būti nustatytos tiek nacionaliniu lygmeniu, tiek tarptautiniu. UNIDROIT principuose, kaip ir PECL ar DCFR principuose, yra įtvirtinta sąžiningumo bei sąžiningos dalykinės praktikos reikšmė. UNIDROIT principų 1.7 str. reglamentuotas bendras įpareigojimas šalims elgtis sąžiningai ir veikti sąžininga dalykine praktika tarptautinėje prekyboje, nustatant draudimą bent kiek riboti šį įpareigojimą⁸⁶.

UNIDROIT principų 3.1.4 str., taip pat kaip ir anksčiau aptartuose tarptautiniuose *soft law* instrumentuose, įtvirtintos privalomos nuostatos, tokios kaip: apgaulė, grasinimas, suklydimas, dėl kurių šalys gali atsisakyti sutarties. Sistemiškai analizuojant UNIDROIT principų nuostatas, akivaizdu, kad šiuose principuose ypatingas dėmesys yra skiriamas esminės

---

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2010, žiūrėta 2017 lapkričio 3 d. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>

⁸⁶ *Ibid.*

šalių nelygybės koncepcijai. Galima daryti pagrįstą išvadą, kad UNIDROIT 3.1.4 str. įtvirtinta esminės šalių nelygybės samprata, pavyzdžiui, vienas iš pagrindų tai, kad viena šalis nesąžiningai pasinaudojo kitos šalies priklausomybe, ekonominiu silpnumu ar neatidėliotinių poreikių turėjimu, jos neapdairumu, neišmanymu, nepatyrimu, nemokėjimu vesti derybas ir kita, atitinka CK įtvirtintą 6.228 str. „Esminė šalių nelygybė“. LAT taip pat aiškindamas minėtą CK straipsnį vadovaujasi UNIDROIT principais dėl esminės šalių nelygybės, nurodydamas, kad „kaip nurodoma Civilinio kodekso komentare, CK šeštosios knygos bendrosios sutarčių teisės nuostatos (CK 6.154 – 6.228 straipsniai) parengtos pagal Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) parengtus ir 1994 m. paskelbtus Tarptautinių komercinių sutarčių principus ir Europos sutarčių teisės komisijos parengtus Europos sutarčių teisės principus, todėl aiškinant ir taikant sutarčių teisės normas būtina remtis minėtų tarptautinių dokumentų aiškinimu, pateikiamu užsienio teisės doktrinoje, ir jų užsienio teismų ir tarptautinio komercinio arbitražo taikymo praktika“⁸⁷.

UNIDROIT principų trečioje dalyje „Neteisėtumas“ yra aptariami atvejai, kai pažeidžiamos tiek nacionalinės, tiek tarptautinės teisės imperatyvios normos. UNIDROIT 3.3.1 str. įtvirtintos sutartys, pažeidžiančios imperatyvias teisės normas. LAT apibendrinamas šio straipsnio taikymą, nurodė, kad „UNIDROIT 3.3.1 straipsnio taikymo sritį, kurio 2 ir 3 dalyse įtvirtinta, kad jei pasekmės nėra numatytos pačioje imperatyviojoje normoje, šalys gali naudoti tokius sutartinius gynybos būdus, kurie šioje situacijoje yra protingi. Vertinant, kas konkrečioje situacijoje atitinka protingumo principą, ypač atsižvelgtina į: normas, kuri buvo pažeista, tikslą; asmenų kategoriją, kurių interesų apsaugai ši norma yra skirta; sankcijas, numatytas už normos pažeidimą; pažeidimo laipsnį (rimtumą); ar šalys žinojo arba turėjo žinoti apie normos pažeidimą (viena ar abi); ar sandorio vykdymas pažeidžia normą ir šalių ketinimus“⁸⁸.

Analizuojant UNIDROIT principus, pabrėžtina, kad juose įtvirtinti ne tik tam tikri įpareigojimai, susiję su tam tikrų sąlygų nustatymu, tačiau pabrėžiamas ir kitų principų privalomas taikymas šalims viena kitos atžvilgiu. Pavyzdžiui, UNIDROIT principuose 5.1.3 str. įtvirtinta, kad šalys turi bendradarbiauti viena su kita, šį principą pabrėžia ir LAT aiškindamas tam tikras teisės normas ir pasisakydamas, kad „pagrindinis sutarčių teisės principas *pacta sunt servanda* – sutarčių reikia laikytis. Tai abipusis įpareigojimas sutarties šalims. Kontrahentas, nesilaikantis šio principo, negali pagrįstai tikėtis kitos šalies visiško sutartinių įsipareigojimų vykdymo. CK 6.200 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad vykdydamos sutartį šalys privalo

⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-476-469-2016,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7b0f105a-732b-4ea7-a716-c523be002261>

⁸⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-916-2015,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3e765dff-b042-41cd-a58d-b31089a99e7d>

bendradarbiauti ir kooperuotis (taip pat žr. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 5.1.3 straipsnį)⁸⁹.

Apibendrinant UNIDROIT principus, galima daryti išvadą, kad visgi šių principų bendrosios nuostatos, kurios riboja sutarčių laisvės principą, yra perkeltos į CK, tačiau nesiejant jų tik su profesionaliais rinkos dalyviais, komerciniais santykiais ir tarptautine prekyba. Taip pat akivaizdu, kad sutarčių laisvės principo ribojimas yra siejamas su sąžiningumo principo taikymu. Taip pat akcentuotina, kad LAT, aiškindamas teisę, vadovaujasi UNIDROIT principais, kuriuose įtvirtinti panašūs sutarčių negaliojimo pagrindai ar perkeltos tokios pačios nuostatos, negatyviųjų sutarčių laisvės principų apribojimų kontekste. Autorės nuomone, teismas, aiškindamas CK teisės normas, kurios yra perkeltos iš UNIDROIT principų, privalo aiškinti vadovaujantis šio *soft law* instrumento nuostatomis ir užsienio teismų praktika, siekiant ne tik Lietuvos, bet ir Europos Sąjungos sutarčių teisės nuoseklumo.

---

⁸⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2013,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=abad233c-a170-4d8d-8cd9-8c8a304a7437>

3. SUTARČIŲ LAISVĖS PRINCIPŲ NEGATYVIŲŲ APRIBOJIMŲ VERTINIMAS LIETUVOS TEISĖS DOKTRINOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE

Ankstesniuose šio baigiamojo darbo skyriuose išanalizuota sutarčių laisvės apribojimų visuma, bendrosios nuostatos, įtvirtintos tiek CK, tiek tarptautiniuose teisės aktuose. Todėl šio skyriaus poskyriuose analizuojami konkretūs negatyvieji apribojimai, tokie kaip išimtis iš sutarčių laisvės principo, pagal 6.156 str. (Sutarties laisvės principas) ir kitų straipsnių numatytus apribojimus, t. y. privalomų imperatyviųjų teisės normų laikymąsi, apimant ir viešosios tvarkos ir geros moralės nuostatas, vartojimo sutartis ir kitus atvejus Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. Taip pat identifikuojamos esminės problemos, sisteminės analizės pagalba pateikiama informacija apie tam tikras teises sąlygas taikant sutarčių laisvės principo negatyvius apribojimus.

3.1 Silpnėsiosios sutarties šalies apsaugos doktrinos aspektai

Šiame poskyryje didžioji dalis skiriama vartojimo sutarčių analizei, siekiant išsiaiškinti, kodėl šias sutartis yra teisinga laikyti išimtimi iš sutarčių laisvės principo, nustatyti, kokios turi būti nustatytos sąlygos, kad sutartis būtų laikoma tokia išimtimi bei analizuojami keletas atvejų, kuomet nesilaikant išimties nuostatų, sutarties sąlygos yra pripažįstamos nesąžiningomis sąlygomis silpnėsiosios šalies atžvilgiu. Pažymėtina, kad šiame poskyryje analizuojama vartojimo sutartis negatyviųjų apribojimų kontekste, kuomet yra nustatyti apribojimai sutarties šalims bei sutarties turiniui.

Pirmiausiai reikėtų aptarti vartojimo sutarčių esmę. CK 6.228 (1) str. 1 d. nurodyta, kad vartojimo sutartimi verslininkas įsipareigoja perduoti vartotojui prekes nuosavybės teise arba suteikti paslaugas vartotojui, o vartotojas įsipareigoja priimti prekes ar paslaugas ir sumokėti jų kainą. To paties straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad vartotojas – fizinis asmuo, su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais) siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartis. Kalbant apie verslininką, svarbu paminėti, kad verslininku pripažįstamas tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, veikiantys savo prekybos, verslo, amato profesijos tikslais⁹⁰. Pagal LR vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 str. 15 d. „vartotojas – fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti“⁹¹. Taigi vartotoju yra pripažįstamas tik fizinis asmuo, kuris įsigyja prekes ar paslaugas asmeniniams poreikiams tenkinti.

⁹⁰ „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas,“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).

⁹¹ „Lietuvos Respublikos Vartotojų teisių apsaugos įstatymas,“ *Valstybės žinios* 94, 1833 (1994).

Silpnesniosios šalies apsaugos principo sutarčių teisėje esmė yra ta, kad mažiau patyrusi ir ekonomiškai silpnesnė šalis būtų apsaugota nuo ekonomiškai stipresnės ir labiau patyrusios šalies. Būtent taip stengiamasi atkurti jėgų (derybinės galios) pusiausvyrą, kuri prarandama, kai viena iš šalių yra stipresnė. Vartotojai kaip silpnesnė sutartinių santykių šalis yra išskirti remiantis abstrakčiais, formaliais požymiais, laikantis išankstinės nuostatos, kad tam tikromis aplinkybėmis visi asmenys yra ekonomiškai silpnesni, mažiau patyrę, turintys mažiau informacijos. Vartotojas yra apibrėžtas kaip asmuo, kuris veikia už verslo, prekybos ar profesinės veiklos ribų⁹².

Vadovaujantis LAT bylų apžvalgos nuostatomis, vartotojas, kaip sutarties šalis, dėl objektyvių priežasčių – informacijos, patirties, laiko stokos ir kitų panašių aplinkybių yra akivaizdžiai nelygiavertėje padėtyje su kita sutarties šalimi – pardavėju ar paslaugų teikėju, todėl vartojimo sutarties institutas yra *grindžiamas silpnesnės sutarties šalies (vartotojo) teisinės apsaugos doktrina, kuri reiškia sutarties laisvės principo ribojimą*⁹³. Taigi LAT silpnesniosios šalies, vartotojo, teisinės apsaugos doktriną pripažįsta sutarčių laisvės principo ribojimu, t. y. šio principo išimtimi. Todėl siekiant užtikrinti silpnesniosios šalies interesų gynimą yra atliekama sutarties sąlygų kontrolė. Pagal LAT „*nesąžiningumo kontrolė reiškia sutarčių laisvės ribojimą, taigi kontrolė turi būti taikoma tik sutartims, o ne teisės aktų nuostatomis*“⁹⁴.

Poreikis apginti silpnesniosios sutarties šalies teises ir teisėtus interesus lemia tai, kad tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniai teisės aktai įtvirtina padidintą vartotojo teisių apsaugą ir numato, jog vartojimo sutartims greta bendrųjų sutarčių teisės taisyklių taikomos specialiosios, užtikrinančios didesnę vienos iš sutarties šalių – vartotojo – teisių apsaugą, taisyklės. Būtinybę užtikrinti vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugą savo nutartyse yra akcentavęs LAT konstatuodamas, kad vartotojų gynimas yra prioritetinga valstybės ekonominės ir socialinės politikos dalis, konstitucinis valstybės ūkio tvarkymo principas, su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčiuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai⁹⁵.

Atsižvelgiant į pateiktą apibendrinimą, galima akcentuoti, kad vartojimo sutartys, kaip sutarčių grupė, išskiriamos atsižvelgiant į specifinę sutarties šalių, t. y. vartotojo ir verslininko,

⁹² Danguolė Bublienė, *supra note*, 7: 42.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d., *Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga*, Teismų praktika Nr. 30, <http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-byly-apzvalgos.html>

⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-372-690-2015,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=60674184-ff2d-46f1-a6a1-6b0f3abfd7ab>

⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2008,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e237724a-048e-4acb-b0b7-e2710d9edb2a>

padėti bei vartotojo tikslus. Vartojimo sutarties instituto tikslas – specialiomis teisės normomis užtikrinti silpnesniųjų šalių interesų apsaugą bei stengtis sumažinti skirtumą tarp skirtingų padėties atstovų. Vartojimo sutartys dažniausiai sudaromos prisijungimo būdu, naudojant standartines sutarčių sąlygas, kurios nėra individualiai aptariamoms, todėl vartotojas yra priverstas priimti jam primetamas stipraus kontrahento siūlomas sutarties sąlygas arba apskritai atsisakyti sutarties.

Kalbant apie vartojimo sutarties išskirtinumą sutarčių laisvės principo esmė, svarbu atkreipti dėmesį, kad *šioms sutartims yra taikoma išimtis iš sutarčių laisvės principo – numatytos teisinės garantijos vartotojams, teismų ex officio teisė atlikti sutarties sąlygų kontrolę, taikomos bet kuriai sutarties rūšiai, kuomet viena iš šalių yra fizinis asmuo, kuris įsigyja prekes ar paslaugas asmeniniams interesams ir poreikiams tenkinti*. Todėl panagrinėsime keletą LAT praktikos pavyzdžių, kurie atskleidžia ypatingą dėmesį skiriamą silpnesniųjų šalių teisių apsaugai ir kokius požymius bei sąlygas būtina nustatyti, kad būtų taikoma sutarčių laisvės principo išimtis.

1) LAT bylų apžvalgoje buvo pateiktas išaiškinimas, jog vartotojų teisių garantijos yra išimtis iš sutarčių laisvės principo, kad imperatyviosiose įstatymo normose įtvirtintos pirkėjo (vartotojo) teisių garantijos yra bendrojo *sutarčių laisvės principo išimtis, todėl negali būti pakeistos šalių susitarimu (CK 6.156 str. 4 d., 6.157 str.)*. Vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties sąlygos, pažeidžiančios CK 6.350 str. 2 d. įtvirtintą imperatyvą, yra niekinės, jų niekinį pobūdį, kaip ir visais niekinių sandorių atvejais, teismas turi konstatuoti *ex officio* (CK 1.80, 1.78, 6.225 str.). Todėl LAT nurodė, kad sprendžiant, ar vartotojo padėtis dėl konkrečios sutarties sąlygos pablogėja, turi būti įvertinta sutarties sąlygų visuma, kadangi vienos sąlygos nepalankus pakeitimas gali būti kompensuojamas kitose sutarties sąlygose⁹⁶.

2) *Keleivių vežimo sutartis*. Vienoje iš civilinių bylų, kurioje buvo nagrinėjamas ginčas dėl kompensacijos už atšauktą skrydį, kuomet darbdavys internetu nupirko skrydžio lėktuvu bilietą darbuotojui į tarnybinę komandiruotę vykti, tačiau reisas dėl orlaivio gedimo buvo atšauktas. Ieškovui buvo pasiūlyta rinktis kitą maršrutą, kuriuo pasinaudojęs, darbuotojas atvyko į Vilnių apie 7 val. vėliau, nei turėjo. Vertindama keleivio ir vežėjo sutartinius santykius vartojimo sutarties požymių aspektu, teisėjų kolegija pažymėjo, kad keleivio vežimo sutarties dalykas yra specifinė paslauga – keleivio nugabenimas į paskirties punktą, ir šios paslaugos gavėju (keleiviu), minėta, gali būti tik fizinis asmuo. *Vertinant keleivio vežimo sutartį pagal kitą*

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga AC-33-1, „*Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktiko apžvalga II*“ (vartojimo pirkimo–pardavimo, vartojimo rangos, civilinės atsakomybės vartojimo teisiniuose santykiuose taikymo klausimai), žiūrėta 2017 m. lapkričio 15 d. http://www.lat.lt/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=34843)

vartojimo sutarties požymį – sutarties sudarymo tikslą, buvo taikomas vartojimo sutarties institutas, kuris yra grindžiamas silpnesniosios sutarties šalies (vartotojo) teisinės apsaugos doktrina, kuri reiškia sutarties laisvės principo ribojimą. Vienas iš sutarties laisvės principo ribojimo aspektų yra vartojimo sutarties sąlygų sąžiningumo kontrolė. Dėl šių priežasčių teisėjų kolegija konstatavo, kad keleivio vežimo sutartis laikytina vartojimo sutartimi, kurios silpnesnioji šalis yra keleivis, esantis akivaizdžiai nelygiavertėje padėtyje su kita sutarties šalimi – vežėju. Taip pat įvertinus sutarties sąlygas, buvo nustatyta, kad sąlyga, nustatanti, jog ginčai, kylantys iš tokios sutarties, sprendžiami vežėjo (stipresniosios sutarties šalies) buveinės valstybės teismuose, apriboja vartotojo pasirinkimą ir įpareigoja jį bylinėtis paslaugos teikėjo valstybės teisme, ir taip pažeidžia šalių teisių ir interesų pusiausvyrą vartotojo nenaudai, nepagrįstai suvaržo jo galimybę pareikšti ieškinį, nes gali lemti neprotingus tokio kreipimosi į teismą kaštus, ypač tais atvejais, kai kreipiamasi dėl palyginti nedidelės standartinės kompensacijos sumos, kaip nagrinėjamos bylos atveju⁹⁷.

3) *Dvigubo naudojimo paskirtis.* Vienoje iš civilinių bylų, LAT pateikė sutarčių laisvės principo išimtį, negatyviųjų apribojimų prasme, kokie asmenys ir koku tikslu gali sudaryti vartojimo kredito sutartis. Byloje buvo pateiktas išaiškinimas, kuomet kilo ginčas dėl dvigubo naudojimo tikslo, siekiant įvertinti ar automobilis buvo paimtas išsimokėtinai siekiant asmeninių, ar verslo tikslų. LAT pabrėžė, kad kilus abejonių dėl fizinio asmens prekės (paslaugos) įsigijimo (naudojimo) tikslo, teismas turi vertinti visas reikšmingas konkrečios sutarties sudarymo aplinkybes, sutarties turinį, pobūdį, šalių elgesį po sutarties sudarymo, galimus tikslus ir pan. (CK 6.193 str.) bei, remdamasis faktinių bylos duomenų ir nustatytų aplinkybių visuma, spręsti, koks buvo sutarties tikslas. Jeigu nustatoma, kad fizinio asmens sudarytos sutarties tikslas taip pat buvo ir jo ūkinės – komercinės ar profesinės veiklos poreikių tenkinimas, pasak LAT, tokia sutartis vartojimo sutartimi kvalifikuotina *ir tokiam fiziniam asmeniui specialusis vartotojo teisių apsaugos mechanizmas taikytinas tuo atveju, kai yra pagrindas konstatuoti, jog įsigytos prekės (paslaugos) naudojimas ūkinės – komercinės ar profesinės veiklos tikslui buvo visiškai nereikšmingas.* Taigi Kasacinis teismas šioje byloje konstatavo, kad vartojimo kredito sutarties viena šalis visada turi būti *fizinis asmuo, kuris per tam tikrą laikotarpį sumokėjęs nustatytą kainą ir kitas susijusias sumas (palūkanas, mokesčius) įsigyja prekę (daiktą) ne su verslu susijusiems, o asmeniniams, namų ūkio poreikiams tenkinti.* Pagal CK 6.886 str. 4 d. *kredito davėju gali būti asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka ir atvejais dėl savo komercinės veiklos teikia arba įsipareigoja teikti vartojimo kreditus.*

---

⁹⁷„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-541/2009“, Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/247213926871938/3K-3-541/2009>

Apibendrinant, galime teigti, kad vartojimo kreditus gali teikti tik tokią teisę turintys juridiniai asmenys ir tik fiziniams asmenims dėl asmeninių, o ne su profesija ar verslu susijusių tikslų⁹⁸.

4) *Dėl vartojimo kredito.* Vienoje iš civilinių bylų, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl vartojimo kredito sutarties LAT pateikė poziciją, kad sutarčių laisvės principas sudarant sutartį yra tinkamai įgyvendinamas, jeigu civilinių teisinių santykių subjektai yra lygiavertės padėties bei nurodė, *kad santykiuose su vartotojais negali būti remiamasi vien sutarčių laisvės principu – būtinos teisės normos, saugančios silpnesniąją šalį ir įpareigojančios pardavėją ar paslaugų teikėją atsižvelgti į vartotojo interesus. Dėl šių priežasčių šiuolaikinėje sutarčių teisėje susiformavo silpnesniosios sutarties šalies apsaugos doktrina, kuri tapo pagrindu valstybei įsikišti į šalių sutartinius teisinius santykius ir, ribojant sutarties laisvės principą, nustatyti specialų vartojimo sutarčių teisinį reglamentavimą.* Vienas tokių sutarties laisvės ribojimo atvejų pagal LAT yra Vartojimo kredito įstatymo 11 str. 8 d., kurioje nustatyta, kad pavėluoto įmokų mokėjimo atvejais *vartojimo kredito gavėjui* taikomos netesybos negali būti didesnės kaip 0,05 proc. pradelstos sumokėti sumos už kiekvieną pradelstą dieną, taip pat jokios kitos netesybos už vartojimo kredito sutartyje numatytų įsipareigojimų nevykdymą vartojimo kredito gavėjui negali būti taikomos. LAT taip pat šioje byloje nurodė, kad jeigu netesybų dydis yra nustatytas įstatyme, *o sutartis yra vartojimo sutartis, tai šalys savo susitarimu negali bloginti vartotojo padėties*, t. y. nustatyti vartotojui didesnes netesybas negu nustatyta įstatyme. Taigi, LAT konstatavo, kad ginčo Paskolos sutartyje nustatyta 1,3 proc. dydžio bauda neatitiko įstatymo reikalavimų, todėl pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai pagrįstai pripažino tokio dydžio baudą nepagrįstai didele, neatitinkančia šalių interesų pusiausvyros, protingumo, sąžiningumo bei teisingumo principų. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad atsakovė yra vartotoja ir negalėjo pasirinkti ginčo sutarties sąlygų, kad sutarties sąlygos yra painios, neaiškios ir nėra duomenų apie patvarioje laikmenoje fiksuotus konkrečių atsakovės mokėtinų įmokų dydžius, kad ieškovas nepateikė jokių duomenų apie turėtus nuostolius dėl atsakovės netikslaus sutarties vykdymo.⁹⁹ Apibendrinant, akivaizdu, kad vartotojo teisės yra apsaugotos ne tik CK, bet ir kitų įstatymų nuostatomis, kurių kita sutarties šalis negali pažeisti, taip apribojant sutarties šalių ir sutarties sąlygų nustatymo galimybę.

5) *Dėl vartojimo paskolos sutarties.* Nagrinėjamu atveju byla nagrinėję teismai iš sutarties turinio sprendė, kad šalių sudaryta vartojimo paskolos sutartis yra standartinė, ieškovės parengta sutartis, jos sąlygos, nustatančios teritorinį teisingumą, parengimui vartotojas

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2011“, Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/189468348208063/3K-3-397/2011>

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578-2012“, LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaieska/tekstas.aspx?id=d0b79848-4bc5-444c-b8e8-8cad89b52f1d>

negalėjo daryti įtakos (į atspausdintą sutarties blanką ranka įrašyti tik paskolos gavėjo (vartotojo) duomenys bei paskolos sąlygos: suma, procentai, gražintina suma). Ieškovė ieškinyje nenurodė argumentų ir nepateikė įrodymų, pagrindžiančių, kad sutarties sąlyga dėl teritorinio teisingumo buvo aptarta individualiai ir ji atitiko vartotojo valią. Todėl teismai konstatavo, kad vartotojas sutartį pasirašė nurodydamas, jog sutinka su sutarties sąlygomis, nepatvirtina jo kaip vartotojo valios atsisakyti nustatytos apsaugos. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais, konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas ieškinio priėmimo stadijoje turėjo teisinį pagrindą *ex officio* vertinti vartojimo sutarties sąlygą nesąžiningumo aspektu ir nustatęs, jog teritorinį teisingumą nustatanti sąlyga nebuvo individualiai aptarta, netaikyti minėtos sąlygos bei atsisakyti priimti ieškinį kaip neteismingą šiam teismui. Apeliacinės instancijos teismas, peržiūrėdamas pirmosios instancijos teismo procesinį sprendimą, iš esmės tinkamai aiškino ir taikė proceso ir materialiosios teisės normas.¹⁰⁰ Taigi, šioje byloje taip pat atkleidžiama sutarčių laisvės principo išimtis, pabrėžianti, kad kita sutarties šalis sudarydama sutartį su vartotoju privalo būti itin atidi bei apsaugoti silpnesniąją šalį.

6) *Dėl asmenų sudarant vartojimo sutartį.* Analizuojant sutarčių laisvės principo išimtis, kuomet kalbama tarp kokių asmenų kokios sutartys negali būti sudaromos būtent vartojimo sutarčių atžvilgiu, svarbu akcentuoti, kad pagal LAT išaiškinimą „teismui konkrečiu atveju sprendžiant, ar sudaryta sutartis yra vartojimo, būtina identifikuoti sutarties šalis (vartotoją ir prekių (paslaugų) tiekėją) bei nustatyti, kokio tikslo, sudarydama sutartį, siekia viena iš sutarties šalių – vartotojas. Prekių (paslaugų) tiekėją kaip vartojimo sutarties šalį reikšminga nustatyti dėl tos priežasties, kad, konstatavus, jog sutartį sudarė du vartotojai, ji nebus kvalifikuojama kaip vartojimo“¹⁰¹.

7) *Dėl draudimo sutarties.* LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2016 m. spalio 21 d. išnagrinėjo civilinę bylą Nr. 3K-3-424-701-2016, kurioje ieškovas kreipėsi į teismą prašydamas priteisti draudimo išmoką. LAT nustatė, kad ieškovas su atsakovu sudarė transporto priemonių draudimo sutartį, pagal kurią *kasko* draudimu ieškovas apdraudė savo automobilį, kuris buvo pavogtas iš gyvenamajam namui priklausančios aikštelės, saugomos saugos tarnybos. Apie įvykį ieškovas pranešė policijai ir atsakovui. Draudimo kompanija raštu atsisakė išmokėti draudimo išmoką, pripažindama šį įvykį nedraudžiamuoju, nes vagystės metu transporto priemonėje buvo jos registracijos liudijimas. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, ieškovo naudai priteisė sumažintą draudimo išmoką, nurodęs, kad nagrinėjamas sutarties

¹⁰⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-155-916/2017,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c2e6f6b9-bfa9-40b5-9b61-cee88395d576>

¹⁰¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2011,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/189468348208063/3K-3-397/2011>

pažeidimas – transporto priemonės registracijos dokumento palikimas automobilyje – nesudaro pagrindo atsisakyti mokėti draudimo išmoką, kadangi tokiu atveju būtų nustatyta neproporcingai didelė draudėjo civilinė atsakomybė už draudimo sutarties neįvykdymą ar netinkamą jos įvykdymą. Apeliacinės instancijos teismas atmetė ieškinį ir nurodė, kad nagrinėjamu atveju buvo pagrindas konstatuoti nedraudžiamąjį įvykį, o kartu ir draudiko pareigos išmokėti draudimo išmoką nebuvimą. LAT anksčiau nurodytas apeliacinės instancijos teismo išvadas pripažino nepagrįstomis, kadangi jos neatitiko tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinto vartojimo santykių teisinio reglamentavimo. Teisėjų kolegija nurodė, kad ginčą nagrinėjantis teismas turi pareigą vartojimo sutarties sąlygos, patenkančios į Direktyvos 93/13/EEB taikymo sritį, atitiktį sąžiningumo kriterijams vertinti *ex officio*, kai draudimo sutarties sąlygos neatitinka skaidrumo principo, t. y. nėra aiškios ir suprantamos vartotojui. Taip pat minėtoje LAT nutartyje teismas rėmėsi Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) išaiškinimu, kad „reikia išnagrinėti: pirma, ar konkreti sutarties sąlyga sudaro pagrindinį draudimo sutarties dalyką; antra, ar tokia sąlyga suformuluota aiškiai ir suprantamai“¹⁰².

Analizuojant vartojimo sutarčių sąlygas, galime teigti, kad pagal CK 6.228 (4) str. iš esmės nesąžiningomis sąlygomis yra pripažįstamos tos vartojimo sutartyse nurodytos sąlygos, kurios yra individualiai neaptartos, taip pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą, silpnesnioji sutarties šalis, nėra aiškiai ir neklaidinamai supažindinama su esminėmis sutarties sąlygomis. Apibendrinant LAT jurisprudenciją, akivaizdu, kad kasacinis teismas vadovaujasi ESTT prejudiciniu sprendimu, kuriame įtvirtinta nuostata, kad vartotojui turi būti pateikiami aiškūs ir suprantami kriterijai, pagal kuriuos jis galėtų įvertinti padarinius, kurie jam gali kilti, kitaip tariant, suvokti kokią riziką prisiima kaip vartotojas¹⁰³.

Taigi, kad būtų galima pripažinti vartojimo sutarčių sąlygas nesąžiningomis, visų pirma reikia išskirti pagrindines sąžiningumo kriterijaus neatitinkančias sąlygas, t. y. sutarties sąlygas, kurios nebuvo individualiai aptartos, sąlygas, kurios iš esmės pažeidžia šalių teisių ir interesų pusiausvyrą bei sąlygas, kurios neatitinka bendrųjų sąžiningumo reikalavimų. Teisės normos, apsaugančios silpnesniąją šalį, yra aktualios didžiąjai daliai visuomenės, todėl susiję su viešuoju interesu ir turi būti saugomos. Pabrėžtina, kad nesąžiningų sąlygų kontrolės institutu, t. y. sutarčių laisvės principo išimtimi, siekiama atkurti sutarties šalių derybinę pusiausvyrą ir užtikrinti sutarčių laisvės principo įgyvendinimą apsaugant vartotoją. Taip pat akcentuotina, kad CK 6.93 str. 4 d. įtvirtinta *contra preferentum* taisyklė, reiškia, kad jeigu abejojama dėl sutarties

¹⁰² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-424-701/2016,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/274669557522233/3K-3-424-701/2016>

¹⁰³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje Jean-Claude Van Hove v. CNP Assurances SA, C-96/14, 32 punktas/ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A62014CJ0096>

sąlygų, tokiu atveju sutarties sąlygos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai, tačiau visais atvejais turi būti aiškinama vartotojų naudai ir prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai¹⁰⁴.

Nepaisant to, autorės nuomone, vartotojas taip pat turi būti aktyvus, o verslininkas imtis visų įmanomų priemonių, kad silpnesniosios šalies interesai būtų apsaugoti, informacija suteikta aiškiai ir nedviprasmiškai, taip išvengiant ateityje ginčų. Autorė sutinka, kad silpnesniosios šalies apsauga turi būti nustatoma vadovaujantis ne abstrakčia iš anksto preziumuojama situacija, bet atsižvelgiant į konkretaus asmens konkrečią situaciją. Todėl „sutarties šalims tai reiškia, kad jos gali planuoti savo veiklą, riziką ir veiklos rezultatus, galimus ginčus bei jų galimą sprendimą ir atitinkamai užsiimti prevencine veikla“¹⁰⁵. Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad LAT, pasisakydamas dėl papildomos vartotojams taikomos apsaugos, yra pažymėjęs, kad papildoma vartotojams suteikiama apsauga yra skirta išvengti stipresnės šalies primestų sąlygų, taip siekiant atkurti šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Tačiau ši papildoma apsauga nedaro išimčių iš vieno svarbiausių privatinės teisės principų – *pacta sunt servanda* (CK 6.38, 6.59 str.), *todėl nereiškia, kad vartotojai gali naudotis įstatymo jiems suteiktomis vartotojų apsaugos priemonėmis siekiant nesažiningai išvengti laisva valia priimtų prievolių vykdymo*. Jei iš turimų įrodymų matyti, kad skolininkas sistemingai laiku nevykdo prievolių, o skolininko, nors ir saugomo vartotojams taikomų papildomų teisinių apsaugos mechanizmų, ir kreditoriaus teisių bei pareigų įgyvendinimo požiūriu pirmajam (skolininkui) netenka neproporcingai griežta prievolių vykdymo našta, *teismas turi teisinį pagrindą tenkinti kreditoriaus pareiškimą nepaisydamas sutarties kvalifikavimo kaip vartojimo fakto*¹⁰⁶.

Be to, „laisvos teisinės ir ūkinės sistemos principams prieštarautų situacija, jeigu galiojančiomis būtų pripažintos sutartys, kuriomis kažkas paklustų per dideliu savo asmeninės ir ekonominės veiksmų laisvės apribojimui“¹⁰⁷.

Vadovaujantis „vidutinio vartotojo“ standartu ginčiuose, kylančiuose iš vartojimo sutarčių, nustatomas tam tikras vartotojo sąmoningumo minimumas, taip išlaikant sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą ir užkertant kelią vartotojų piktnaudžiavimo savo teisėmis galimybei. Vertinant vartotojui suteiktos informacijos suprantamumą ir pakankamumą bei

---

¹⁰⁴ Danguolė Bublienė, *Vartojimo sutarčių nesažiningų sąlygų kontrolė. Monografija*. Vilniaus universitetas, 2007, 229.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 360.

¹⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2012, “Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/116966945019612/3K-3-58/2012>

¹⁰⁷ Konrad Zweigert ir Hein Kotz, *Lyginamosios teisės įvadas* (Vilnius: Eugrimas, 2001), 322.

poveikį jo ekonominiam elgesiui, būtina atsižvelgti į konkrečios bylos aplinkybes, kartu nepaneigiant valstybės narės socialinių, kultūrinių bei kalbinių ypatumų¹⁰⁸.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, pabrėžtina, kad silpnesnės sutarties šalies (vartotojo) teisinės apsaugos doktrina yra laikoma sutarčių laisvės principo ribojimu, išimtimi, kuomet yra numatyti apribojimai tiek kalbant apie sutarties šalis, sutarties tikslą bei vartotojui suteikiamas garantijas. Taigi, vartojimo sutarčių atveju, viena iš sutarties šalių privalo būti fizinis asmuo, kita šalis – verslininkas, t. y. juridinis ar fizinis asmuo, veikiantys savo prekybos, verslo, amato profesijos tikslais, vartojimo sutarties tikslas – asmeninių interesų ir poreikių, nesusijusių su profesine veikla ar verslu, tenkinimas. Pagrindinis sutarčių laisvės principo ribojimo tikslas – užtikrinti silpnesniųjų šalių interesų apsaugą bei stengtis sumažinti skirtumą tarp skirtingų padėties atstovų.

3.2 Imperatyvių teisės normų pažeidimai

Šiame baigiamojo darbo poskyryje analizuojami atvejai, kuomet imperatyvios teisės normos yra pripažįstamos sutarčių laisvės principo išimtimi, sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų kontekste. Kadangi CK 6. 156 str. 4 d. yra įtvirtinta sutarčių laisvės principo išimtis, pabrėžianti, kad nors šalys yra laisvos nustatyti sutarties turinį, tačiau sutarties sąlygos negali prieštarauti imperatyvioms teisės normoms.

Kaip buvo aptarta anksčiau, tarptautiniai *soft law* instrumentai taip pat nurodo imperatyvo svarbą. UNIDROIT principų 1.4 str. nurodyta, kad negali būti ribojamos imperatyvios nacionalinės, tarptautinės teisės normos ir kita. Ar teisės normos yra imperatyvios galime pažinti iš draudžiamųjų ir ribojančių žodžių, tokių, kaip „draudžiama“, „negalima“, „neturi teisės“ ar kita¹⁰⁹. Tačiau iš vėliau pateikiamų pavyzdžių bus matoma, kad yra atvejų, kuomet gali būti sudėtinga nustatyti, ar atitinkama teisės norma yra imperatyvi, kadangi imperatyvumą pabrėžiančių žodžių gali nebūti.

CK 1.80 str. įtvirtinta, kad imperatyvioms teisės normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja. Nesant aiškių nurodymų, kad CK norma yra imperatyvi, reikėtų vadovautis CK 1.93 str. 3 d. nurodytais aiškinimo principais. Sistemiškai išanalizavus CK normas, galima pagrįstai teigti, kad prie imperatyvių teisės normų neaptiksime dispozityvaus elemento turinčių frazių tokių, kaip jei sutartis nenumato ko kita, ar turi teisę. Svarbu tai, kad pripažįstant sandorius negaliojančiais pagal komentuojamą straipsnį, būtina nurodyti ne tik šį straipsnį, bet ir konkrečią

¹⁰⁸ Ieva Navickaitė-Sakalauskienė, „Vidutinio vartotojo“ standartas: pagalba ar papildomas apsunkinimas ginant vartotojų teises?, *Socialinių mokslų studijos*, 2011, 3(4): 1375–1390.

¹⁰⁹ Valentinus Mikelėnas, *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Bendrosios nuostatos. I knyga*. Vilnius: Justitia, 2001, 183.

imperatyvią įstatymo normą, kuriai sandoris prieštarauja, taip pat jeigu nėra visiškai akivaizdu, kad įstatymo norma yra imperatyvi, būtina motyvuoti, kodėl pripažintina, kad norma yra imperatyvi, ir kokį visuomenės interesą saugo¹¹⁰. To nepadarius, teismų procesiniai sprendimai būtų nepakankamai pagrįsti¹¹¹.

„Būtina nustatyti, ar atitinkamas visuomenės interesas, kuris reikalautų įsikišti į šalių privačius santykius ir uždrausti jiems laisvai disponuoti savo galimybėmis, t. y. ar yra pakankamo pagrindo teigti, kad pamatinis visuomenės interesas reikalauja visuotinai pripažinti tokio turinio sandorius negaliojančiais, nesiejant jo su konkrečiomis šalimis ar konkrečia situacija“¹¹².

Ar konkreti teisės nuostata yra imperatyvi, pagal kasacinio teismo praktiką lemia tokie požymiai: „ji griežtai formuluoja paliepiamą ir neleidžia jo suprasti dviprasmiškai, tai reiškia, kad jos išraiškos forma – kategoriški paliepimai, veiksmų aprašymas ir jų atlikimo eiga, nurodytų veiksmų draudimas, teisės normų įgyvendinimo sąlygos ir būdai. Taigi, sprendžiant, ar elgesio taisyklė yra kategoriška ir teisių santykių subjektai nuo jos nukrypti negali, lingvistinės išraiškos priemonės – žodžiai „draudžiama“, „neturi teisės“, „privalo būti“ ir pan., aiškiausiai parodo imperatyvų teisės normos pobūdį. Tačiau kai teisės normoje nėra taip aiškiai išreikšto imperatyvo, sprendžiant dėl normos imperatyvumo, įvertinami tam tikros teisės normos tikslai, objektas ir interesai, kuriuos ta teisės norma gina, taip pat tos teisės normos sisteminiai ryšiai su kitomis normomis ir t. t.“¹¹³. Akivaizdu, kad ne visada šie žodžiai yra pagrindiniai, todėl, ar norma yra imperatyvi, reikėtų spręsti iš susitarimo turinio, ar jis nepažeidžia bendrųjų teisės principų, tokių, kaip sąžiningumo ir teisingumo principai. Šiuo atveju LAT pripažįsta, jog siekiant nustatyti, ar yra pažeistos imperatyvios normos, svarbu, ar buvo paliestas viešasis interesas.

Teisės normos imperatyvus pobūdis ne visada yra akivaizdus. LAT praktikoje išaiškinta, kad, nustatant, ar teisės norma, kurioje nėra tiesiogiai lingvistiškai išreikšto imperatyvo, yra privalomo pobūdžio, ji turi būti aiškinama pagal bendruosius teisės normų aiškinimo metodus: turi būti atsižvelgiama į teisės normos tikslus ir uždavinius, objektą ir interesą, kurį ta teisės norma gina, taip pat tos teisės normos sisteminius ryšius su kitomis normomis ir kita. Imperatyvioji yra tokia teisės norma, kuria siekiama apsaugoti visos

---

¹¹⁰ Valentinas Mikelėnas, *supra note*, 109: 182 – 183.

¹¹¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2012,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/254690268611875/3K-3-492/2012>

¹¹² Valentinas Mikelėnas, *op. cit.*, 182.

¹¹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192-695/2015,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/182350423347148/3K-3-192-695/2015>

visuomenės interesus, viešąją tvarką, todėl aiškinantis normos imperatyvumą turi būti nustatyta, ar egzistuoja viešasis interesas, kuriam užtikrinti ji skirta¹¹⁴.

LR civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 49 str. 1 d. nurodyta, kad įstatymų numatytais atvejais prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys gali pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti¹¹⁵. Kitaip sakant, *ex officio* (savo iniciatyva), nesant ginčo šalies reikalavimo, teismas taiko niekinio sandorio teisinės pasekmės tik tuomet, kai nagrinėjant bylą pagrindas pripažinti sandorį niekiniu tampa akivaizdus.

Autorė sutinka, kad jeigu atitinkamos teisės normos pažeidimas užtraukia baudžiamąją ar administracinę atsakomybę, leidžia manyti, kad teisės norma saugo visuomenės interesus, todėl prieštaraujantis sandoris turėtų būti pripažįstamas niekiniu dėl galimų teisinių padarinių, protingumo, teisingumo principų bei kitų reikšmingų aplinkybių¹¹⁶.

Siekiant pripažinti sandorį negaliojančiu dėl prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms, būtina nustatyti tam tikras sąlygas. Šiuo klausimu pasisakė kasacinis teismas, aiškindamas CK 1.80 str. 1 d. įtvirtinto sandorių negaliojimo pagrindo taikymo sąlygas, „kad sandoris, vadovaujantis CK 1.80 straipsnio 1 dalimi, yra niekinis ir negalioja, jei konstatuojama tokių sąlygų visuma: pirma, kad teisės norma, kuriai, ieškovo teigimu, prieštarauja sandoris, yra imperatyvioji; antra, kad ginčo sandoris pažeidžia nurodytoje normoje įtvirtintą imperatyvą ir kad šio pažeidimo padarinys tikrai yra sandorio negaliojimas“¹¹⁷.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta, kiekvienu atveju turime įvertinti teisės normos galią ir įtaką ne tik sandorio šalims, bet ir viešiesiems interesams. Akivaizdu, kad teismas kiekvienu atveju individualiai, pagal intereso svarbą, vertina, ar teisės norma yra imperatyvi, nesivadovaujant vien lingvistiniu teisės normų aiškinimu. Todėl reikalavimas turėti leidimą ar licenciją dar neužkerta kelio sudaryti sutartis ir nėra laikoma sutarčių laisvės principo išimtimi. Apibendrinant tai, kas išdėstyta, matyti, kad sutarčių laisvės principo išimtimi turėtų būti laikomi tie atvejai, kuomet sudaryti sandoriai liečia viešąjį interesą bei tam tikri sprendimai yra reikšmingi didžiajai daliai visuomenės.

LAT nurodė, kad *sandorio pripažinimas negaliojančiu CK 1.80 str. 1 d. pagrindu yra sutarties laisvės principo išimtis*, pabrėždamas, kad privatinėje teisėje dominuoja dispozityvus, bet ne imperatyvus teisinio reguliavimo metodas, todėl sprendžiant dėl sandorio negaliojimo

---

¹¹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-432/2008,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/139231249557120/3K-3-432/2008>

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, „Valstybės žinios 36, 1340 (2002).“

¹¹⁶ Vytautas Nekrošius (moksl. redaktorius), *Civilinė teisė. Bendroji dalis (Vilnius: Justitia, 2009)*, 347-348.

¹¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192-695/2015,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/182350423347148/3K-3-192-695/2015>

aptariamuoju pagrindu, būtina nustatyti, ar yra toks visuomenės interesas, kuris reikalautų įsikišti į šalių privačius santykius, t. y. ar yra pakankamas pagrindas teigti, kad pamatinis visuomenės interesas reikalauja visuotinai pripažinti tokius sandorius negaliojančiais, nesiejant jo su konkrečiomis šalimis ar konkrečia situacija¹¹⁸.

Ištyrus LAT ir teisės doktrinoje pateiktus išaiškinimus, išanalizuosime kelis teismų praktikos pavyzdžius, kuriuose bus pateikta LAT pozicija, patvirtinanti, kad imperatyviosios teisės normos – sutarčių laisvės principo išimtis, nusakanti kokios sutartys, tarp kokių asmenų negali būti sudaromos.

1) *Dėl kasos išlaidų orderių*. Šioje civilinėje byloje buvo sprendžiamas dėl sandorių, sudarytų po priimtos teismo nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, teisėtumo. Pasak LAT, sandoriai, sudaryti pažeidžiant teismo nutartimi dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo nustatytus apribojimus, laikytini niekiniais, prieštaraujančiais imperatyvioms įstatymo normoms (CK 1.80 str.). Šiuo atveju įmonei buvo leista atlikti tik su darbo santykiais susijusius mokėjimus, taip pat privalomus mokėjimus VSDFV, Privalomajam sveikatos draudimo fondui, valstybės ir savivaldybės biudžetams, todėl jokie kiti mokėjimai nebuvo galimi, susiję su tolesnės įmonės veiklos vykdymu. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad iki nutarties iškelti bankroto bylą įmonei įsiteisėjimo atlikti bet kokius išmokėjimus draudė teismo nutartis, kuria buvo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės, o po nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo kasatorei atlikti mokėjimus draudė ĮBĮ 10 str. 7 d. normos. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad didžioji dalis lėšų pagal ginčijamus sandorius kasatorei buvo sumokėta ne avansu prieš atitinkamų įmonei išlaidų faktinį atsiradimą, o jau po tų išlaidų apmokėjimo. Kitaip tariant, įmonės išlaidos buvo apmokėtos pačios atsakovės lėšomis, o kasos išlaidų orderiais įformintais mokėjimais įmonė iš esmės grąžindavo atsakovei susidariusias skolas. Todėl apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nustatė, kad kasatorė neturėjo teisės atlikti nė vieno iš teismo nustatytų atliktų lėšų išmokėjimų iš bendrovės kasos pagal kasos išlaidų orderius. Kadangi minėti veiksmai, ieškovei atsiskaitant su savo kreditore (kasatore), atlikti galiojant teismo nutartimi pritaikytoms laikinosioms apsaugos priemonėms, t. y. galiojant draudimui tokius veiksmus atlikti ir bendrovės lėšas naudoti bendrovės veiklos palaikymo išlaidoms padengti, o paskutinis veiksmas buvo atliktas jau po nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos, jo atlikimą draudžiant ĮBĮ 10 str. 7 d. 3 p. normai, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai ir teisėtai juos vertino kaip prieštaraujančius imperatyviosioms įstatymo normoms bei pripažino

---

¹¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2014,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/90300939262038/3K-3-511/2014>

negaliojančiais CK 1.80 str. nurodytu pagrindu¹¹⁹. Taigi, galima daryti pagrįstą išvadą, kad teismo nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo nustatyti turto valdymo, naudojimo ir disponavimo teisių suvaržymai laikytini imperatyvais, įtvirtintais įstatyme. Todėl bet kokie sandoriai, sudaryti pažeidžiant teismo nutartimi dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo nustatytus apribojimus, laikytini niekiniais, prieštaraujančiais imperatyvioms įstatymo normoms.

2) *Dėl išimtų iš apyvartos daiktų.* Aptariamojoje civilinėje byloje LAT pasisakė dėl teisės normų, reglamentuojančių išimtinę valstybės nuosavybės teisę į valstybinės reikšmės miškus, restitucijos taikymo ypatumų bei kita. Analizuojant šią bylą sutarčių laisvės principo išimčių kontekste, analizuojant, kokios sutartys, tarp kokių asmenų negali būti sudaromos, svarbu, kad atsižvelgiant į LR Konstitucijos 47 str., konstitucinės jurisprudencijos nuostatas ir aiškią Miškų įstatymo nuostatą, nustačius, kad miškas yra miesto teritorijoje, jis pagal įstatymą yra valstybinės reikšmės miškas, yra laikoma Lietuvos Respublikos išimtinė nuosavybės teise. Valstybei išimtinė nuosavybės teise priklausantys objektai pagal CK 4.7 str. 2 d. yra išimti iš civilinės apyvartos, tai reiškia, kad šių objektų perleidimas iš valstybės dispozicijos yra draudžiamas. Pareigą saugoti valstybinės reikšmės miškus kaip išimtinę valstybės nuosavybę turi ne tik miškus prižiūrinčios ir saugančios valstybės institucijos, bet ir institucija, įpareigota vykdyti nuosavybės teisių atkūrimo procesą¹²⁰. Taigi, atsižvelgiant į pateiktą LAT išaiškinimą, galima pagrįstai teigti, kad draudžiama sudaryti sutartis dėl teisių įsigijimo į valstybinės reikšmės mišką.

3) *Dėl asmenų skaičiaus ribojimo įsigyjant žemės ūkio paskirties žemės plotą.* Šioje byloje LAT pateikė išaiškinimą bei atkreipė dėmesį į įstatymo numatytus apribojimus, nurodančius, kiek asmenys gali įsigyti žemės ūkio paskirties žemės, kadangi bylos nagrinėjimo metu, bendras vienam asmeniui priklausantis iš valstybės ir kitų asmenų įgytos žemės ūkio paskirties žemės plotas būtų ne didesnis kaip 500 ha. LAT nurodė, kad tai imperatyvi nuostata, ribojanti maksimalų asmenų įsigyjamos žemės ūkio paskirties žemės plotą. Konstitucinio Teismo konstatuota, kad su žemės nuosavybe ir naudojimu susijusių santykių diferencijuoto teisinio reguliavimo, *inter alia* pagal žemės paskirtį, galimybė suponuoja ir galimybę įstatymu nustatyti skirtingus leistinos įsigyti nuosavybės teise žemės ūkio paskirties žemės sklypų ir kitokios paskirties žemės sklypų maksimalius dydžius, tokių dydžių nustatymas gali būti viena iš priemonių, sudarančių prielaidas racionaliai valdyti žemės ūkio paskirties žemę, išsaugoti dirbamos žemės ūkio paskirties žemę, tinkamai plėtoti žemės ūkio verslą, skatinti sąžiningą

¹¹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-699-611-2015,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=65384f5a-458b-4a7c-8fae-bfcff8311126>

¹²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2011,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ccc96a09-38c7-4c23-8a66-9201890c9c2f>

konkurenciją žemės ūkyje, neleisti monopolizuoti gamybos ir rinkos ir pan.“¹²¹. Akcentuojant tai, kas išdėstyta, akivaizdu, kad įstatymas gali riboti įsigyjančių asmenų žemės ūkio paskirties žemės plotą skaičių ir žemės plotą, todėl asmenys negali sudaryti sandorių, jei žemės plotas viršija numatytas normas, todėl galima pagrįstai teigti, kad tai yra sutarčių laisvės principo išimtis.

4) *Dėl tariamųjų sandorių.* Analizuojant sutarčių laisvės principo išimtis negatyviųjų apribojimų aspektu, pažymėtina, kad sandoriai, sudaromi tik dėl akių, kitaip tariant, tariamieji sandoriai, yra laikomi niekiniais ir yra draudžiami. Dėl šios priežasties tokius sandorius galime taip pat laikyti sutarčių laisvės principo išimtimi, kadangi sandoriai yra sudaromi neteisėtai, dėl vienokių ar kitokių priežasčių, kai šalys nenori atskleisti savo tikrųjų ketinimų, todėl įformina sutartis tik fiktyviai. Vienas iš pavyzdžių galėtų būti laikomas Administravimo ir konsultacinių paslaugų teikimo sutarties sudarymas tarp įmonės, kuriai buvo iškelta bankroto byla. Bankroto administratorius tarp perimtų įmonės dokumentų nerado nė vienos suteiktų paslaugų ataskaitos bei dokumentų, kurie patvirtintų, kad kita sandorio šalis būtų suteikusi bankrutuojančiai įmonei realias konsultavimo ir administravimo paslaugas. Dėl to ginčytinas sandoris buvo pripažintas prieštaraujančiu įmonės veiklos tikslams, juo bankrutuojanti įmonė negavo jokios ekonominės naudos, nes paslaugos pagal sutartį jam nebuvo suteiktos. Vertinant sutarties tariamumą, LAT sprendė, jog bylos nagrinėjimo metu nebuvo pateikta aiškių paslaugų teikimo rezultatų ar kitų dokumentų, patvirtinančių paslaugų teikimo realumą. Dėl to padaryta išvada, kad šalys ginčijamu sandoriu siekė ne sukurti realius civilinius teisinius santykius, o sudaryti sąlygas bankrutuojančiai įmonei išsimokėti lėšas¹²². Taigi, akivaizdu, kad draudžiama įmonėms sudaryti tariamus sandorius, kuomet įmonei gresia bankrotas, ar sandoriai prieštarauja įmonės veiklos tikslams, siekiant asmeninės naudos ir viršijant suteiktus įgaliojimus.

Taigi, apibendrinant sutarčių laisvės principo apribojimus imperatyvių teisės normų taikymo kontekste, galime daryti pagrįstą išvadą ir sutikti su LAT išaiškinimu, kad „vertinant, kas konkrečioje situacijoje atitinka protingumo principą, ypač atsižvelgtina į: normas, kuri buvo pažeista, tikslą; asmenų kategoriją, kurių interesų apsaugai ši norma yra skirta; sankcijas, numatytas už normos pažeidimą; pažeidimo laipsnį (rimtumą); ar šalys žinojo arba turėjo žinoti apie normos pažeidimą (viena ar abi); ar sandorio vykdymas pažeidžia normą ir šalių ketinimus. DCFR II.-7:302 straipsnyje, kuriame iš esmės perkeltas UNIDROIT 3.3.1 straipsnis, detalizuoti teismo veiksmai, jei imperatyvioji norma įsakmiai nenumato sandorio negaliojimo pasekmės ją

¹²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-696/2013,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/234315359110894/3K-3-696/2013>

¹²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250-2014,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaieska/tekstas.aspx?id=8bb704e2-2856-43a7-8e9c-85c1cad57e60>

pažeidus. Tokiu atveju teismas gali: pripažinti sandorį galiojančiu, pripažinti sandorį retrospektyviai negaliojančiu (visiškai arba iš dalies) arba pakeisti sandorio sąlygas ar jo pasekmes¹²³. Akcentuotina, kad sandorio šalys privalo būti atidžios ir rūpestingos, laikytis numatytų teisės normų. Anksčiau aptartuose tarptautiniuose *soft law* instrumentuose, įžvelgiamas lankstesnis reguliavimas, tačiau kiekviena valstybė gali įvertinti grėsmes ir rizikas, nustatant tiek dispozityvias, tiek imperatyvias teisės normas. Pabrėžtina, kad būtų taikomas CK 1.80 str. turi būti nustatyta, kad buvo pažeistas viešasis interesas, taip pat nurodyta, kokia imperatyvi teisės norma buvo pažeista. Išanalizuotuose teismų praktikos pavyzdžiuose galima įžvelgti sąlygas, kurios atskleidžia atvejus, kuomet tarp tam tikrų asmenų tam tikros sutartys negali būti sudaromos. Ne tik CK, tačiau daugelyje kitų įstatymų, kurie reglamentuoja tam tikras sritis, yra numatyti draudimai ir apribojimai, nurodantys, kokios sutartys negali būti sudaromos, pateiktos konkrečios sąlygos, kurios lemia sutarčių laisvės principo išimtis, kuomet sutarties šalys privalo laikytis numatytų imperatyviųjų teisės normų. Ištyrus LAT išaiškinimus, nustatyta, kad, siekiant sandorį pripažinti negaliojančiu pagal CK 1.80 str., svarbu nustatyti, ar buvo pažeistas viešasis interesas, ar teisės norma buvo imperatyvi, atskleisti teisės normos tikslus ir uždavinius, objektą ir interesą, kurį tam tikra teisės norma gina, taip pat tos teisės normos sisteminius ryšius su kitomis normomis ir kita.

3.3 Sutarčių, pažeidžiančių viešąją tvarką ir gerą moralę, atvejai

Šiame poskyryje analizuojami sandorių, kurie yra laikomi prieštaraujančiais viešajai tvarkai ir gerai moralei, turinį bei nurodytų pagrindų atskleidimą teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. Pateikiami teismų praktikos pavyzdžiai, kuomet viešosios tvarkos ir geros moralės normos yra laikomos sutarčių laisvės principo išimtimi.

CK 1.81 str. nėra pateikta viešosios tvarkos ir geros moralės sąvoka, tačiau šiame straipsnyje nurodyta, kad sudarytas sandoris, prieštaraujantis šiems dviem pagrindams yra niekinis ir negaliojantis nuo sudarymo momento. Analizuojant viešosios tvarkos bei geros moralės sampratą, galima pagrįstai teigti, kad sąvoka „viešoji tvarka“ yra vertinamasis kriterijus, todėl jo taikymas turi būti siejamas su konkrečios bylos aplinkybėmis.

Nors viešosios tvarkos apibrėžimo nei CK, nei kitame įstatyme, nėra pateikta, pabrėžtina, kad svarbiausią teisinę galią turintis įstatymas yra LR Konstitucija, kurioje galima aptikti daug įvairių teisės normų, susijusių su viešosios tvarkos laikymusi, t. y. 1 – 17 str. „Lietuvos valstybė“, 38 – 45 str. „Visuomenė ir valstybė“ ir kita, taip pat administracinės ir kitų

---

¹²³„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-916/2015,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/196883610443389/3K-3-191-916/2015>

teisės šakų normos. Vieną iš pavyzdžių, kuris apibūdintų viešąją tvarką pažeidžiančius sandorius, galime įvardinti situaciją, kuomet „viešąją tvarką pažeidžia sandoriai, kuriais įsipareigojama padaryti civilinių teisių pažeidimą (deliktą), išvengti mokesčių, apeiti mokesčių įstatymus apgaunant mokesčių administratorius. Taip pat pripažįstami negaliojančiais sandoriais, kurie kenkia Lietuvos Respublikos interesams, kai sandorio tikslas – remti priešišką kitų valstybių veiklą prieš Lietuvos Respubliką arba jai draugiškas valstybes¹²⁴. Kasacinis teismas taip pat pateikė išaiškinimą, kad viešąją tvarką pažeidžiančiais sandoriais yra laikomi tokie sandoriai, pagal kuriuos perkamos ir parduodamos valstybės ar savivaldybių pareigybės, neteisėtai įgyjamos privilegijos, lengvatos, licencijos, aukojama ar teikiama labdara siekiant gauti valstybinius apdovanojimus¹²⁵. Pagal CK 1.81 str. prasmę, „*turi būti įrodyta, kad pagrindinis sutarties šalių ketinimas buvo nukreiptas į tikslo, prieštaraujančio viešajai tvarkai ar gerai moralei, pasiekimą*. Tokius šalių ketinimus, jeigu jie nėra akivaizdūs, privalo įrodyti sutartį ginčijantis asmuo“¹²⁶.

Dėl sandorių prieštaravimo viešajai tvarkai ar gerai moralei LAT pažymėjo, kad sandorio prieštaravimas viešajai tvarkai ar gerai moralei, kaip sąžiningumo principo pažeidimo pasekmė, gali būti konstatuojama, jeigu pakanka įrodymų nustatyti sąmoningą asmenų siekį pažeisti fundamentalias vertybes, t. y. atlikti veiksmus, akivaizdžiai neteisėtus civilinės teisės požiūriu. Taip pat nurodė, kad tokiais atvejais taikant sąžiningų ketinimų principą bei geros moralės kategorijas siekiama to paties tikslo – atkurti objektyvų teisingumą¹²⁷. Atsižvelgiant į pateiktus išaiškinimus, išanalizuosime keletą situacijų, kuomet viešosios tvarkos ir geros moralės nuostatos yra pripažįstamos sutarčių laisvės principo išimti.

1) *Dėl papildomo susitarimo – finansinio reikalavimo*. Vieną iš LAT praktikos pavyzdžių, kuriame pateikiamas išaiškinimas, kad šalys sudarydamos susitarimą pažeidė viešosios tvarkos nuostatas, galime pateikti situaciją, kuomet viena iš sutarties šalių, kuriai buvo iškelta restruktūrizavimo byla, siekiant sudaryti sąlygas išsaugoti ir plėtoti įmonės, kuri turi laikinų finansinių sunkumų, veiklą, sumokėti skolas, atkurti mokumą ir išvengti bankroto, kuri privalėjo nesudaryti sandorių ir neatlikti kitų veiksmų, kurie galėtų pabloginti įmonės ir jos kreditorių padėtį, su kita įmone sudarė papildomą susitarimą, kai finansinė padėtis jau buvo itin sudėtinga. Todėl sudarydamos susitarimą, kurio pagrindinė paskirtis – padidinti valandinį teisinių paslaugų sutartyje nurodytą įkainį, šalys privalėjo suprasti, kad šis susitarimas neatitinka restruktūrizuojamos įmonės ir jos kreditorių interesų, o paslaugas teikianti įmonė, sudarydama

¹²⁴ Valentinas Mikelėnas, *supra note*, 109: 185.

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/275484003091431/3K-3-546-915/2015>

¹²⁷ *Ibid.*

tokio pobūdžio sandorį su restruktūrizuojamu asmeniu, privalėjo įvertinti riziką, kad įmonei iškėlus bankroto bylą šio sandorio pagrindu pareikštas kreditoriaus reikalavimas gali būti nugincytas. Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, o ypač į tai, kad sudarant papildomą susitarimą įmonė jau turėjo finansinių sunkumų ir buvo restruktūrizuojama, taip pat į papildomame susitarime nurodytų sumų dydį, į tai, kad jų mokėjimas nebuvo susietas su netesybų bylos rezultatu, o teisinės paslaugas, LAT konstatavo, kad nurodytomis aplinkybėmis nagrinėjamoje byloje sudarytas papildomas susitarimas akivaizdžiai prieštaravo teisingumo principui, viešajai tvarkai ir gerai moralei¹²⁸. Atsižvelgiant į tai, galima pagrįstai teigti, kad įmonės, kuriai yra iškelta restruktūrizavimo byla, vadovas bei kiti įgalioti asmenys privalo elgtis teisingai ir protingai, siekti išsaugoti įmonę, todėl jai draudžiama sudaryti akivaizdžiai nuostolingus sandorius.

2) *Dėl draudimo užsieniečiams įsigyti žemę Lietuvos Respublikoje.* Šiuo atveju aptarsime civilinę bylą, kurioje nagrinėjamas klausimas dėl draudimo užsieniečiams įsigyti žemę Lietuvos Respublikoje, tai vertinant kaip vieną iš sutarčių laisvės principo išimčių. Taigi, vienoje iš civilinių bylų Rusijos Federacijos pilietis negalėjo savo vardu įgyti žemės Lietuvoje, todėl šalis 2009 m. liepos 13 d. sudarė tarpininkavimo paslaugų sutartį. LAT konstatavo, kad šalis elgėsi nesąžiningai, žinodamos apie užsienio subjektams galiojančius draudimus įsigyti žemę, siekė patenkinti savo interesus kitais būdais, kurie įstatymo nedraudžiami (juridinio asmens steigimas ir žemės jo vardu įsigijimas), tačiau tokiais būdais siekiamas tikslas (užsienio subjektui (fiziniam asmeniui) įgyti žemės Lietuvoje, pasinaudojant įsteigtu juridiniu asmeniu) patenka į pirmiau nurodytų imperatyvių normų taikymo sritį (draudimus užsieniečiams įsigyti žemę Lietuvoje), todėl šiam tikslui pasiekti sudarytas sandoris negali būti laikomas teisėtu viešosios tvarkos požiūriu¹²⁹. Pagal LR Konstitucijos 47 str. 3 d. „žemę, vidaus vandenį ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal konstitucinį įstatymą“¹³⁰, todėl akivaizdu, kad ši sritis ypatingai saugoma dėl viešojo intereso.

Kasacinis teismas vienu iš civilinių teisinių ginčų atvejų, konstatavo, kad sutartimi iš tiesų buvo siekta ne sąžiningo nuosavybės teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimo, bet, imituojant teisėtų civilinės apyvartos reikalavimus atitinkančių sandorių sudarymą ir vykdymą, sumažinti ieškovės turimo turto masę ir taip išvengti vykdyti įsipareigojimus įmonės kreditoriams. Tokiu atveju LAT pabrėžė, kad sutartimis buvo pažeisti ne tik ieškovės, bet ir jos kreditorių teisės bei teisėti interesai, nurodė, kad tokio pobūdžio veiksmų atlikimas bei jais

¹²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-74-313-2017,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3f74493b-3b50-442f-8c6f-2bc4842af068>

¹²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-57/2012,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=dacfd698-a30a-4ec2-b28c-3d39dcc0a27d>

¹³⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

sukurtos civilinės teisinės pasekmės neatitinka viešosios tvarkos ir geros moralės reikalavimų, todėl pripažino sutarčių niekinį pobūdį pagal CK 1.81 straipsnio 1 dalį¹³¹.

Naujausioje LAT praktikoje iš esmės yra pateiktas išaiškinimas, panašus, kaip ir buvo minėta anksčiau, kad „viešoji tvarka apima pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, o principai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose. Sandorio turinys geros moralės požiūriu vertintinas pagal moralės vertybių (gėrio ir blogio, sąžiningumo ir nesąžiningumo) sampratą. Teisingumo kriterijus yra moralės normos, kurių tikslas – užtikrinti visų visuomenės narių interesų derinimą, apsaugoti ekonomiškai ir fiziškai silpnesnių visuomenės narių interesus, užkirsti kelią piktnaudžiauti teise, todėl, vertinant sudarytus sandorius, reikia vadovautis ne tik teisės, bet ir geros moralės, kurios kriterijus yra gėrio, blogio, teisingumo, pareigos, padorumo suvokimas, normomis“¹³².

Ištyrus tiek teisės doktrinoje įtvirtintą poziciją, tiek LAT pasisakymus, galima pagrįstai teigti, kad viešoji tvarka apima pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, pavyzdžiui, teisinių nurodymų laikymasis, teisinės ir ekonominės bei socialinės sanklodos gerbimas, pagrindinių asmenų teisių ir laisvių gerbimas, todėl tai yra laikoma sutarčių laisvės principo išimtimi, kuomet sutartys negali būti sudaromos, nesilaikant oficialių teisių nurodymų, kaip ir buvo analizuota, pavyzdžiui, įmonės restruktūrizavimo atveju.

Kalbant apie *gerąją moralę*, galima teigti, kad gerosios moralės samprata nesikeitė, todėl gera moralė yra laikoma kultūringo, teisingo žmogaus, gėrio, blogio, pareigų suvokimu¹³³. Akivaizdu, kad tai yra vertinamasis kriterijus. Teismų praktikoje pripažįstama, kad draudžiama sudaryti sandorį naudojant fizinį ar psichologinį smurtą, siekiant, kad šalis parduotų ar padovanotų turtą, pavyzdžiui, vienoje civilinėje byloje LAT pasisakė, kad „Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalyje nustatyta vaikų pareiga gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą. Tuo atveju, jei apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs visus byloje surinktus įrodymus, konstatuotų, kad apdovanotasis naudojo prieš dovanotoją psichologinį ar fizinį smurtą, žemino jos orumą ir pan., tai tokie veiksmai, teisėjų kolegijos nuomone, gali būti laikomi griežtai smerktini geros moralės požiūriu“¹³⁴. Taip pat teisės doktrinoje pateikiami tokie gerai moralei prieštaraujančių sandorių pavyzdžiai, kaip: sandoriai susiję su prostitucija, prekyba žmogaus organais ir audiniais ir kita¹³⁵.

¹³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-187-421/2017,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiseska/tekstas.aspx?id=44ab35cb-b093-4fda-8d40-16eef18b1721>

¹³² *Ibid.*

¹³³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-162/2010,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/28332583224727/3K-3-162/2010>

¹³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-162/2010,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/28332583224727/3K-3-162/2010>

¹³⁵ Valentinus Mikelėnas, *supra note*, 109: 185

1) *Dėl pirkimo – pardavimo sutarčių*. LAT įvertino Lietuvos apeliacinio teismo byloje nustatytas pirkimo – pardavimo sutarčių sudarymo ir vykdymo faktines aplinkybes, įrodymus (šalių paaiškinimus, liudytojų parodymus), į kuriuos atsižvelgęs, t. y. atsakovės profesinę patirtį, išsilavinimą, konstatavo jos nesąžiningumą sudarant ginčo sutartis. Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija sprendė, kad atsakovės dalyvavimas civilinės teisės požiūriu neteisėtoje koordinuotų veiksmų scheme, kurios tikslas – išvengti Lietuvos teisėje taikomų nemokaus subjekto turto suvaržymų ir atsiskaitymo su kreditoriais, pagal byloje surinktus įrodymus negalėjo būti atsitiktinis ar pagrįstas tik įmonės direktoriaus piktnaudžiavimu atsakovės jam suteiktu pasitikėjimu. Byloje buvo nustatyta, kad šalys veikė nesąžiningai, įmonės direktorius siekė neteisėtų tikslų perleisti įmonės turtą tokiu būdu, kuris leistų išvengti prievolių įvykdymo įmonės kreditoriams. Tą tiesiogiai patvirtino visetas byloje nustatytų faktų: ieškovei priklausiusio turto perleidimo sandoriai, tarp kurių patenka ir sutartys, sudaryti per kelias dienas, kai iki tol įmonei buvo pavykę realizuoti tik du butus; nedelsiant po pirkimo – pardavimo sutarčių pasirašymo, be kita ko, nuosavybės teisių į turtą perleidimo. Įvertinus visus aplinkybes, LAT konstatavo, kad sutartimis buvo pažeisti ne tik ieškovės, bet ir jos kreditorių teisės bei teisėti interesai, taip pat nurodė, kad tokio pobūdžio veiksmų atlikimas bei jais sukurtos civilinės teisinės pasekmės neatitinka viešosios tvarkos ir geros moralės reikalavimų¹³⁶. Taigi sutarčių laisvės principo išimtimi laikomi tokie, anksčiau aptarti, susitarimai, kurie tarp šalių sudaromi, pažeidžiant bendruosius teisės principus, t. y. protingumo, sąžiningumo ir teisingumo.

Apibendrinant teisės doktrinoje vyraujančias pozicijas bei LAT praktiką dėl sandorių prieštaraujančių viešosios tvarkos ir gerosios moralės nuostatoms, pabrėžtina, kad būtina nustatyti tikruosius šalių ketinimus, koks buvo sutarties šalių tikslas, šalių sąžiningumą.

LAT savo praktikoje yra konstatavęs, kad sąžiningumas – tai vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus. Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas suprantamas kaip žmogaus elgesys, atitinkantis protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, t. y. rūpestingas ir atidus elgesys. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumą nusako asmens psichikos būklė konkrečioje situacijoje, atsižvelgiant į asmens amžių, išsimokslinimą, patirtį, faktines bylos aplinkybes. Siekiant nustatyti, ar asmuo yra sąžiningas, būtina taikyti abu šiuos kriterijus¹³⁷. Pabrėžtina, kad PECL 15:101, DCFR II knygos 7:301 bei UNIDROIT 3.3.1 str. numato privalomą fundamentalių principų gerbimą bei šių principo nesilaikymo neigiamas pasekmes. Taigi nėra CK vieningo teisinio apibrėžimo, kas yra viešoji tvarka ir gera moralė,

¹³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/275484003091431/3K-3-546-915/2015>

¹³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K3K-3-689-695/2015,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/100957703867963/3K-3-689-695/2015>

todėl sprendžiant, ar sandoris prieštarauja šiems pagrindams, būtina įvertinti, kokių padarinių atsiranda ne tik visuomenei, valstybei, bet ir konkrečioms asmenims¹³⁸.

---

¹³⁸ Vytautas Nekrošius (moksl. redaktorius), *supra note*, 116: 349.

4. SUTARČIŲ LAISVĖS PRINCIPO NEGATYVIŲJŲ APRIBOJIMŲ TAIKYMO PASEKMĖS

Ankstesniuose šio baigiamojo darbo skyriuose išanalizuoti sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai, t. y. sutarčių laisvės principo išimtis, kuomet sutartys negali būti sudaromos. Lyginamosios analizės pagalba iširti pagrindiniai sutarčių laisvės principo elementai, negatyviųjų apribojimų kriterijai ir sąlygos, todėl šio skyriaus poskyryje bei skyreliuose analizuojamos sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų teisinės pasekmės.

4.1 *Ultima ratio* priemonės

Pirmiausiai reikėtų atskleisti, kas yra laikoma *ultima ratio* priemonėmis, kada jos taikomos sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų kontekste. Šio poskyrio skyreliuose aptarta, kada sutarties nutraukimas, ar sandorio pripažinimas negaliojančiu yra laikomos *ultima ratio* priemonėmis. Pažymėtina, kad *ultima ratio* principas *expressis verbis* nėra paminėtas CK, tačiau ypatingai plačiai naudojamas baudžiamojoje teisėje. Autorė sutinka, kad paskutinės priemonės, kitaip *ultima ratio*, principas taikomas plačiai baudžiamojoje teisėje, kuris reiškia, kad baudžiamoji atsakomybė, labiausiai suvaržanti asmens teises ir laisves priemonė, tiek kuriant baudžiamąjį įstatymą, tiek jį taikant, turi būti pasitelkiama tik išimtiniu atveju, kai kitos, tiek teisinio, tiek neteisinio pobūdžio priemonės yra nepakankamos, siekiant nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos tikslo¹³⁹. Tačiau, kalbant apie *ultima ratio* principą, galima teigti, jog LAT juo taip pat vadovaujasi aiškindamas teisę nagrinėjant civilinius teisinius ginčus, ypatingai tuomet, kai kyla dėl sutartinių įsipareigojimų vykdymo ar nevykdymo.

Kasacinis teismas, aiškindamas teisės normas vienašalio sutarties nutraukimo atveju, dažnai naudoja *ultima ratio* išsireiškimą, kuris reiškia „kraštutinė priemonė“, nurodant, kad šalys pirmiausiai turi siekti išsaugoti sutartį, vadovaujantis *favor contractus* principu. Vienoje iš civilinių bylų LAT pateikė išaiškinimą, kad „teismai nepagrįstai neatsižvelgė į tai, kad sutarties nutraukimas CK 6.217 straipsnio 5 dalies pagrindu yra kraštutinė – *ultima ratio* – priemonė, kuriai taikyti nepakanka vien formalus pagrindas; *favor contractus* principas įpareigoja šalis siekti išsaugoti sutartį, jeigu tai tik yra įmanoma; net ir sutartį vienašališkai nutraukiant, kai tai joje nustatyta, paisant kontrahento teisėtų interesų, tokiu nutraukimu neturėtų būti padaroma neproporcingai didelė žala kontrahento teisėtiems interesams, lyginant su sutartį nutraukiančios šalies interesais“¹⁴⁰. Taigi, teismai *ultima ratio* priemones laiko kraštutinėmis priemonėmis

¹³⁹ Aušra Dambrauskienė, *Ultima ratio principio samprata*, Teisė 97, 2015, 129, žiūrėta 2017 lapkričio 16 d. <http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/viewFile/9828/7817>

¹⁴⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-596-313-2015,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesaspresindimupaieska/tekstas.aspx?id=85ea7041-8ccc-415c-8f21-355889fdb15d>

(paskutiniu argumentu) civilinės teisės prasme, kuomet sutarties nutraukimas lieka paskutiniu pažeistų teisių gynimo būdu, pripažįstant sutarties stabilumo, t. y. *favor contractus*, principo svarbumą¹⁴¹.

Be to, *ultima ratio* priemone pripažįstamas ne tik sutarties nutraukimas, tačiau ir sandorių pripažinimas negaliojančiais, kuomet asmenų teisių ir teisėtų interesų negalima apginti kitais teisių gynimo būdais. Kasacinis teismas vienoje iš civilinių bylų pasisakė, kad abiejų sandorių (apsimestinio ir dengiamojo) negaliojimas, atsižvelgiant į šio instituto tikslus užtikrinti teisėtumą ir teisinių santykių stabilumą, bendraturčių teisiniams santykiams turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais ir tik kaip *ultima ratio* priemone, jei asmenų teisių ir teisėtų interesų negalima apginti kitais būdais. Sprendžiant dėl apsimestinio sandorio negaliojimo padarinių siektina išsaugoti egzistuojantį teisinį santykį ir tik nesant tokios galimybės – griauti nusistovėjusius teisinius santykius¹⁴².

Apibendrinant galima teigti, kad *ultima ratio* priemonės yra naudojamos tik tuomet, kuomet asmenų teisių bei teisėtų interesų negalima apginti kitais teisėtais teisių gynimo būdais, reiškiant *actio pauliana* ieškinį, siekiant pakeisti sutartį ir kita. Taip pat analizuojant *ultima ratio* priemones svarbu tai, kad šios priemonės tiek sutarčių nutraukimo, tiek sandorių pripažinimo negaliojančiais, atveju turi būti taikomos vadovaujantis ne tik bendrais teisės principais, tačiau ypatingai išskiriant *favor contractus* principą. S. Drazdauskas savo disertacijoje pateikė įžvalgas, kad „Lietuvos sutarčių teisė iš esmės yra suderinta su tomis principinėmis nuostatomis, kurias yra suformulavusios pastarųjų dešimtmečių sutarčių teisės bendrųjų taisyklių vienodinimo iniciatyvos, pirmiausia – UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principais. Tai savaime reiškia, kad Lietuvos sutarčių teisė yra perėmusi ir įtvirtinusi tas kertines teisės idėjas, kuriomis šie principai pagrįsti. Vienas iš jų – *favor contractus* principas, kuris reiškia nuostatą, jog, nepaisant sunkumų, kurie kyla sudarant ir vykdant sutartį, paprastai šalių interesus ir šiandieninę visuomenės ekonominę sanklodą labiausiai atitinka sutarties išsaugojimas, o ne nutraukimas ar pripažinimas negaliojančia ar nesudaryta“¹⁴³. Žinoma, autorės nuomone, negalime šio principo suabsoliutinti, kadangi kiekviena priemonė ir principas turi būti taikomi objektyviai ir proporcingai. Todėl kituose šio poskyrio skyreliuose lyginamosios analizės būdu analizuojami *ultima ratio* priemonių, t. y. sutarčių nutraukimo ir sandorio pripažinimo negaliojančiais, aspektai ir pasekmės.

¹⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-318-611/2017,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/tekstas.aspx?id=11a8b51d-f119-4765-97bd-6abf1b4c88e1>

¹⁴² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-598-916-2015,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/tekstas.aspx?id=13bc8df5-4680-4cb4-98a4-afb0b1926530>

¹⁴³ Stasys Drazdauskas, *supra note*, 5: 31.

4.1.1 Sutarčių negaliojimas

Ankstesniajame šio baigiamojo darbo trečiajame poskyryje nagrinėti atvejai, kuriuose buvo pateikiami akivaizdūs pavyzdžiai, įrodantys, kad sutarčių laisvės principas nėra absoliutus, kad ne visada sutarties šalys gali laisvai ir nevaržomai sudaryti sutartis, atsižvelgiant į įtvirtintus apribojimus tiek sutarties šalims, tiek sutarties turiniui. Todėl šiame skyrelyje analizuojami sutarčių negaliojimo instituto pagrindiniai bruožai bei teisinės pasekmės, kylančios nesilaikius numatytų sutarčių laisvės principo išimčių.

Sistemiškai analizuojant CK teisės normas, pastebima, kad yra numatytas dvigubas reglamentavimas. CK I knygos IV skyriuje „Negaliojantys sandoriai“ yra įtvirtintos teisės normos, kurios nurodo, kokiais atvejais sandoriai pripažįstami negaliojančiais, o CK VI knygos 6.224 str. (Sutarties negaliojimas) pateikiama, kad „sutartis gali būti pripažinta negaliojančia šio kodekso pirmosios knygos numatytais sandorių negaliojimo pagrindais, taip pat kitais įstatymų nustatytais pagrindais“¹⁴⁴. Visgi, autorės nuomone, šis straipsnis bei 6.225 str. (Absoliutus ir santykinis sutarties negaliojimas) ir 6.226 str. (Dalinis sutarties negaliojimas) yra iš esmės atitinkantys CK I knygos IV skyriuje pateiktas nuostatas, kadangi sutartis pagal CK 1.63 str. (Sandorių samprata ir rūšys) yra viena iš sandorio rūšių, todėl sutartims turėtų būti automatiškai taikomos CK I knygos IV skyriuje įtvirtintos nuostatos.

Pasak profesoriaus V. Mikelėno, sandorių negaliojimu vadinama „situacija, kai teisė neleidžia atsirasti tiems teisiniams padariniams, kurių buvo siekiama sudarant sandorį“¹⁴⁵. Pabrėžtina, kad negaliojančius sandorius galime pripažinti sandorius, kurie nesukelia tų teisiųjų sandorio padarinių, kurių siekė šalys¹⁴⁶, tačiau negalime teigti, kad nekyla jokių teisiųjų padarinių. Sandorių negaliojimas gali sukelti įvairių teisiųjų padarinių, tačiau, kaip jau minėjome anksčiau, ne tų, kurių šalys pagrįstai tikėjosi. Autorė sutinka, kad sandorio pripažinimas negaliojančiu nepaneigia sandorio, kaip iš tikrųjų įvykusio juridinio fakto egzistavimo, o paneigia tik jo teisinius padarinius, todėl šis postulatas paaiškina, kodėl net pripažintas negaliojančiu sandoris sukelia tam tikrus padarinius, o būtent padarinius, kurie susiję su negaliojimu¹⁴⁷.

Kasacinis teismas pažymi, kad „sandorių negaliojimo instituto paskirtis – ne tik siekti, kad civiliniuose santykiuose būtų užtikrintas teisėtumas. Įstatymų leidėjas, nustatydamas sandorių negaliojimo pagrindus, taip pat siekė užtikrinti sandorių ir jų pagrindu susiklosčiusių

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas,“ Valstybės žinios 74, 2262 (2000).

¹⁴⁵ Valentinas Mikelėnas, *Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje*, Vilnius: Justitia, Nr. 4, 2006, 7.

¹⁴⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140/2010,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/24781268168550/3K-3-140/2010>

¹⁴⁷ Valentinas Mikelėnas, *supra note*, 145: 7

civilinių teisinių santykių stabilumą, trečiųjų asmenų apsaugą. Todėl sutartis gali būti pripažinta negaliojančia arba niekinio sandorio teisinės pasekmės gali būti taikomos tik vadovaujantis konkrečiais CK nustatytais pagrindais. Bendrųjų teisės principų pažeidimas gali būti pagrindas konstatuoti asmens veiksmų neteisėtumą, tačiau negali, kaip jau minėta, savarankiškai lemti sandorio absoliutų negaliojimą¹⁴⁸. Akcentuotina, kada sandorių negaliojimo institutas yra taikomas tik tada, kai privataus ar viešojo intereso negalima apginti kitais civilinių teisių gynimo būdais¹⁴⁹. Taigi, akivaizdu, kad sandorio pripažinimas negaliojančiu yra sudėtingo proceso pasekmė.

Bendrai analizuojant sandorių negaliojimo pagrindus galima išskirti sąlygas, kurių laikymasis užtikrintų siekiamus teisinius padarinius, t. y. sandoris sudarytas subjektų, galinčių sudaryti sandorius, jo turinys turi atitikti įstatymų reikalavimus, turinys atitikti tikrąją šalių valią, turi būti sudarytas įstatyme numatyta forma¹⁵⁰.

Pažymėtina, kad teisės doktrinoje bei CK negaliojantys sandoriai skirstomi į niekinius ir nuginčijamus¹⁵¹.

Niekiniai sandoriai. CK 1.78 str. 1 d. – sandoris laikomas niekiniu, jeigu jis, vadovaujantis įstatymais, negalioja, nepaisant to, yra ar ne teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu¹⁵². Niekiniai sandoriai pagal įstatymus negalioja, nesvarbu, ar yra teismo sprendimas ir tik tie, kurie atitinka CK numatytus pagrindus. Niekiniais sandoriais paprastai pripažįstami sandoriai, kurie pažeidžia ne tik sandorio šalies, bet ir viešąjį interesą, viešąją tvarką, imperatyvius įstatyme numatytus reikalavimus, tačiau tai padaryti nėra lengva, kadangi reikia įvertinti tam tikras aplinkybes, kurias nevienareikšmiškai suvokia ir vertina skirtingi asmenys¹⁵³. Vadovaujantis CK 1.80 str. 1 d. ir CK 1.81 str. 1 d. niekiniais sandoriais prižįstami sandoriai, prieštaraujantys imperatyvioms teisės normos, viešajai tvarkai ir gerai moralei, tačiau, autorės nuomone, prie šių sandorių reikėtų priskirti tariamuosius bei apsimestinius sandorius, kad ir kokia būtų šalių valia. Bet kokiu atveju, autorės nuomone, negalime suabsoluitinti šio skirstymo, kadangi gali nutikti taip, kaip jau buvo minėta anksčiau kalbant apie imperatyvių teisės normų nesilaikymą, kad teisės normoje gali nebūti išreikšto imperatyvo, todėl sprendžiant dėl normos imperatyvumo, tenka įvertinti tam tikros teisės normos tikslus, objektus ir interesus,

¹⁴⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-288-611-2016,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=daba5638-b0c3-4d10-ae0c-2eb59cc201fa>

¹⁴⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-542-2012,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c21460f1-373e-4720-9b00-09584ff8635b>

¹⁵⁰ Vytautas Nekrošius (moksl. redaktorius), *supra note*, 116: 338.

¹⁵¹ *Ibid.*, 339.

¹⁵² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, „*Valstybės žinios*“ 74, 2262 (2000).

¹⁵³ Vytautas Nekrošius (moksl. redaktorius), *supra note*, 116: 339.

kuriuos tam tikra teisės norma gina, taip pat tos teisės normos sisteminius ryšius su kitomis normomis.

Analizuojant niekinių sandorių sukeliamas teisinės pasekmes, akivaizdu, kad sutarčių teisėje niekinis sutarties pobūdis reiškia jos absoliutų negaliojimą ir sukelia įstatyme nustatytas niekinio sandorio pasekmes (CK 6.225 straipsnio 1, 2 dalys). Absoliutaus sutarties negaliojimo konstatavimas, kaip ir bendrai niekinio sandorio atveju, turi retroaktyvų efektą – paneigiamos teisinės pasekmės, kurių šalys siekė sudarydamos sutartį¹⁵⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad nėra taip paprasta pripažinti sandorį niekiniu, kadangi būtina nustatyti ne tik, kad numatyta teisės norma prieštarauja imperatyvui, t. y. ne tik 1.80 str. 1 d., bet ir nurodyti konkrečią teisės normą, kuri buvo pažeista, be kita ko, nustatyti, kad buvo pažeistas ne tik privatus interesas, bet ir viešasis.

Autorė pritaria E. Krivkos nuomonei, kad „įstatymų leidėjas ne tik nepaaiškina viešojo intereso sąvokos, bet ir neįtvirtina jokių objektyvių kriterijų arba norminių požymių, kuriais remdamiesi galėtume užtikrinti vienodą šios sąvokos aiškinimą. Kai nėra viešąjį interesą apibūdinančių aiškių ir tikslių objektyvių kriterijų arba norminių požymių, susiduriame su problema, kad civiliniame procese atsiranda pernelyg neapibrėžtos diskrecijos galimybė. Esant tokiai padėčiai, yra neišvengiama, kad teisės normos, kuriose vartojama viešojo intereso sąvoka, aiškinamos nevienareikšmiškai. Siekiant teisės normų, kuriose vartojama viešojo intereso sąvoka, nevienareikšmiškumą minimaliai sumažinti, reikėtų numatyti viešojo intereso objektyvius kriterijus ir norminius požymius“¹⁵⁵. Taip pat svarbu, kad „teismas *ex officio* sandorį gali pripažinti negaliojančiu tada, kai yra akivaizdus jo negaliojimo pagrindas ir jokių papildomų įrodymų rinkti nereikia. Tačiau jeigu aplinkybė, kad sandoris yra niekinis, nėra akivaizdi, būtina laikytis bendrų įrodinėjimo taisyklių. Tam, kad pagrindas pripažinti sandorį niekiniu būtų akivaizdus (ir kad jį teismas galėtų konstatuoti procesiniame sprendime), būtina, kad tokį pagrindą patvirtinančios aplinkybės būtų ištirtos, išnagrinėtos ir įvertintos laikantis CPK įtvirtintų reikalavimų arba kad išvadą dėl tokio pagrindo egzistavimo patvirtintų kitos byloje nustatytos (t. y. CPK nustatyta tvarka ištirtos, išnagrinėtos ir įvertintos) aplinkybės“¹⁵⁶.

Tęsiant mintį apie viešąjį interesą, galima pagrįstai teigti, kad visa atsakomybė perkeliama ant teismo pečių, kadangi nėra jokių gairių ar teisės normų, kurios nurodytų ką reiškia „Viešasis interesas“. Todėl šiuo metu vadovaujames teismų išaiškinimais. Kita vertus, autorės nuomone, yra sunku pamatuoti, kas yra viešasis interesas, todėl kiekvienu konkrečiu

¹⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-532/2009,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaieska/tekstas.aspx?id=608273ec-ac7a-400a-b703-c00bb9d5f1fe>

¹⁵⁵ Egidijus Krivka, *Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos*, Jurisprudencija, 2(104), 2008, 50.

¹⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-252/2009,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/191302665696501/3K-3-252/2009>

atveju, jis gali būti skirtingas. V. Gečaitė moksliniame straipsnyje¹⁵⁷ pakankamai išsamiai pateikė keletą sričių, kurios buvo nagrinėjamos tiek Lietuvos Respublikos Konstituciniame teisme, tiek LAT ir Lietuvos Respublikos apeliaciniame teisme. Taigi, sritimis, kurios susiję su viešuoju interesu, galime laikyti nuosavybės teisinius santykius, kuomet kalbama, pavyzdžiui, apie daugiabučių namų tinkamą eksploatavimą, intelektinės nuosavybės apsaugos sritis, tarptautinių įsipareigojimų vykdymas, žmogaus ir visuomenės vertybių pažeidimai, viešojo administravimo subjektų veikla, kuomet kalbama apie viešojo administravimo vykdymą ir viešųjų paslaugų teikimą bei kita¹⁵⁸.

Kyla klausimas, ar teismas yra pakankamai aktyvus, ar pasinaudoja šia teise, ar tiesiog nagrinėja teisinį ginčą pagal suinteresuotų šalių reikalavimą. Atsakant į klausimą, akcentuotina, kad ne visada niekinis sandorio pobūdis yra akivaizdus, ypatingai, kai kalbame apie sandorius, prieštaraujančius gerai moralei ir viešajai tvarkai. Taigi pagal CK 1.81 str. reikia nustatyti kokia yra gera moralė, o kokia ne, įvertinti sandorį moralės požiūriu, o tik tada galime spęsti klausimą dėl sandorio negaliojimo¹⁵⁹. Vargu, ar pačios sandorio šalys gali objektyviai įvertinti, kokia moralė yra gera, kadangi šalių nuomonės gali išsiskirti, tokiu atveju tik teismas, išnagrinėjęs bylą, nustatęs, kad sandoris yra niekinis, gali pripažinti jį negaliojančiu savo iniciatyva, neatsižvelgdamas į bylos dalyvių reikalavimus, mokesčių į biudžetą surinkimą ir kita¹⁶⁰. Taigi, akivaizdu, kad suformuoti konkretų apibrėžimą yra pakankamai nelengva.

CK 1.95 str. 1 d. bendrosios taisyklės forma nustato, kad pripažintas negaliojančiu sandoris laikomas negaliojančiu *ab initio* (nuo jo sudarymo momento). CK 1.80 str. 2 d. įtvirtina restitucijos pareigą sandorių negaliojimo atveju ir šalių grąžinimą į *status quo ante*. Restitucijos taikymo esmė pripažįstant sandorius negaliojančiais yra ta, kad šalys, gavusios turtą pagal nugincytą sandorį, privalo jį grąžinti viena kitai, taip atkuriant ankstesnę padėtį. CK 6.145 str. 2 d. nustatyta, kad išimtiniais atvejais teismas gali pakeisti restitucijos būdą arba apskritai jos netaikyti, jeigu dėl jos taikymo vienos iš šalių padėtis nepagrįstai ir nesąžiningai pablogėtų, o kitos atitinkamai pagerėtų. CK 6.146 str. nustatyta, kad restitucija atliekama natūra, išskyrus atvejus, kai tai neįmanoma arba sukeltų didelių nepatogumų šalims, tokiu atveju restitucija atliekama sumokant ekvivalentą pinigais¹⁶¹. „Taigi restitucijos taikymas kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Ji taikoma ne mechaniškai, o atsižvelgiant į įstatyme nustatytas restitucijos taikymo sąlygas ir jų taikymui reikšmingas konkrečios bylos

¹⁵⁷ Vilma Gečaitė, *Viešojo intereso samprata civiliniame procese*, Vilnius: Justitia 2, 2006, 60-71.

¹⁵⁸ *Ibid.* 66-68

¹⁵⁹ Valentinus Mikelėnas, *supra note*, 109 : 178

¹⁶⁰ *Ibid.* 179

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas,“ Valstybės žinios 74, 2262 (2000).

aplinkybes“¹⁶². Teismas, spręsdamas restitucijos taikymo klausimą, visų pirma turi nustatyti, ar restitucija apskritai taikytina (CK 6.145 str. 2 d., 6.241 str.). Nustatęs, kad restitucija taikytina, teismas turi nustatyti restitucijos būdą (CK 6.146 str.), taip pat įvertinti, ar nėra pagrindo pakeisti restitucijos būdą (CK 6.145 str. 2 d.)¹⁶³.

Žinoma, reikėtų akcentuoti, kad turtas, buvęs pripažinto negaliojančiu sandorio dalyku, negali būti išreikalautas iš jį sąžiningai įgijusio trečiojo asmens, išskyrus CK 4.96 str. 1 – 3 d. numatytus atvejus.

Kasacinio teismo formuojamoje teismų praktikoje, atsižvelgiant į konkrečios bylos faktines aplinkybes išskirtiniais atvejais, yra nurodoma, jog nepaisant gana aiškios CK 1.80 str. formuluotės, kad imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja, o viena jo šalis privalo grąžinti kitai sandorio šaliai visa tai, ką yra gavusi pagal šį sandorį (restitucija), negalima teigti, kad visada, pripažinus sandorį niekiniu, įmanoma visiškai atkurti *status quo ante* ir grąžinti į pradinę padėtį. Kiekvienu konkrečiu atveju restitucija turi būti atliekama ne mechaniškai, o įsigilinus į individualią situaciją ir atidžiai pasvėrus šalių bei trečiųjų asmenų interesus. Pažymėtina ir tai, kad abstrakčiam grįžimui į pradinę padėtį, t. y. principui „tarsi sutarties niekada nebuvo“, kai kuriais atvejais priešinasi materialinė ir ekonominė realybė, kuri yra iki teismo sprendimo dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu priėmimo¹⁶⁴. Tokiu atveju, jei nuomininkas būtų mokėjęs nuomos mokesčių už atitinkamą laikotarpį, reikėtų vadovautis CK 6.242 str. 1 d. įtvirtinta nuostata, kad be teisinio pagrindo nesąžiningai praturtėjęs kito asmens sąskaita asmuo privalo atlyginti pastarajam tokio dydžio nuostolius, koks yra nepagrįstas praturtėjimas.

Nuginčijami sandoriai. Autorė sutinka, kad šiuolaikinėje civilinėje teisėje laikoma, kad nuginčijami sandoriai nuo pat jų sudarymo sukuria teises pasekmes, kurių siekė jų šalys, t. y. laikomi galiojančiais, kol nebus nuginčyti, o negaliojančiais gali būti pripažinti tik teismo pagal suinteresuoto asmens ieškinį¹⁶⁵.

Kaip jau minėta, sandorio negaliojimo institutas turėtų būti taikomas kaip kraštutinė priemonė. Kuomet kilo klausimas dėl tinkamo pažeistų interesų gynimo būdo, LAT aiškino, jog vietoje sandorio pripažinimo negaliojančiu nuginčijamo sandorio dėl netinkamo daikto kokybės atveju, vertėtų taikyti sutarties nutraukimą bei grąžinti sumokėtą kainą¹⁶⁶.

¹⁶² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124-701/2016,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/157039369100714/3K-3-124-701/2016>

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-449/2008,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/249853539127531/3K-3-449/2008>

¹⁶⁵ Dangutė Ambrasienė ir kt., *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*, 2013, Justitia, 204.

¹⁶⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446-706/2015,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/178999274798632/3K-3-446-706/2015>

Kalbant apie nugincijamus sandorius, svarbu, kad sandorio negaliojimo apimtis gali skirtis: sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu visa apimtimi arba galimi atvejai, kai pagal CK 1.96 str. sandorio dalies negaliojimas nedaro negaliojančių kitų jo dalių, jeigu galima daryti prielaidą, kad sandoris būtų buvęs sudarytas ir neįtraukiant negaliojančios dalies. Galima pritarti A. Dambrauskaitės nuomonei, kad dalinio sandorio negaliojimo privalumas yra galimybė išsaugoti teisinį stabilumą gerbiant teisėtumą, o visiškas sandorio negaliojimas sukelia nesaugumą, kuris nepageidautinas tam tikrose srityse, pavyzdžiui, kreditavimo, pažeidžia teisėtų lūkesčių ir efektyvumo imperatyvus, tačiau sandorio išsaugojimas neturėtų vykti prieš sandorio dalyvio valią¹⁶⁷.

Taigi, nugincijamų sandorių atveju sandoriai pripažįstami negaliojančiais *ex nunc* (nuo teismo sprendimo įsigaliojimo, ateityje), t. y. sutartis turi perspektyvųjį poveikį, kad iki sutarties kilusios teisinės pasekmės nepaneigiamos, šalys atleidžiamos nuo tolimesnio sutarties vykdymo, tačiau neatleidžiamos nuo prievolių viena kitai, kilusių iš sutarties iki jos nutraukimo momento, pavyzdžiui, pagal CK 6.221 str. Priešingai nei kalbant apie niekinius sandorius, kurie negalioja retroaktyviai *ex tunc*, paliesdami iki jų įsigaliojimo kilusios teisinius santykius.

Prie nugincijamų sandorių galėtume priskirti sandorius, sudarytus dėl valios trūkumų, dėl subjektiškumo trūkumų ir kita. Nugincijamų sandorių atveju ginčijanti sandorį šalis privalėtų įrodyti, kad sandoris buvo sudarytas, pavyzdžiui, dėl panaudotos apgaulės, t. y. sandorio metu pateikiant apgaulingus duomenis. Dėl sandorio, sudaryto pažeidžiant CK 6.548 str. 3 d. normą (dėl žemės sklypo bendraturčio rašytinio sutikimo būtinumo), teisinių padarinių LAT pasisakė, kad šioje normoje įtvirtinta žemės nuomos santykių tvarkymo taisyklė, kuri neabejotinai skirta žemės sklypo bendraturčių privatiems interesams apsaugoti, bet sandorio teisėtumas CK 6.548 str. 3 d. požiūriu priklauso nuo bendraturčio valios duoti sutikimą sudaryti sandorį. Sutartis, sudaryta pažeidžiant CK 6.548 str. 3 d. normą, yra nugincijamas sandoris, jį ginčyti aptariamam pagrindu turi teisę asmuo, kurio interesai pažeisti, t. y. žemės sklypo bendraturtis. Taip pat LAT toje pačioje byloje pabrėžė, kad pripažinus apeliacinio teismo poziciją, jog be bendraturčio sutikimo sudarytas sandoris yra niekinis, galėtų būti daroma išvada, kuri prieštarautų civilinės apyvartos santykių tvarkymo principams ir sandorių negaliojimo instituto paskirčiai, kad be bendraturčio sutikimo sudarytas sandoris negalioja *ab initio* ir negali būti patvirtintas, nors pats bendraturtis ir nemanytų, kad jo interesai nukentėjo, ar tokiam sandoriui vėliau pritartų¹⁶⁸. Taigi, LAT akcentavo aplinkybių ir pažeistų interesų gynimo būdą, įvertinant, kad tokioje situacijoje sandorio pripažinimas niekiniu, kuomet nėra vieno iš bendraturčio sutikimo, būtų kraštutinė

¹⁶⁷ Asta Dambrauskaitė, *Sandorių negaliojimo teisinės problemos. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2009, 118.

¹⁶⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2014,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/90300939262038/3K-3-511/2014>

priemonė, kuri neobjektyvi ir nepagrįsta, juolab jei bendraturtis nemano, kad jo interesai nukentėjo ir pateikia poziciją, kad sandoriui pritaro.

Taigi, apibendrinant anksčiau pateiktą nuostatų vertinimą dėl restitucijos taikymo, galime pagrįstai teigti, kad restitucija yra pagrindinis sandorio negaliojimo padarinys – pasekmė. Tačiau akivaizdu, kad restitucijos būdas priklauso nuo daugelio aplinkybių. Pavyzdžiui, dvišalė restitucija yra taikoma suklydus sudaryto sandorio atveju (1.90 str.), sandorį, sudarius nesilaikant numatytos formos pagal CK 1.93 str. 4 d. ir kita, vienašalė restitucija taikoma tik tada, kai į pradinę padėtį grąžinama tik sąžininga (nukentėjusioji) šalis¹⁶⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad kitos šalies sąžiningumas taip pat užima svarbią reikšmę, kadangi jei sandoris pripažintas prieštaraujantis viešai tvarkai ir gerai moralei, tuomet taikoma dvišalė restitucija, tačiau tuo atveju, jei kita šalis buvo sąžininga – vienašalė, tačiau šalis turi sieti prievoliniai teisiniai santykiai. Skirtingais atvejais, nukentėjusioji šalis gali prašyti tiesioginių nuostolių atlyginimo, pavyzdžiui, 1.91 str. numatyta, kad kalta šalis privalo atlyginti nukentėjusiai šaliai visas turėtas išlaidas, tačiau svarbu tai, kad negautos pajamos neatlyginamos¹⁷⁰. Pagal PECL 4:115 ir 15:104 str. sandorio negaliojimo pasekmes taip pat galėtume įvardinti kaip restituciją, kadangi šiose nuostatose nustatyta, kad kiekviena šalis turi teisę reikalauti grąžinti jai tai, ką ji perdavė vykdydama sutartį, su sąlyga, kad ji tuo pat metu grąžins tai, ką yra gavusi¹⁷¹.

Tačiau, autorės nuomone, šalis, sudariusi sutartį dėl to, kad prieš ją buvo panaudotas realus grasinimas, turėtų turėti teisę kreiptis į teismą dėl nuostolių atlyginimo, nors sutartis nebuvo pripažinta negaliojančia, jei įrodytų, kad grasinimas buvo realus. Taip pat tam tikrais atvejais, įtvirtintais CK, nukentėjusioji šalis gali prašyti neturtinės žalos atlyginimo, pavyzdžiui, kai sandoris pripažintas negaliojančiu dėl panaudoto realaus grasinimo, smurto ir kita.

Taip pat lyginant nugincijamus ir niekinius sandorius, paminėtina, kad nugincijamas sandoris gali būti vėliau patvirtintas pagal CK 1.79 str., tačiau netenkant teisės jį ginčyti ateityje.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, akcentuotina, kad sandorių negaliojimas gali būti laikomas priemone, kuri užtikrina sutarčių laisvės principo efektyvumą, o taip pat priemone, kuri apriboja sutarčių laisvės principą, pripažįstant ją kaip efektyvų sandorio šalių civilinių teisių gynimo būdą. Šiuo atveju, kalbant apie sandorio pripažinimą negaliojančiu sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų kontekste, galime pabrėžti, kad sandorio pripažinimas negaliojančiu laikoma *ultima ratio* priemone, todėl sutarčių laisvės principas apriojamas tik išimtiniais atvejais, kuomet sudarytas sandoris pažeidžia imperatyvias teisės normas, viešosios

¹⁶⁹ Vytautas Nekrošius (moksl., redaktorius), *supra note*, 116: 367.

¹⁷⁰ *Ibid.*, 369

¹⁷¹ The Principles of European contract law, žiūrėta 2017 lapkričio 21 d. <https://www.trans-lex.org/400200/ /pecl/>.

tvarkos ir geros moralės nuostatas, ar panaudojant prieš kitą šalį apgaule, siekiant užtikrinti civilinių teisinių santykių teisėtumą, teisingumą, sąžiningumą ir protingumą. Šis apribojimas turi būti siejamas su sutarčių laisvės, *favor contractus* ir *pacta sun servanda* principų sąveika ir pusiausvyra. Sandorio pripažinimas negaliojančiu pateisinamas, kai interesas, kurį siekiama apginti nuo neigiamų sandorio sudarymo pasekmių, yra svarbesnis už tą, kuris būtų apgintas sandorį išsaugojus¹⁷². Negaliojantys sandoriai nesukelia tų teisinių sandorio padarinių, kurių siekė šalys, tačiau sukelia padarinius, susijusius su sandorio negaliojimu. Todėl šalys dar prieš sudarydamos sutartis, privalo imtis prevencinių priemonių ir būti aktyvios, apgalvojant galimas sutarties pasekmes. Be to, kalbant apie sutarčių negaliojimo institutą, galime išskirti, kad šiuolaikinėje civilinėje teisėje dar vis išlieka geros moralės ir viešosios tvarkos, o taip pat ir viešojo intereso sąvokų reglamentavimo trūkumas, todėl šalys šias sąvokas supranta ir interpretuoja skirtingai.

4.1.2 Sutarčių nutraukimas

Sutarties nutraukimo institutas, galima teigti, yra vienas iš sutarčių laisvės principo įgyvendinimo garantijų, *pacta sun servanda* (sutarčių privalomumo principas) bei *favor contractus* principų laikymosi išimčių. Sutarties nutraukimas skiriasi nuo anksčiau aptarto sandorių negaliojimo instituto, kadangi sutarties nutraukimas – naujas vienašalis arba dvišalis sandoris, kuomet šalys tarpusavio sutarimu priima sprendimą nutraukti sutartį. Pagal LAT praktiką, sandorio (sutarties) pripažinimas negaliojančiu ir sutarties nutraukimas yra skirtingi civilinių teisių gynimo būdai, galintys būti savarankiškais, atskirais ieškinio dalykais¹⁷³. Taigi, šiame skyrelyje bus analizuojamas sutarties nutraukimas, išskiriant vienašalį sutarties nutraukimą, sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų kontekste, siekiant nustatyti, koks pažeidimas yra laikomas pakankamu, kad šalys galėtų vienašališkai nutraukti sutartį.

Kaip buvo minėta anksčiau, sutarties nutraukimas, kaip ir sandorio pripažinimas negaliojančiu, yra laikomas *ultima ratio*, t. y. kraštutine priemone, kuomet kitais teisėtais teisių gynimo būdais negalima užtikrinti tinkamos šalių interesų pusiausvyros. Todėl svarbu, kad, prieš vienašališkai nutraukiant sutartį, šalys imtųsi visų teisėtų priemonių siekiant sutartį išsaugoti. Kasacinis teismas yra ne kartą pateikęs poziciją, kad „sutarties nutraukimo (CK 6.217 straipsnis) institutas taikomas, kai civilinės teisės pažeidžiamos ne sutarties sudarymu, o netinkamu jos vykdymu arba tolesniu sutarties vykdymas neatitinka jos dalyvių interesų. Nutraukus sutartį, iki nutraukimo atsiradusių šalių teisių ir pareigų teisėtumas nepaneigiamas, nutraukta sutartis

¹⁷² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-532/2009“, Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/211156594979326/3K-3-532/2009>

¹⁷³ *Ibid.*

negalioja ne *ab initio*, o nuo nutraukimo momento (*ex nunc*), t. y. iki sutarties nutraukimo kilusios teisinės pasekmės nepaneigiamos, šalys atleidžiamos nuo tolesnio sutarties vykdymo, tačiau neatleidžiamos nuo prievolių viena kitai, kilusių iš sutarties iki jos nutraukimo momento (CK 6.221 straipsnis); tai yra esminis skirtumas nuo absoliutaus sutarties negaliojimo¹⁷⁴. Tačiau prieš nutraukiant sutartį, šalys turi būti pačios suinteresuotos ją išsaugoti, kadangi sudarydamos susitarimą jos įvertina visą prisiimamą riziką, siekia tam tikrų teisinių padarinių, todėl matant, jog sutartis yra vykdoma aplaidžiai, turėtų įvertinti vieną iš alternatyvų, pavyzdžiui, sutarties pakeitimo galimybę pagal CK 6. 223 str.

Kasacinio teismo praktikoje laikomasi principo, kad „sutarties keitimo ar sutarties nutraukimo konkurencija turi būti sprendžiama sutarties keitimo naudai, siekiant sutartį išsaugoti ir leidžiant ją peržiūrėti, kaip sutarties privalomumo ir vykdytinumo principų išimtis, nebent ir pakeitus sutartį jos vykdymas sutarties šaliai būtų per sunkus, o kreditorius nebeturėtų intereso įvykdyti sutartį ir siekti jos rezultato“¹⁷⁵. Atsižvelgiant į tai, kita sutarties šalis, ginčydama vienašalio sutarties nutraukimo teisėtumą, galėtų reikšti reikalavimą patikrinti, ar nebuvo teisės normose nustatytų sąlygų sutartį keisti tuo pagrindu, kad pasikeitė sutarties vykdymo aplinkybės, jeigu tos aplinkybės suvaržė sutarties vykdymą taip, kad iš esmės pakeitė sutartinių prievolių pusiausvyrą¹⁷⁶. Jeigu sutarties šalis mato, jog yra pažeidžiami sutarties vykdymo terminai, pradžioje turėtų įvertinti, jog gali nustatyti papildomą terminą pagal CK 6. 209 str. susitarimui įvykdyti, tačiau papildomas terminas turi būti protingas, atsižvelgiant į pobūdį, dalyką, vykdymo vietą ir kita. Akivaizdu, kad tiek papildomo termino suteikimas, tiek sutarties pakeitimas atskleidžia ne tik *favor contractus* principo, bet ir bendradarbiavimo principo svarbą sutarties vykdymo ir įgyvendinimo metu.

Pabrėžtina, kad DCFR III knygos 3:502 str. nurodyta, kad kreditorius gali vienašališkai neteisimine tvarka nutraukti sutartinius santykius dėl skolininko atlikto esminio sutartinės prievolės neįvykdymo, arba, kai prievolė neįvykdyta tyčia ar dėl neatsargumo¹⁷⁷.

Vienašališkai nutraukti sutartį šalys gali tik CK numatytais atvejais, pavyzdžiui, jeigu įvykdyti sutartį vienai šaliai tampa sudėtingiau nei kitai šaliai, sutartyje numatytais atvejais, dėl nenugalimos jėgos ir kita. Pagal CK 6.217 str. 5 d. šalims suteikiama teisė nutraukti sutartį vienašališkai, kai sutartyje yra aptarti konkretūs jos nutraukimo pagrindai, t. y. šioje normoje

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-532/2009, „Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/211156594979326/3K-3-532/2009>

¹⁷⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-596-313-2015,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=85ea7041-8ccc-415c-8f21-355889fdb15d>

¹⁷⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. K-7-306/2012,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3a632370-0ab6-4e38-b210-8fcd8632bf20>

¹⁷⁷ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Outline Edition. 2009, žiūrėta 2017 lapkričio 19 d., http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf

įtvirtintas sutarties laisvės principas suteikia šalims galimybę susitarti dėl bet kokių sutarties nutraukimo sąlygų ir tvarkos, jei toks susitarimas neprieštarauja imperatyvioms teisės normoms¹⁷⁸.

Sutartis gali būti nutraukiama pagal CK 6.217 str., jei sutarties pažeidimas yra esminis. Šio straipsnio 2 dalyje yra pateikiami atvejai, kuomet sutarties pažeidimas laikomas esminiu. Pavyzdžiui, ar prievolė neįvykdyta tyčia ar dėl didelio neatsargumo, ar pagal sutarties esmę griežtas prievolės laikymasis turi esminės reikšmės ir kita. Tačiau, autorės nuomone, kartais gali būti objektyviai sunku įvertinti ką reiškia šis pagrindas, pavyzdžiui, pagal sutarties esmę yra per griežtas prievolių laikymasis. CK nėra konkretaus apibrėžimo, todėl išanalizuosime keletą teismų praktikos pavyzdžių.

Vienašalio nutraukimo atveju svarbu tai, kad CK nėra nurodyta, ar šalys sutartyje numačiusios vienašalio nutraukimo sąlygas, privalo teisme įrodyti, kad pažeidimas buvo esminis pagal CK 6.217 str. 2 d. nurodytus pagrindus. Atsakymą į šį klausimą galime išvelgti vienoje iš civilinių bylų, kurioje LAT pasisakė, kad „jeigu šalys susitarė, jog tam tikros sutarties sąlygos pažeidimas yra pagrindas vienašališkai nutraukti sutartį, tai nebūtina, kad jos būtų susitarusios šį pažeidimą vertinti kaip esminį. Sutartyje ir įstatyme nustatytų vienašališko sutarties nutraukimo pagrindų taikymo skirtumas yra tas, kad teismas netikrina, ar sutartyje įtvirtintas sutarties nutraukimo pagrindas savo pobūdžiu atitinka CK 6.217 str. 2 d. įtvirtintus kriterijus¹⁷⁹. Analizuojant LAT pasisakymą šioje byloje, akivaizdu, kad teismas ginčo atveju vertintų, ar šalys tinkamai ir laiku įgyvendino tarpusavio įsipareigojimus, o ne tai, ar sutartyje yra numatyta vienašalio sutarties nutraukimo galimybė atitinka CK 6.217 str. 2 d. numatytus esminio pažeidimo požymius.

Pažymėtina, kad CK 6.217 str. 4 d. nurodyta, kad kitais šiame straipsnyje nenumatytais pagrindais sutartį galima nutraukti tik teismo tvarka pagal suinteresuotos šalies ieškinį. Šio straipsnio 4 ir 5 dalies komentare nurodyta, kad šalims yra suteikiama teisė susitarti dėl galimybės vienašališkai nutraukti sutartį net tais atvejais, kai sutarties pažeidimas nėra esminis¹⁸⁰.

Analizuojant vieną iš vienašališko sutarties nutraukimo pavyzdžių, galima paminėti CK 6.574 str., reglamentuojančiame lizingo sutarties nutraukimą, kuriame nustatyta, kad kai lizingo gavėjas iš esmės pažeidžia sutartį, lizingo davėjas turi raštu pareikalauti, kad per protingą

¹⁷⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208/2012,“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/158679707568552/3K-3-208/2012>

¹⁷⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-312-378-2016,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8066a277-d2c2-4fe9-bf04-fd1d32491ed2>

¹⁸⁰ Valentinus Mikelėnas, *supra note*, 44: 294

terminą lizingo gavėjas šį pažeidimą pašalintų, jeigu atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes tai yra įmanoma; jeigu lizingo gavėjas to nepadaro, lizingo davėjas turi teisę reikalauti sumokėti periodines įmokas prieš terminą arba nutraukti lizingo sutartį¹⁸¹. Šiuo atveju LAT pripažino, kad anksčiau aptarta CK 6.574 str. įtvirtinta nuostata, yra imperatyvi. Tai reiškia, kad šalių susitarimas dėl vienašališko lizingo sutarties nutraukimo negali prieštarauti nurodytai nuostatai, nes, kaip ir anksčiau minėta, pagal kasacinio teismo praktiką, sutarties šalims įstatymas leidžia susitarti dėl galimybės vienašališkai nutraukti sutartį joje nustatytais sąlygomis, jeigu jos neprieštarauja imperatyvioms teisės normoms. Taigi, lizingo sutarties atveju, lizingo davėjui leidžiama vienašališkai nutraukti sutartį tik tada, kai sutarties pažeidimas yra esminis ir tik CK 6.574 str. nustatyta tvarka¹⁸².

Taip pat analizuojant 6.217 str. galima išskirti ir 6.219 str., kuriame numatyta teisė sutarties šaliai nutraukti sutartį, jei iš anksto mano, kad sutarties nebus įmanoma įvykdyti. Šiuo atveju labai svarbu paminėti, kad esminis pažeidimas šioje situacijoje būtų tai, kad kreditorius turi teisę nutraukti sutartį, kuomet šalis turi pakankamai įrodymų, pavyzdžiui, prekės privalo būti atgabentos iki gruodžio 15 d., tačiau gruodžio 10 d. laivas iš Argentinos dar nebuvo pajudėjęs¹⁸³. Apibendrinant, galima daryti pagrįstą išvadą, kad, siekiant nutraukti sutartį šiuo pagrindu, numatomumas, kad sutartis nebus įvykdyta, turi būti akivaizdus ir neabejotinas.

Galima daryti pagrįstą išvadą, kad iš vienos pusės vienašalis sutarties nutraukimas atrodo, jog yra paprasčiau taikomas, kadangi nereikia įrodyti 6.217 str. 2 d. nurodytų punktų, kurie pagrindžia esminį sutarties pažeidimą, jei šalys sutartyje nurodė sąlygas, kurių nevykdant suteikiama teisė nutraukti sutartį vienašališkai. Be to, nukentėjusioji šalis, rinkdamasi vieną iš įstatymo nustatytų sutarties nutraukimo būdų, turi pasverti, ar ji nori, kad sutartis būtų įvykdyta, ar pavėluotas sutarties įvykdymas reiškia, kad ji negaus to, ko tikėjosi¹⁸⁴. Bet kokių atveju, autorė sutinka, kad sutarties nutraukimas gali būti naudojamas kaip teisėtas gynimo būdas tik tuomet, kai pažeidimo rimtumas pateisina šio gynimo būdo taikymą¹⁸⁵, tik tuomet, kai kita šalis pažeidė sutartį iš esmės, suvokiant, kad pažeidimas yra toks sunkus, jog sutarties įvykdyti ateityje yra neįmanoma, pavyzdžiui, jei sudaryta ilgametė prekių pirkimo – pardavimo sutartis, kurios pagrindu dvi siuntos yra nekokybiškos, todėl pirkėjas gali pagrįstai manyti, kad tokios

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, „Valstybės žinios“ 74, 2262 (2000)

¹⁸² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-40-2014,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprenimupaieska/tekstas.aspx?id=6e1d9e0b-37bf-44f4-87dd-7ce74cf86f58>

¹⁸³ Valentinas Mikelėnas, *supra note*, 44: 298.

¹⁸⁴ Tomas Chochrin, *Vienašališkas sutarties nutraukimas: papildomas terminas sutarčiai įvykdyti ir esminis sutarties pažeidimas*. Privatinės teisės doktrina ir praktika: Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui: mokslinių straipsnių rinkinys, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas 2014), 282.

¹⁸⁵ Dangutė Ambrasienė, *supra note*, 165: 335.

siuntos bus ir ateityje, tokiu atveju galima pripažinti, kad yra esminis sutarties pažeidimas¹⁸⁶. Daugelis pagrindų, numatytų 6.217 str. 2 d., yra vertinamojo pobūdžio, pavyzdžiui, šalis negavo to, ko tikėjosi, ar pagal sutarties esmę griežtas prievolių laikymasis turi esminės reikšmės. Autorė nuomone, teismas vertintų kiekvieną situaciją, vadovaujantis faktinėmis aplinkybėmis, nustatant, pavyzdžiui, ar griežtas sutartų darbų terminų laikymasis turėjo esminės reikšmės.

Apibendrinant galima akcentuoti, kad, tiriant LAT pasisakymus ir išaiškinimus, akivaizdu, kad šalių pusiausvyra, sutarties privalomumas, tinkamas vykdymas ir kiti principai atspindi įstatymo leidėjo siekį išsaugoti sutartinius santykius. Kaip minėta, sutarties nutraukimo atveju, tiek teismų praktikoje, tiek iš CK teisės normų sisteminės analizės, matyti, kad sutartis nutraukiama *ex nunc*, t. y. sutartis nutraukiama ateičiai, taip pat taikoma dvišalė restitucija, tiek natūra (kai tai yra įmanoma), tiek piniginiu ekvivalentu. Taip pat pagal CK 6.222 str. 1 d. jei sutarties vykdymas yra tęstinis, galima reikalauti, kad būtų grąžinta tas, kas gauta po sutarties nutraukimo, tačiau jei sutarties vykdymas buvo tęstinis ir dalus fiziškai ir teisiškai¹⁸⁷. Autorė pritaria M. Jarulaičio nuomonei, kad restitucija yra asmens grąžinimas į ankstesnę padėtį, buvusią iki jo teisės pažeidimo, todėl pritaikius restituciją, asmuo negali gauti mažiau negu iš jo neteisėtai buvo paimta, bet kartu jis negali gauti daugiau nei turėjo¹⁸⁸.

Bet kokių atveju, sutartį nutraukianti šalis turi įvertinti, ar tikrai turi pakankamų ir pagrįstų įrodymų, siekiant įrodyti, kad sutarties pažeidimas buvo esminis, tačiau, pabrėžtina, kad kita šalis nepraranda teisės ginčyti sutarties vienašališko sutarties nutraukimo dėl esminio nutraukimo. Pažymėtina, kad tiek sutarčių negaliojimo, tiek sutarčių nutraukimo institutų nuostatose apstu teisės normų, kurios apriboja tam tikrų sąlygų taikymą, todėl visi apribojimai yra glaudžiai susiję su sutarčių laisvės principo negatyviaisiais apribojimais ir jų pasekmėmis.

---

¹⁸⁶ Valentinas Mikelėnas, *supra note*, 44: 293.

¹⁸⁷ *Ibid.*, 348.

¹⁸⁸ Marius Jarulaitis, Vienašališko sutarties nutraukimo pagrindai, tvarka bei pasekmės Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje, *Teisės problemos*. Vilnius: Justitia. 2006, Nr. 2(52), 37.

IŠVADOS

Šio baigiamojo magistro darbo ginamasis teiginys, kad *sutarčių laisvės principo apribojimai sukelia teisinius ginčus dėl netikslaus teisinio reglamentavimo* pasitvirtino, todėl žemiau yra pateikiamos šį ginamąjį teiginį atspindinčios bei su šio tyrimo uždaviniais susijusios išvados:

1. Negatyviaisiais sutarčių laisvės principo apribojimais turėtų būti laikomos visos LR Konstitucijoje, CK, kituose įstatymuose bei poįstatyminiuose teisės aktuose įtvirtintos imperatyvios ir šį principą ribojančios nuostatos, sutarčių bei bendrieji teisės principai, kurie nusako atvejus, kuomet sutartis tarp tam tikrų subjektų negali būti sudaroma ar turi būti laikomasi tam tikrų privalomų veiklos teisėtumo sąlygų (licencijos, leidimai).
2. Tarptautiniuose *soft law* instrumentuose yra pateikiami bendro pobūdžio apribojimai, siekiant užtikrinti fundamentalių principų bei imperatyvių teisės normų laikymąsi.
3. Pagal tarptautiniuose *soft law* instrumentuose įtvirtintus principus, sąžiningumo bei bendradarbiavimo principai turėtų būti laikomi sudėtine sutarčių laisvės principo dalimi.
4. Pagal kasacinio teismo praktiką, silpnesniosios šalies (vartotojo) teisinės apsaugos doktrina yra laikoma sutarčių laisvės principo išimtimi dėl vartotojui suteikiamų garantijų, keliamų apribojimų sutarties šalims, sutarties turiniui bei tikslui. Teismų praktikoje dažnai sprendžiami teisiniai ginčai dėl dvigubo naudojimo paskirties, siekiant įvertinti vienos iš sutarties šalių poreikius, ar prekė/paslauga labiau siekiama patenkinti asmeninius poreikius, ar poreikius, susijusius su profesija/verslu.
5. Išanalizavus LAT praktiką nustatyta, kad sutarčių laisvės principo išimtimis yra laikomi atvejai, kuomet sutarties šalių skaičius, sandorio vertė, objekto plotas ir kt. yra apribojami atsižvelgiant į bankroto, įmonių restruktūrizavimo procedūrų, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo tikslus, įmonių finansinę būklę bei kreditorių interesų apsaugą.
6. Atlikus teismų praktikos analizę ištirta, kad sutarčių laisvės principo išimtimi yra laikomos įstatymų numatytos teisės normos, apribojančios žemės ūkio paskirties žemės plotą įsigyjančių asmenų skaičių ir žemės plotą, taip pat teisės normos, kurios reglamentuoja valstybinės reikšmės objektus, t. y. mišką bei kitus iš civilinės apyvartos išimtus daiktus.
7. Viešojo intereso, viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokų turinys išlieka neaiškus. Sandorio šalys šiuos pagrindus interpretuoja skirtingai, motyvuodamos, jog nėra aiškaus reglamentavimo, neretai piktnaudžiauja teisėmis, siekiant išvengti mokesčių mokėjimo ir kita, kas lemia ilgesnį teisinių ginčų sprendimo procesą. Todėl sprendimo priėmimo

našta visa apimtimi tenka teisėjams, aiškinant šias sąvokas vadovaujantis LR Konstitucija, CK, kitais LR įstatymais bei poįstatyminiais aktais, tarptautiniais šaltiniais, sutarčių bei bendraisiais teisės principais, teismų praktika.

8. Sutarčių laisvės principas nėra absoliutus, todėl turi būti taikomas atsižvelgiant į *pacta sunt servanda* ir *favor contractus* principų pusiausvyrą bei atidaus ir protingo asmens kriterijų.
9. Valstybė gali įsikišti į sutartinius santykius tik esant pakankamam pagrindui – silpnesniosios šalies interesas, viešasis interesas, viešoji tvarka, kreditorių interesai.
10. Sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai užtikrina šalių teisėtų interesų apsaugą, tačiau numatytų apribojimų nesilaikymas lemia *ultima ratio* priemonių, t. y. sandorio pripažinimą negaliojančiu (niekiniu ar nugincijamu) arba vienašalio sutarties nutraukimo, taikymą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).
2. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).
3. „Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 94, 1833 (1994).
4. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002).
5. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2010,
<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.
6. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Outline Edition. 2009,
http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf
7. The Principles of European contract law, https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/.

Teismų praktika:

8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73-687/2016.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=6448047c-2621-4bc7-999a-aedad1c2c5b4>
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73-687/2016.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=5c35ef29-2e5e-435d-afe7-04567cc05988>
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200-219/2015.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=027ea8ed-2d58-4afb-9962-272c3fa7503f>
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2-2013.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/277323477887221/3K-7-2/2013>

12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-309-378/2017.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5a67f1ce-5850-498b-8b0a-0da335d30953>
13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013.“ LITEKO
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d1dd2901-1eab-4e81-b7e6-f8f1f17298ce>
14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2012.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=12d52f65-4358-41b6-b7d4-efac0ff94357>
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514-2014.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/104839863848314/3K-3-514/2014>
16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-476-469-2016.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7b0f105a-732b-4ea7-a716-c523be002261>
17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-916-2015.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3e765dff-b042-41cd-a58d-b31089a99e7d>
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2013.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=abad233c-a170-4d8d-8cd9-8c8a304a7437>
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-372-690-2015.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=60674184-ff2d-46f1-a6a1-6b0f3abfd7ab>
20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2008.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e237724a-048e-4acb-b0b7-e2710d9edb2a>

21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga AC-33-1, „Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktiko apžvalga II“ (vartojimo pirkimo–pardavimo, vartojimo rangos, civilinės atsakomybės vartojimo teisiniuose santykiuose taikymo klausimai), žiūrėta 2017 m. lapkričio 15 d. http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=34843)
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-541/2009.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/247213926871938/3K-3-541/2009>
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2011.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/189468348208063/3K-3-397/2011>
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578-2012.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d0b79848-4bc5-444c-b8e8-8cad89b52f1d>
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-155-916/2017.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c2e6f6b9-bfa9-40b5-9b61-cee88395d576>
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2011.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/189468348208063/3K-3-397/2011>
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-424-701/2016.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/274669557522233/3K-3-424-701/2016>
28. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje Jean-Claude Van Hove v. CNP Assurances SA, C-96/14, 32 punktas, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A62014CJ0096>
29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2012.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/116966945019612/3K-3-58/2012>
30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2012.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/254690268611875/3K-3-492/2012>
31. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192-695/2015.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/182350423347148/3K-3-192-695/2015>
32. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-432/2008.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/139231249557120/3K-3-432/2008>
33. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192-695/2015.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/182350423347148/3K-3-192-695/2015>

34. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2014.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/90300939262038/3K-3-511/2014>
35. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-699-611-2015.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=65384f5a-458b-4a7c-8fae-bfcff8311126>
36. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2011.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ccc96a09-38c7-4c23-8a66-9201890c9c2f>
37. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-696/2013.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/234315359110894/3K-3-696/2013>
38. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250-2014.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8bb704e2-2856-43a7-8e9c-85c1cad57e60>
39. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-916/2015.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/196883610443389/3K-3-191-916/2015>
40. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/275484003091431/3K-3-546-915/2015>
41. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-74-313-2017.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3f74493b-3b50-442f-8c6f-2bc4842af068>
42. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-57/2012.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=dacfd698-a30a-4ec2-b28c-3d39dcc0a27d>
43. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-187-421/2017.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=44ab35cb-b093-4fda-8d40-16eef18b1721>
44. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-162/2010.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/28332583224727/3K-3-162/2010>

45. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-162/2010.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/28332583224727/3K-3-162/2010>
46. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/275484003091431/3K-3-546-915/2015>
47. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K3K-3-689-695/2015.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/100957703867963/3K-3-689-695/2015>
48. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-596-313-2015.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=85ea7041-8ccc-415c-8f21-355889fdb15d>
49. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-318-611/2017.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=11a8b51d-f119-4765-97bd-6abf1b4c88e1>
50. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-598-916-2015.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=13bc8df5-4680-4cb4-98a4-afb0b1926530>
51. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140/2010.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/24781268168550/3K-3-140/2010>
52. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-288-611-2016.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=daba5638-b0c3-4d10-ae0c-2eb59cc201fa>
53. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-542-2012.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c21460f1-373e-4720-9b00-09584ff8635b>
54. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-532/2009.“ LITEKO,
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=608273ec-ac7a-400a-b703-c00bb9d5f1fe>
55. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-252/2009.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/191302665696501/3K-3-252/2009>

56. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124-701/2016.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/157039369100714/3K-3-124-701/2016>
57. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-449/2008.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/249853539127531/3K-3-449/2008>
58. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446-706/2015.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/178999274798632/3K-3-446-706/2015>
59. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2014.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/90300939262038/3K-3-511/2014>
60. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-532/2009.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/211156594979326/3K-3-532/2009>
61. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-532/2009.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/211156594979326/3K-3-532/2009>
62. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-596-313-2015.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=85ea7041-8ccc-415c-8f21-355889fdb15d>
63. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. K-7-306/2012.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3a632370-0ab6-4e38-b210-8fcd8632bf20>
64. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208/2012.“ Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/158679707568552/3K-3-208/2012>
65. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-312-378-2016.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8066a277-d2c2-4fe9-bf04-fd1d32491ed2>
66. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-40-2014.“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6e1d9e0b-37bf-44f4-87dd-7ce74cf86f58>

Specialioji literatūra:

67. Ambrasienė, Dangutė, Egidijus Baranauskas, Danguolė Bublienė, Solveiga Cirtautienė, Rolandas Galvėnas, Kęstutis Laurinavičius, Algis Norkūnas, Leonas Virgilijus Papirtis, Antanas Rudzinskas, Živilė Skibarkienė, Janina Stripeikienė, Daivis Švirinas, Vadimas

- Toločko, Jūratė Usonienė. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
68. Ambrasienė, Dangutė, Solveiga Cirtautienė, Asta Dambrauskaitė, Simona Selelionytė – Drukteinienė, Agnė Tikniūtė. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. 2013, Justitia.
69. Ambrasienė, Dangutė, ir Solveiga Cirtautienė. *Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinės, deliktinė ar sui generis*. *Jurisprudencija, mokslo darbai*, 10 (112), 2008.
70. Bublienė, Danguolė. „Silpnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas“, *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 9, 99 (2007).
71. Bublienė, Danguolė. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija*. Vilniaus universitetas, 2007.
72. Beatson, Jack. *Anson's Law of Contract, 28th Edition*. Oxford University Press, 2002.
73. Hugh Beale, Benedicte Fauvarque – Cosson, Jacobien Rutgers, Denis Tallon, Stefan Vogenauer. *Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford and Portland, Oregon, 2010
74. Beale Hugh. *Contract. Cases & Materials. Fifth Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
75. Chochrin, Tomas. *Vienašališkas sutarties nutraukimas: papildomas terminas sutarčiai įvykdyti ir esminis sutarties pažeidimas. Privatinės teisės doktrina ir praktika: Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
76. Dambrauskaitė, Asta. „Simuliacijos samprata Europos šalių sutarčių teisėje“, *Socialinių mokslų studijos*, 2011 3(4).
77. Dambrauskienė, Aušra. *Ultima ratio* principo samprata. *Teisė* 97, 2015, žiūrėta 2017 m. lapkričio 16 d. <http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/viewFile/9828/7817>.
78. Dambrauskaitė, Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės problemos. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2009.
79. Drazdauskas, Stasys. „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei.“ *Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas*, 2008.
<http://web.vu.lt/tf/s.drazdauskas/files/2011/09/DISERTACIJA-SD-080527-print-v3.pdf>.
80. Jarulaitis, Marius. *Vienašališko sutarties nutraukimo pagrindai, tvarka bei pasekmės Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje. Teisės problemos*. Vilnius: Justitia. 2006, Nr. 2(52).
81. Gedeikis, Mindaugas. „Sutarties laisvės principas, kai yra ikisutartiniai santykiai“, *Juristas*, 1, 2006.

82. Gumbis, Jaunius. „Sutarties laisvės teisinės ribos.“ Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2002.
83. Gečaitė, Vilma. *Viešojo intereso samprata civiliniame procese*. Vilnius: Justitia 2, 2006.
84. Hartkamp, Arthur. *Towards a European Civil Code*. Netherlands: Kluwer Law International, 2004.
85. Krivka, Egidijus. *Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos*. Jurisprudencija, 2 (104), 2008.
86. Konrad Zweigert ir Hein Kotz. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
87. Klimas, Evaldas. „Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2011),
<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1923683/datastreams/MAIN/content>
88. Koffman, Laurence ir Elizabeth Macdonald. *The Law of Contract*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2007.
89. Lastauskienė, Giedrė. „Ūkinės veiklos laisvė ir krizė: Lietuvos viešosios valdžios veiksmų įvertinimas. *Teisė* 94 (2015): 20.
90. Lazauskaitė, Rūta. „Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis“. *Socialinių mokslų studijos* 1, 2010.
91. Ole, Lando. *Principles of European contract law*. The Hague; London; Boston: Kluwer Law International, 2000.
92. Patrick Selim, Atiyah. *The Rise and Fall of freedom of contract*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
93. Petroševičienė, Olga. *Sutarčių aiškinimo metodai ir jų ribojimų problemos*. Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas 65, 3 (2007).
94. Richards, Paul. *Law of contract*. Harlow: Longman, 2006.
95. Stonys, Arnas, „Reguliacinės sutartys viešojoje teisėje“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013), 111,
<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1906903/datastreams/MAIN/content>
96. Mikelėnas, Valentinas. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.
97. Mikelėnas, Valentinas, *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
98. Mikelėnas, Valentinas, *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Bendrosios nuostatos. I knyga*. Vilnius: Justitia, 2001.

99. Mikelėnas, Valentinas, *Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje*, Vilnius: Justitia, Nr. 4, 2006, 7.
100. Nekrošius, Vytautas (moksl. redaktorius), *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.
101. Storme, Matthias Edward. *Freedom of Contract: Mandatory and Non-mandatory Rules In European Contract Law*, žiūrėta 2017 rugsėjo 28 d.
<https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/Storme-Juridica.pdf>.
102. Šulija, Gintautas. „Sutarties laisvės principas ir jo taikymo ribos: analizė tarptautinių aviacijos sandorių pavyzdžiu“. *Teisės problemos* 4 (78), 2012.

Elektroniniai šaltiniai:

103. UNIDROIT Principles Official Comments, žiūrėta 2017 spalio 4 d.
<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637>
104. 2006 m. gruodžio 29 d. Europos Sąjungos ir Europos Bendrijos steigimo sutarties suvestinės redakcijos
<https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce32120061229lt00010331.pdf>
105. Europos Bendrijų Komisija, *Komunikatas - Rekomendacijos dėl Komisijos įgyvendinimo prioritetų taikant EB sutarties 82 straipsnį dominuojančių įmonių piktnaudžiaujamam antikonkurenciniam elgesiui*, žiūrėta 2017 m. lapkričio 2 d.,
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52008DC0832>
106. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje Jean-Claude Van Hove v. CNP Assurances SA, C-96/14, 32 punktas/
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A62014CJ0096>

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Sutarčių laisvės principas nėra įvardinamas pagrindiniu principu šiuolaikinėje civilinėje teisėje, kadangi jis turi būti taikomas proporcingai su kitais sutarčių teisės principais, ypač su sąžiningumo principu, vadovaujantis imperatyviųjų teisės normų įtvirtintais reikalavimais, viešosios tvarkos ir geros moralės nuostatomis. Atsižvelgiant į tai, šio tyrimo tikslas – ištirti sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų visumą ir atskirties taškus teisės doktrinoje bei nustatyti negatyviųjų apribojimų taikymo probleminius atvejus teismų praktikoje. Tyrimas savo esme atspindi sutarties šalių tikrųjų ketinimų ir tikslų sąsajas su sutarčių laisvės principo apribojimais.

Tyrimo metu nustatyta, kad sutarties šalių ketinimai ir valia nepraranda prasmės sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų taikymo kontekste, jei šalių valia yra susiformavusi teisingai, nesiekiant apeiti įstatymuose bei kituose teisės aktuose įtvirtintų apribojimų vardan savanaudiškų paskatų, pažeidžiant viešąjį interesą ar kitų privačių asmenų, silpnesniųjų šalių bei kreditorių interesus. Taip pat sisteminės analizės pagalba patvirtintas ginamasis šio tyrimo teiginys, kad sutarčių laisvės principo apribojimai sukelia teisinius ginčus dėl netikslaus teisinio reglamentavimo. Kadangi teismų praktikoje viešojo intereso, viešosios tvarkos, geros moralės sąvokos lieka vertinamojo pobūdžio, kas lemia ne tik sutarties šalių skirtingą sutarties sąlygų interpretavimą, tačiau ir ilgiau trunkantį teismo bylos nagrinėjimo procesą, jei sutarties sąlygų niekinis pobūdis nėra akivaizdus.

Reikšminiai žodžiai: sutarčių laisvės principo apribojimai, viešasis interesas, silpnesnioji šalis, sutarties tikslas, teisinės pasekmės.

Abstract. Freedom of Contracts principle is not classified as an underlying principle by the modern Civil Law because its application must be in proportion with other Contracts Law principles, particularly the principle of fairness in accordance with of the imperative legal norms, public order and principles of *good faith*. Therefore, the aim of the master thesis is to investigate the negative limitations and points of exclusion of the principle of Freedom of Contracts within the existing law doctrine and to identify problematic cases of the application of the negative limitations in case law. This research paper discusses the relationship between the real goals and intentions of contract parties and the limitations to the principle of Freedom of Contracts. The research established, that the intentions and *good faith* of contracting parties stay valid in the context of application of negative limitations to the principle of Freedom of Contracts if the will of the contracting parties is formed correctly without intentions to override the limitations set by

law and other legal acts with intention to achieve selfish interests, violate public or private interests of other parties, weaker parties and creditor interests.

Furthermore, the systemic analysis confirmed the statement under defense that the limitations to the principle of Freedom of Contracts do give rise to the legal disputes due to misleading legal regulations. Due to the fact that the concepts of public interest, public order and good faith are subject to interpretation, it leads to differences in interpretation of contract terms by different contracting parties, longer process of court hearing in cases when the voidness of contract terms is not obvious.

Keywords: *limitations, public interests, weaker parties, the aim of the contract, legal consequences.*

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai: teismų praktika ir lyginamoji analizė

Šiame magistro baigiamajame darbe analizuojami sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai, nusakantys kokios sutartys, tarp kokių asmenų negali būti sudaromos. Minėti apribojimai (sutarčių laisvės principo išimtys) tiriami neišskiriant vienos sutarčių rūšies, todėl tyrimo metu visapusiškai ištirta sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų visuma ir atskirties taškai teisės doktrinoje bei nustatyti negatyviųjų apribojimų taikymo probleminiai atvejai teismų praktikoje. Pažymėtina, kad šiame tyrime sutarčių laisvės principo išimtys, susijusios su sutarties turiniu, išskirtinai saugomų vertybių pobūdžiu, įmonės mokumo būklės bei valstybės sanklodos kontekste, analizuojamos ypatingą dėmesį skiriant teismų praktikos analizei.

Atsižvelgiant į tyrimo uždavinį – *atskleisti sutarčių laisvės principo turinį, elementus bei apribojimus* – šio tyrimo pirmajame skyriuje analizuojami sutarčių laisvės principo elementų bei apribojimų samprata, tiriami pozityvieji ir negatyvieji sutarčių laisvės principo apribojimai, susiję su šalių laisve sudaryti sutartis, sutarties turiniu, asmenimis, galinčiais sudaryti sutartis. Siekiant *apibūdinti sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų sampratą, taikymo aspektus tarptautiniuose soft law instrumentuose*, antrajame skyriuje nagrinėjami tarptautiniuose *soft law* instrumentuose įtvirtintų principų turinys, sutarčių laisvės principo apribojimai, kurie susiję su sutarties šalių valios įforminimu, sutarties turiniu, atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį pagrindais bei sutarčių laisvės principo sąveika su kitais principais, išskiriant sąžiningumo bei bendradarbiavimo principų svarbą. Trečiajame skyriuje lyginamosios analizės pagalba tiriami sutarčių laisvės principo apribojimai teisės doktrinoje bei teismų praktikoje, ypatingą dėmesį skiriant formuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos analizei, siekiant įgyvendinti trečiąjį uždavinį – *išanalizuoti kokia apimtimi yra taikomi sutarčių laisvės principo negatyvieji apribojimai LR teismų praktikoje bei atlikti šių apribojimų lyginamąją analizę*. Įgyvendinant paskutinįjį tyrimo uždavinį – *nustatyti teigiamas ir neigiamas teises sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų pasekmes* – ketvirtajame skyriuje nagrinėjamos *ultima ratio* priemonių, t. y. sandorių pripažinimo negaliojančiais ir sutarties nutraukimo, taikymo sąlygos bei tikslas.

Atlikus tyrimą pasitvirtino, kad sutarčių laisvės principo apribojimai, kurie susiję su imperatyviomis teisės normomis, viešosios tvarkos ir geros moralės nuostatomis, o taip pat ir silpnesniųjų sutarties šalių apsaugos doktrinos aspektais sukelia ne vieną klausimą bei teisinius ginčus dėl netikslaus teisinio reglamentavimo sutarčių laisvės principo negatyviųjų apribojimų kontekste.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Negative Limitations of Freedom of Contracts Principle: Case Law and Comparative Analysis

Master thesis analyses the negative limitations to the principle of Freedom of Contracts describing what kind of contracts may not be concluded with which legal person. The restrictions described (exceptions to the principle of Freedom of Contracts) are investigated regardless of the type of contracts, thus, this research investigated all negative limitations to the principle of Freedom of Contracts, points of exclusion from existing law doctrine and identified problematic cases of negative limitations in case law. It should be noted that exceptions to the principle of Freedom of Contracts as they are related to the content of contract and the nature of exclusively protected values in the context of solvency of the company and the state of public affairs are analyzed specifically within the case law.

In order to achieve the goal of this research, namely, *to reveal the content, elements and limitations of the principle of Freedom of Contracts*, this research paper is organized in four sections. The first section analyzes the concept of elements and limitations of the principle of Freedom of Contracts, the positive and negative limitations of this principle related with the freedom of the parties to conclude a contract, the content of the contract, the individuals who are entitled to conclude a contract. In order to define *the concept of negative limitations of the principle of Freedom of Contracts, it's application in international soft law instruments*, the second section deals with the content of the principles of international *soft law* instruments, the limitations of the principle of Freedom of Contracts, relating to the documenting the will of contracting parties, the content of the contract, the basis of refusal to conclude the main contract and the interaction of the principle of Freedom of Contracts with other principles, highlighting the importance of the principles of fairness and cooperation. The third section describes how the negative limitations to the principle of Freedom of Contracts are analyzed using the applied comparative analysis methods in legal doctrine and case law, paying particular attention to the analysis of formed practice of the Supreme Court of Lithuania, in order to implement the third goal – *to analyze to what extent the negative limitations to the principle of Freedom of Contracts in Lithuanian Republic Case law and to perform the comparative analysis of these limitations*. In order to implement the last goal of the research – *to identify the positive and negative legal consequences of negative limitations to the principle of Freedom of Contracts* – the fourth section deals with the conditions and purpose of the application of measures *ultima ratio* (invalidity and termination of the contract, conditions and the aim of these measures).

The research results confirm that limitations to the principle of Freedom of Contracts related with imperative legal norms, public order and *good faith*, as well as the doctrinal defense of the weaker parties to the contract, cause many questions and legal disputes due to imprecise legal regulation of negative limitations to the principle of Freedom of Contract.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____“

____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)